

Quo crucis almissum meruit cognoscere signum,
 In quo percepit, cur sic animalia fixa,
 Sistant, quidve ferat, vel talis fixio poscat.
 Tunc circumspiciens, et plurima mente revolvens,
 Advocat agricolam sibi, quem prope cernit arantem
 De cuius stimulo, signo crucis effigiato,
 Reliquis positis infixit humo, atque recessit.
 At sacer ille locus, *Audoeni Crux* vocitatur,
 In quo mirantur virtutes, atque patrantur,
 Præcipue primum, quo contigit esse sacram.
 Non postquam geminis mundum nox vestit alis,
 Multi flammivoniam subito videre columnam;

A Quæ fulgore sui superabat lumina Phœbi.
 O Domini pietas, Domini miranda potestas!
 Quam bene sublimat, vel quæ disponit, opimat!
 Namque locus pridem non cultus, visitur idem,
 Atque frequentatur, colitur, Dominoque sacratur,
 In quo leprosis curatio, lumen et orbis,
 Surdis ac mutis reparantur dona salutis.
 Tunc ibi salvificæ crucis, atque Dei sub honore,
 Et patris Audoeni, vitæ meritis reverendi,
 Fundatur templum Leutfredi rebus adauctam:
 In quo sanctorum disponitur ordo virorum,
 Et Regi regum famulantur nunc et in ævum.

ANNO DOMINI MXC.

GUIDO ABBAS FARFENSIS.

NOTITIA HISTORICA.

(FABRIC. *Bibliotheca mediæ et infimæ latinitatis*, III, 130.)

Circa annum 1093 vixit Guido monachus atque inde post Hugonem abbas Farfensis cœnobi beate Virginis in agro Acutiano in Sabinis, in ducatu Spoletino ordinis Benedicti, cui libri duo *De usu et ordine ad ornandam Ecclesiam catholicam, nec non ad conservandam regularis tramitis normam in cœnobio Farfensi* ex duobus mss. Vaticano et monasterii S. Pauli Romæ, editi sunt in *Benedictorum e congregatione S. Blasii in Silva-Nigra, præclara Sylloge veterum monumentorum* cui titulus: *Vetus disciplina monastica*. Paris. 1726. 4°, pag. 57-132.

GUIDONIS DISCIPLINA FARFENSIS

ET

MONASTERII S. PAULI ROMÆ.

MONITUM.

Farfense monasterium in Sabinis in ducatu Spoletano, a monacho Acutianum dictum, agente Hugone abbate sub finem x sæculi Cluniacensium consuetudines recepit. Cujus rei seriem descriptam habes *Annalium Bened.* tom. IV, pag. 120 et 206. Hæc vero consuetudines, etsi cum editis Udalrici libris apud Dacherium *Spicil.* tom. I novæ editionis in nonnullis consentiant, multa tamen continent quæ apud eundem auctorem desiderantur, et singulari observatione digna sunt. In priori libro divina ordinantur officia: in posteriori regularis disciplina explicatur. In iis Concordiæ regularum et traditionis Hildemari mentio fit. Propterea quod Cluniacensium usus ex Capitulis sancti Benedicti Anianensis, qui Concordiam illam edidit, desumpti sunt. Describitur Farfensis monasterii structura, agitur de mensura vestimentorum, professione monastica, abbatis benedictione, oblatione puerorum, atque de aliis rebus scita dignissimis. Eadem porro consuetudines ab Odone Cluniacensi in monasterium Sancti Pauli Romæ illatæ, et post eum jussu Agapiti PP. a monachis Gorziensibus ibidem firmatæ fuerunt. Asservantur hodieque dictæ consuetudines in veteri codice monasterii Sancti Pauli in Urbe, et in alio ms. codice olim Farfensi, nunc Vaticano, sub hoc titulo: *Incipit perfectus usus sive ordo ad ornandam Ecclesiam catholicam, nec non ad conservandam regularis tramitis normam in cœnobio beate Mariæ semper virginis in agro Acutiano comptus*. Ex quibus duobus mss. Joan. Mabillon. exemplum describi curavit, quod vir humanissimus D. Vincentius Thuillierus et ejusdem musæo mihi concessit. Cæterum etsi consuetudines istæ a Cluniacensibus sumptæ sint, prim

tamen quam illæ conscriptæ fuerunt, cum posteriores istæ non nisi sæculo XI a Bernardo et Udalrico exaratae sint, de quibus paulo inferius dicemus. Qua vero ratione ritus e Cluniacensi monasterio, et per quos accepti sint, docet prologus, qui a Guidone monacho, eodem forte qui Hugoni abbati Farfæ successit, scriptus fuit.

DISCIPLINA FARFENSIS

ET

MONASTERII S. PAULI ROMÆ

Ex ms. Vaticano, num. 6808, et veteri codice Sancti Pauli in Urbe

PROLOGUS.

Cum per universam Italiam Christi præcepta an-
 mularentur, et velut in vastidio versarentur, diabo-
 licæ suggestiones cœperunt augmentari, et opere
 compleri, ita ut etiam in sacris constituti ordinibus,
 sicut mos laicorum est, uxores acciperent, et sine
 aliqua difficultate hæresim exercerent Simoniacam.
 Cœlestis tunc clementia favente Regis, qui pretioso
 olim mundum suo redemit cruore, suscitatus est
 quidam decore splendidus monachico, Romualdus
 nomine, qui normani priscae justitiæ in sexu reno-
 vavit utroque et ordinae. Cujus exempla imitatus
 venerabilis Hugo abbas, renovavit prisca sanctorum
 Patrum eximique Benedicti clarissimi et luculenti
 Patris in cœnobio beatæ Mariæ semper Virginis in
 loco, qui dicitur Acatianus, ubi destructus erat ni-
 mis omnis ordo et compositio monachorum : illorum
 vlnis imponens usum Cluniaci cœnobii in Gallia
 ædificati, ac per totum orbem, cuncta ultra mona-
 steria, regulari tramite pollentis ipso tempore. In-
 sonante etenim longe lateque fama prælibati cœno-
 bii, nec non et prædictorum Patrum, Romualdi
 scilicet et domani Hugonis abbatis benignissimi hi
 denique Patres, nimio zelo ferventes et inter se
 concordantes, domnus Romualdus in theoretica
 præclarus effulsit, nec non et in ædificatione multo-
 rum monasteriorum : Pater vero Hugo, sequepeda
 ejus effectus in regali cœnobio, in tantum, ut ad
 Galliarum studia venerabilium cœnobiorum Clunia-
 ccensium, ubi venerabilis Pater Odilo, velut lucerna
 radians, adhuc fulget, multa de illorum consuetudi-
 ne, ad utilitatem fratrum, illis commissis, et in ovile
 Christi aggregatis imposuerit ad salutem animarum.
 Ex quibus unus valde inspiratus, et accensus in fer-
 vore monastico, ex discipulis domni Romualdi, no-
 mine Joannes (1), cum uno suo socio ad videndum
 et scribendum properavit apud idem Cluniacense
 cœnobium, et ita exaravit in paginulis, ut oculis
 vidit, et in codicibus affixit, posterisque legenda
 contradidit. Dominus vero Hugo Pater, per omnia
 imitator illorum effectus, hæc et multa alia in suo
 regali et antiquo cœnobio advexit, ut ab illorum
 usu in nullo discreparet, cupiens adimplere quod
 in Actibus apostolorum legitur : « Multitudinis cre-
 dentium erat cor et anima una (Act. iv). » Quam
 consuetudinem, si quis adimpleverit, in præsentem
 exaltabitur vita, et post intra perennem lætabitur
 pascuam, etc.

TITULI CAPITUM LIBRI I.

*Incipit pulchræ usus monasticæ normæ,
 Qualiter agi debeat diebus octo ante Domini Nativitatem.
 Adveniente Domino, isthæc servare memento.
 Stephanus hunc ritum quærit servare colendum.
 Almus et hos mores prospectat ab arce Joannes.
 Laudibus infantum hunc, fratres, jungite ritum.
 Quid agi debeat si dies Dominicus incurrerit infra ista solemnia.
 Item de ipsa celebratione, quæ fit privatis diebus.
 Octavas Stephani sic, fratres, currite sancti.
 Ista Theophaniæ servemus in ordine vitæ.
 Taliter octavis peragitur Theophania.
 Paulus conversus sibi tales exigit usus.*

(1) Hic sub religiosissimo abbate Joseph monasterio incerto vixisse dicitur. Refert etiam Mabillonius *Annal.* tom. IV, pag. 207, eundem Joannem

alterum prologum scripsisse, qui tamen ad manus meas non devenit.

*Hos in litoribus Chobar concinite planctus.
 Quadraginta dies istos persolvite mores.
 Qualiter agendum est sabbato in duodecim lectiones.
 Taliter innecti moneat vos Passio Christi.
 Sic decet in psalmis fratres celebrare quot annis.
 Mores Paschales sic observetis orantes.
 De Pascha annotina.
 Ascendens Christus cœlos hos exigit usus.
 Hæc oportet agi adventu Spiritus almi.
 Exigit hos mores sanctus Baptista Joannes.
 Talis apostolicum colet observantia festum.
 Virginis Assumptum cuncti sic ducite mecum.
 Theotocos ortum celebret sic turba clientum.
 Idus Septembris sic incipientur a vobis.
 Agminis ætherei peragant sic gaudia cuncti.
 Istos Novembris mores servate Kalendia.
 Qualiter agendum est in anniversaria consecrationis basilicæ.
 Annales ritus festis hos serva diebus
 Odilo nostrorum monachorum ductor et abbas
 Fratribus instituit Novembris ista Kalendis.*

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM (2).

De Dominica Palmarum.

..... ex hinc sequuntur, illi infantuli bini ac bini, cum magistris. Cæteri majores sicut sunt priores duo et duo per ordinem procedentes cum antiphonis, his, quæ cantare possunt et sciunt, omnibus adunatis. Ad ultimum dominus abbas subsequentibus eum universorum ordinibus laicorum. Exeuntibus omnia signa pulsantur: duo majora tandiu prolongentur sonnizando [sonando] quousque revertatur processio in Galilæa (3). Si plurimorum universitas excesserit, famuli loci eant juxta seniores, ac infantem protegendo, ne impediatur opus Dei. Hic non est necesse aliquid nobis inserere, quod unusquisque Dei professor memoriter scire debet, quantum ei expedit sui ordinis [supp. regulam vel disciplinam] optime tenere atque custodire.

Venientes autem ad ecclesiam citra monasterium intrantes dicant hanc antiphonam: *Salvator mundi, salva nos*, et pulsantur omnia signa. Oremus, *Concede, quesumus*, etc. Expleta, faciant orationem atque altare aromatizent. Et sicut venerunt, ita revertantur cum laudibus. At ubi antiphonæ minus veniunt, ex vespera [al. responsoriis] ipsius diei dicantur.

Appropinquantibus monasterium, eant ex ipsis sex, quibus armarius annuerit, et vestiantur cappis, ad *Gloria laus* canendum: processio ornamentorum quemadmodum venit, ita stet per ordinem. Fanones (4) hinc et inde facie ad faciem. Seniores, sicut

(2) Distinctiones capitum in commodum lectoris a nobis additæ sunt. Initio aliqua desiderantur.

(3) *Galilæa*, Gallaria, *Galerie*, porticus; item *navis* ecclesiæ.

(4) *Fanones*, vela, vexilla, a Germ. *Fanen*.

A moris est consistere in choro, ita stent. Infantes cum magistris prius ornamenta [supp. f. habeant], ceu in processione Dominicali. Illis cappis vestitis, peracto versiculo, *Gloria laus*. Paraphonista incipiat: *Ingrediendo Domino*. Sonentur omnia signa. Et cunctis ad sua loca pervenientibus incipiatur missa. Officium tres teneant in cappis. Alii fratres qui cantare debent responsorium, vel tractum in albis maneant: diaconus et subdiaconus casulam habeant. Ad passionem dicat, *Dominus vobiscum: Gloria tibi, Domine*. Respondeant. *Credo in unum Deum*, dicant. Ad offertorium reddant cuncti palmas sacerdoti, osculando manus ejus. Ad finem sacræ tonate (5) dicat diaconus, *Benedicamus Domino*.

In refectorio tabulæ cooperiantur. Ipsa die meridiana requies quam sanctus Benedictus præcipit, incipiatur. Et cum tempus fuerit nonæ, custos solet squilla (6) modice vel unum ex signis mediocri [mediocribus], quousque ipse *Miscere mei, Deus* possit perficere, ut surgentes lavent manus et facies. Qui prius occurrerint ad ecclesiam, in choro sedeant legentes, donec veniant et infantes: nam et ipsi in chorum veniant ad orationem. Quibus advenientibus majus signum sonetur ad nonam tandiu, quousque surgant ad orationem. Qua dicta, pulsato cymbalo veniant in refectorium, et qui priori coquinam hebdomada fecerant, fratres, aquam omnibus adportent. Expleto ministerio venientes ad gradum inclinentur ante et retro (7). Qui autem tenet ordinem, sive prior, sive (si præsens fuerit) abbas, unico

(5) *Tonate* in tono, cum modulatione.

(6) *Squilla*, *skella*, *scilla*, tintinnabulum, campanula.

(7) *Ante et retro* est inclinatio, de qua inferius sermo recurret.

squillam ictu percussat : et hoc signo de vino quod habuerit ante se bibendi licentia datur unicuique. Denique tribus vicibus squillam percussat : surgentes revertantur in claustrum. Talis ordo tota servandus æstate : jejunii diebus exceptis usque ad Kalendas Octobris. Per totam igitur hebdomadam semper in laudibus antiphonæ imponantur propriæ. Tertia feria Passionem secundum Marcum legant diaconi ad missam cum salutatione absque *Gloria tibi, Domine*.

Feria quarta post Palmas non est agenda processio. Ad sacram officium : *In nomine Domini*. Oratio. *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui nostris*. Lectio. *Dicite filiæ Sion*. Responsorium. *Ne avertas faciem*. Lectio. *Dixit Isaias, Domine qui credidit*. Tractus duo decantent in albis. Legatur Passio cum salutatione et sine *Gloria tibi, Domine*. Ad vesperam. Responsorium. *Circumdederunt me*. Hymnus : *Vexilla regis*. Preces : *Ego dixi : Domine, miserere mei*. Officium mortuorum non cantatur, sed post completorium cortina tollenda.

Si aliqua festivitas sanctorum evenierit, ex hinc usque ad feriam quintam in albis Paschæ postmittatur, et postmodum celebretur.

CAPUT II.

Qualiter agatur in Cæna Domini.

Cæna Domini quinta feria, ante nocturnos quindecim in instrumento lignorum ante majus altare totidem sint accensæ candelæ, quot psalmi sunt imponendi. Et remanentibus triginta psalmis, ante nocturnas dicant quindecim sub silentio post ternas orationes factas. Signa sonet secretarius sicut solitus est. Quibus dictis sonantibus signis, priusquam dimissa fuerint hebdomadarius incipiat antiphonam, *Zelus domus tuæ*. Et statim extinguatur una candela hinc, alia inde, sicque fiat omnibus psalmis incipientibus [*al. incœptis*].

Ad obsequium namque ipsum matutinale sive per horas diei, antiphonæ quas dicunt ad finem, tonum non faciant quemadmodum soliti sunt. Infantes pronuntient psalmos : sine benedictione lectiones incipiantur et metro, vel melodia finiuntur. Primæ tres lectiones de lamentationibus Hieremiæ legantur : *Et factum est postquam in captivitate ductus est Israel*. Apud nos legantur sine cantu sicuti aliæ lectiones. Deinde tres aliæ de sermone sancti Augustini super psalmum, *Exaudi, Deus, orationem*. Postea de epistola ad Cor. : *Primum quidem convenientibus*. Quando psalmus imponitur. *Laudate Dominum de cælis*, omnes extinguantur candelæ præter unam : et magistri propter custodiam inter infantes veniant. Unus ex magistris accendat candelas, et lanternam. Et cum cantor inchoaverit antiphonam : *Traditor autem* : extinguatur illa quæ sola remansit candela. Finitis cantico et antiphona, prosternantur, et oratione : preces et psalmum, et collectam dicant sub silentio. Cum vero prior fecerit

signum, surgentes fratres revertantur in dormitorio. Cum cœperit illucescere sonetur squilla modice. Cantent primam, hymnos et psalmos cum antiphona communiter : preces autem separatim sub silentio. Sed et septem psalmos cum litania generatiter, sicut nocturnæ laudes et matutinæ sine versu *Deus, in adjutorium meum intende* recitantur : sic et aliæ regulares omnes horæ post hymnum sine *Gloria* pronuntiantur. Forsan non intellexisti bene ? dicamus denno, ut intelligas melius. Ad horas hymnum sicuti dixerunt præterito tempore Quadragesimæ, ita persolvant et psalmos regulares imponant. *Gloria tibi, Trinitas, Gloria Patri, etc. et Deus, in adjutorium meum intende* : istis tribus diebus dimittantur.

Hora finita si aliquis frater venerit ex itinere accipiat benedictionem sicut solitus est. Quando signum pulsatur ad tertiam, more solito præparentur. Et interim dum dicitur tertia, calciamenta, quæ danda sunt fratribus in capitulo per ordinem suspendantur in medio, in quatuor perticas, et totidem columnis affixis sustentantes eas, statimque post tertiam veniant in capitulum. Et similiter sicut in ecclesia sine benedictione petita, lectione recitata sed et versu, et oratione consuetudinaria sub silentio dicta, lectaque de regula lectione, denuntiet puer brevem et hebdomadarios coquinæ nominatim, et sint plusquam aliis temporibus (8). Post sermonem factum surgant camerariorum unus hinc, alius inde, et calciamenta fratribus tribuantur sicut conscripta sunt. Aliis rebus necessariis ordinatis, abbas debet, et jubere potest illis, qui in ipsa septimana sunt ad sex fratres nominatim qui cum ipso abluant pedes, ac senioribus post. Hebdomadarius exentibus a capitulo, quinque psalmos secundum consuetudinem, si anniversarius fuerit, dicant in altum : orationem Dominicam et preces sub silentio.

Si qui indigent nocturnales (9), a camerariis accipiant reddentes veteranos ; quia diurnales jam simul supra in præfato loco susceperunt. Post capitulum, aliquantulum intervallum factum, sonent signum ad matutinalem missam pro adunatione pauperum, et sacerdos qui alia hebdomada majorem missam cantaverat, missam peregrinorum dicat, et oblata tribuat. Ostiarii ecclesiæ serviant ipsis sacerdotibus, dum signum pulsatum fuerit sicut superius taxavimus. Alii vero sacerdotes qui missam agere volunt absque igne faciant tandiu, quousque major secreta inchoata fuerit. Postea illi qui dictam non habuerint, accepta licentia ignem habeant. Hora competenti agatur nona : et tunc vestiant se qui missæ servitia complere debebunt et qui cantilenæ, et tres servitores, et infantes omnes. Venientibus illis in choro, incipiat abbas psalmum, *Miserere mei, Deus*, et tunc veniant ordinatim ad ignem benedicendum : in primis aqua sancta, atque incensum, denique crux.

utebantur : sicut contra diurnales vocabant, quas de die induebant.

(8) *Supple in capitulo.*

(9) *Nocturnales, vestes, quibus noctu monachi*

Sacerdos et secretarius, qui perticam portare debet illo die, dein infantes, et postmodum dominus abbas, et alii sicut sunt. Priores, et conversi eos immitentes in novissimis locis, duo et duo. Ubi pervenientes; dicat sacerdos, *Dominus vobiscum*, et benedicat focum novum, et tunc aspergat aqua benedicta in eo, atque accendat candelam perticæ, ex alia quam infans portare in lanterna debet. Tunc veniant canendo tres psalmos. *Deus, in nomine tuo. Miserere mei, Deus, miserere mei. Deus misereatur nobis. Deus, in adjutorium meum intende*: intransibus ex janua majoris templi. Psalmodia vero protendatur quousque veniant in chorum. His tribus æqualiter processio celebratur diebus. Tunc vertantur formulæ (10), similiter et omnia signa pulsantur. Postea vero vel in ecclesia vel in claustro nullum sonet ærumentum: sed et quidquid facere debent fratres, tabulæ sonitu nuntiant usque ad missam in sabbato sancto. Deinde missa festive celebretur. Cantor in choro cappa, diaconus dalmatica, subdiaconus tunica sit vestitus. Ad introitum missæ dicant, *Gloria Patri*. Epistola, *Convenientibus*, duo fratres responsorium cantant, *Christus factus est*. Evangelium, *Ante diem festum Paschæ*. Offertorium, *Dextera Domini*. Et tantum mittantur hostiarum ad consecrandum, ut et ipsa die, nec non et in crastinum omnibus sufficiat ad communicandum. Ad pacem etiam omnes venire, communionemque cuncti debent etiam infantes accipere. Post missam pulsata tabula, fiat brevis oratio, sicut aliis diebus ante vesperam solitum est.

Posteaquam exuti fuerint illi qui sancta administrant, simul omnes in refectorio veniant mixtum accipere. Decanus autem claustrensis, et decanus dignior forensis, cum camerario (etiam de aliis fratribus, quibus velint, assumptis) interiu dum in refectorio sunt fratres, in locum quo constitutum est, videlicet in claustro juxta ecclesiam deducant pauperes ad sedendum.

Exeuntibus de refectorio fratribus sonet prior tabulam; conveniant omnes in clastrum, juxta promptuarium stent, ibi sicut sunt priores ordinati, ut moris est, ad processionem stare. Pueri eant in schola, magistro inter eos stante juxta ordines suos, in aule pauperes. Incipientes cantores antiphonam, *Dominus Jesus*, flectant omnes genua sua in terra ad orientem, ut in eis Christus adoretur. Eandemque ante peregrinos faciant magistri cum infantibus, et incipient lavare, post psalmum, *Deus misereatur*. Postquam unumquemque versum expletum cum antiphona *Dominus Jesus*, habuerint, psalmus incipiat, *Beati immaculati*: et ad unumquodque capitulum iterum incipiat, *Dominus Jesus*, usque, *lucerna pedibus meis*. Postea dicantur alia antiphonæ, donec singuli fratres singulis pauperibus pedes lavent, tergant et osculentur. Ille namque qui lavat, tergat atque osculetur eorum pedes; alius accipiens linteum in primis concham: ipse eat ad locum ubi

frater stat cum aqua et mantile, abluat manus suas, et regredietur in suum locum. Ceteri similiter faciant: dum omnes abluti fuerint, incipiant conare aquam illorum manibus, tenente fratre mutuo mantile ad illos, et sic semper unusquisque [supp. faciat]: hoc ut factum habuerit, in locum suum iterum veniat.

Illico ut cuncta facta fuerint, sonet prior tabulam uno ictu tantum. Tunc habeant cellarii vinum præparatum, et camerarii unus hinc, alius inde, fratribus propinant vinum. Et denarios præparatos habeant, ut dum fratres accipiunt scyphum donec pauperibus. Quibus dantibus vasculum, manus illorum osculentur, atque iterum nummos duos vel tres tribuant cum osculatione. Quod cum fuerit factum, dicat abbas si præsens fuerit, *Ostende nobis, Domine misericordiam tuam. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster, et Et ne nos*. Post hæc orationem dicant aperte, *Suscipimus, Deus, misericordiam tuam. Tu mandasti mandata tua, Domine. Tu lavasti pedes discipulorum tuorum*. Et oratio. *Adeus, Domine, nostræ servitutis*. Psalmus. *Miserere mei, Deus*, dicatur sub silentio, sicque sonantibus tabulis eant in chorum ad vespas; cumque fuerint singuli in locis suis, puer incipiat antiphonam, *Calicem salutarum*. Psalmus, *Credidi*. Antiphona, *eum his qui*. Psalmus, *Ad Dominum dum tribularer*. Antiphona, *Custodi me*. Psalmus, *Domine, clamavi*. Antiphona, *Considerabam*. Psalmus, *Voce mea*. Euntibus senioribus ad refectorium, secretarii discooperiant altaria. In refectorio sint tabulæ cooperatæ, et charitatem faciant. Ipsa die non debet elemosynarius panem et vinum accipere, neque Sabbato sancto quod remanserit in refectorio. Cum exierint fratres versiculos et omnia dicant sub silentio; deinde lavent pedes suos, et præparentur ad mandatum fratrum.

Primum autem cum ad mandatum convenerint, hebdomadarii, qui exituri sunt de coquina sequenti Dominica, pedes omnibus lavent. Postea dominus abbas, si præsens fuerit, ex una parte, prior ex altera lavent pedes, tergant et osculentur. Quod cum fuerit expletum, veniat dominus abbas in locum suum, et duo fratres lavent ipsi pedes. Servitores autem foras capitulum lavent. Cum vero manus ablutæ fuerint, veniat diaconus et tres servitores et vestiantur in ecclesia: diaconus stolas habeat, et accipientes duo candelabra cum candelis, et thuribulum cum incenso, sonetque secretarius cum licentia tabulam. Alter analogium portet, et diaconus textum. Quibus ita capitulum intransibus ante evangelium surgant omnes, et annuntiante abbate, incipiat legere. Cum venerit ad illum locum ubi dicitur, *Surgite, eamus hinc*, sonetur tabula, taliterque procedant ad refectorium: in primis analogium et thuribulum cum incenso, dein illi duo cum candelabris, diaconus in medio illorum. Deinde alii duo et duo: infantes quippe in novissimo loco ve-

10) Formulæ, formæ, scamna, sedilia.

niant ante abbatem. Pervenientibus itaque in refectorium, dominus abbas et prior, ministrantibus eis quibus injunctum fuerit fratribus, dantes osculentur manus eorum, et infantibus similiter; lectione autem terminata, diaconus ablata stola cum aliis, qui sunt in albis, ad tabulam domni abbatis sedentes, potum similiter accipiant, et bibant. Cum inde revertantur ad ecclesiam, unusquisque stet in suo loco versus contra orientem; juvenes ad formas stent, cantent completorium sub silentio unusquisque per se.

CAPUT III.

In Parasceven qualiter agatur.

In Parasceve totidem sint accensæ candelæ ad nocturnas, quot psalmi sunt imponendi: facta trina oratione perstreperetur tabulæ loco signorum in claustris. Lectio ad ingressum, *Et recordata est Hierusalem*, ex Hieremia. In secundo, *Considerantes autem*, ex tractata beati Augustini. Tertium nocturnum legatur de Epistola ad Hebræos, *Festinemus ingredi*; reliqua alia sicut supra. Die ista sed Sabbato horas sub silentio dicant, regulariter versis vultibus ad altare. Juvenes ad formas stent: *Dominus vobiscum* nusquam dicatur pro hac die; ad primam veniant discalciati, quam dicant sub silentio. Antiphona ex Evangelio ipsius diei, sicut die illa ad horas præmiserunt de suis; ita et Sabbato sancto de proprietaneis antiphonis prosequantur. Post primam dicant septem psalmos communiter, et litaniam. Exeuntes communiter fratres dicant in claustris Psalterium ex integro, *Laudate Dominum de cælis* usque. Sed et infantes cum magistris similiter faciant. Coronæ et omnes cruces discooperiantur ante tertiam; istis namque duobus diebus, majus fiat intervallum, quam soliti sunt agere.

Post nonam vero vestiantur albis illi, qui obsequium agere debent ecclesiæ, et infantes toti. Revertentibus ex igne benedicto, prior debet portare lumen. Illico ut perventi (*ita mss.*) fuerint in choro, subdiaconus dicat lectionem Hieremiæ, *Hæc dicit Dominus Deus: In tribulatione sua mane consurgent ad me*. Revertentibus ex igne benedicto, veniant sacerdotes de sacrario cum sacris ordinibus cum silentio nihil canentes ad altare, postulantes pro se orari. Dum facta fuerit confessio cum levita dicat, *Oremus*, diaconus pronuntiet, *Flectamus genua*, et post paululum dicat, *Levate* (11); et sacerdos promat hanc orationem, *Deus a quo et Judas*. Prophetia, *Hæc dicit Dominus*. Tractus, *Domine, audivi*. Tunc præcedat sacerdos et dicat ad altare, *Oremus*. Levita pronuntiet, *Flectamus genua*. *Oremus, Deus qui peccati veteris*. Lectio de Exodo, *Dixit Dominus ad Moysen*. Tractus, *Eripe me, Domine*. Similiter recapitulent per unumquemque versum. Passio sine salutatione legatur. Cum autem dixerit ille, qui legit versum, *Diviserunt sibi vestimenta mea*, venientes

A juxta altare unus hinc, alius inde, dividant sibi sindones: qua perfecta veniat sacerdos ad altare, et solennes orationes, quæ sunt in Sacramentorum libro dicat: et pro Judæis non dicatur *Flectamus genua*.

Quibus exactis ordinentur tapetia ante altare, et sacerdos exuat se casula atque stola, et diaconus stola; quia in hac hora sine casula esse debet. Deinde exeant duo sacerdotes vel diaconi, albis induti sustentantes crucem quæ velata esse debet, retro altare canentes versus, *Popule meus*. Hæc communia sint ante altare; duo albis vel tres similiter induti Græce respondentes, *ἄγιος ὁ Θεός*: deinde clerus Latine prosequens decantet, *Sanctus Deus, Sanctus fortis*: inde duo, qui crucem sustentant moventes se deferant crucem aliquantulum in antea canentes iterum versiculum, *Qui eduxit te*. Respondeant duo, *ἄγιος ὁ Θεός*: ac deinde clerus, subsequatur: *Sanctus Deus*: iterum vero qui crucem sustentant accedentes prope altare canant, *Quid ultra*. Respondeant duo, *ἄγιος ὁ Θεός*: ac deinde clerus: *Sanctus Deus*. Tunc ipsi duo qui crucem tenent venientes ante altare, crucemque nudantes, incipiant antiphonam, *Ecce lignum crucis*. Finita antiphona, chorus dicat, *Venite, exultemus*, vel *Beati immaculati*. Tunc projiciant se omnes in terra adorantes sanctam crucem; dumque adoratur, duo illi sustentent crucem, quousque alii veniant et ipsi ad adorandum. Chorus antiphonam decantet, *Crucem tuam*. Post antiphonas canentur hi versus, *Cruce fidelis*, et alii sicut scripti sunt.

Cum vero a loco ubi adorata est tollitur, et in loco erigitur disposito, hæc antiphona imponatur, *Super omnia ligna cedrorum*. Qua perfecta abluant manus suas duo presbyteri, et diaconus qui debet corpus Domini tractare, casulis induti vel cappis: ad aram constitutam veniant cum candelabris atque incenso, et ordinent ibi calicem cum vino et aqua in ipso infusa, et conficiatur Domini corpus. Mox ut perfectum habuerint, et cœperint pergere ad altare majus in quo ordinatam habeant sindonem atque corporale, illico prosternant se omnes: item et sacerdos accipiat thuribulum et calicem incenset atque alte dicat *Oremus: Præceptis salutaribus. Pater noster*. Deinde, *Libera nos, quæsumus, Domine*, sub silentio. Subsequatur alte, *Per omnia sæcula sæculorum* et mittat corpus Domini in vino. *Pax Domini* prætermittat. Deinde per ordinem veniant omnes ad communicandum, etiam infantes, et cum communicati fuerint, sonetur tabula, factaque oratione lavent pedes suos, et calcient et revertentes ad ecclesiam pulsantesque omnes tabulas dicant vespere sub silentio unusquisque sibi. Antiphona, *Cum his qui*. Psal. *Ad Dominum*. Antiphona, *Ab hominibus iniquis*. Psalmus, *Eripe me, Domine*. Antiphona, *Custodi me a laqueo*. Psalmus, *Domine, clamavi*. Antiphona, *Considerabam*. Psalmus *Voce mea*.

(11) Nota idem diaconus utrumque dicat, *Flectamus genua* et *levate*, subdiacono tacente.

Antiphona, *De manu filiorum*. Psalmus, *Benedictus*. A ad ullam aliarum pronuntiabitur; sed tantum initium lectionis incipitur quale erit. Aliud non est imponendum nisi antiphona, et *Magnificat* secreta sibi dicentes. Deinde *Kyrie eleison*, etc. *Pater, noster*; preces; *ego dixi Domino*, adjungentes psalmum *Miserere mei, Deus, Oremus*, et finitur.

Secretarii vero præparent se et lavent altaria, in primis aqua, et postmodum de vino. Biduo ante habeant famuli ecclesiam scopatam, atque aliquid ex scirpo missum, et in claustro similiterque capitulo. Senioribus in refectorio pergentibus tantummodo panem et aquam accipiant et de herbis si voverint: quidquid paratum est elemosynarius accipiat. Iterumque secundum consuetudinem pulsata tabula veniant ad bibendum, sed et elemosynarius illis, si ita volent, aquam bibentibus totum vinum accipiat: ad collationem autem dum conveniunt pulsata tabula ad charitatem, ad bibendum portetur omnibus vinum.

CAPUT IV.

Qualiter agatur in Sabbato sancto.

Vigiliæ matutinæ et omnia celebrantur, quemadmodum jam intulimus. In primo nocturno lectiones de Hieremiæ lamentatione. In secundo nocturno expositio, *Deus, laudem meam*. In tertio nocturno, *Christus assistens pontifex*. Valde namque mane adornetur tota ecclesia cortinis lineis atque laneis et palleis per parietes undique. Formulas tapetia, chorum circumdant bancaia. Arcum principalem magnis ornamentis aptis pro ea re expositis ponant, et alia ornamenta adornent, sicut in die Natali Domini. In cerci namque columna scribat Armarius annos Domini, et epacta qualiter ipso anno currere cernitur, priusquam incipiat benedicere. Post nonam vestiantur omnes qui ad sacrum aliquid habuerint legendi vel canendi, aut servitium faciendi, et tunc infantes vel omnes fratres veniant in ecclesiam, et pergant ad ignem benedicere in claustro. Abbas portet lumen. Revertentibus induat se diaconus stola et dalmatica, et illico incipiat sanctificare cereum. Dum fuerit benedictus, ipseque semper ardere debet, sicut in ejus benedictione dicit beatus Gregorius, usque in crastino dum missa expleta fuerit. Sint octo circumdati cappis, qui ad missam *Alleluia*, vel tractum cantent.

Missam matutinalem in hac die non convenit [supp. dici], nisi postquam fuerint lectiones expletae aut inchoatae. Et si est aliquis qui ante missam vult agere (quod raro est concedendum), sed tamen cum licentiam domni abbatis habuerit, debet habere tres vel quatuor ministros, qui eum adjuvent: sine igne tamen faciat in hac hora, nisi forte dominus abbas talem locum remotum ipsi præstiterit, ut ignem benedicere possit. Sive iste sive illi qui post lectionem dicunt missam, litaniam faciant, priusquam missam incipiant. Nam illi qui priusquam cereus est benedictus dicunt sacram, lumen habeant. Lectiones legant imprimis priores et tunc juniores. *Lectio libri Genesis*, nec ad istam, nec

ad ullam aliarum pronuntiabitur; sed tantum initium lectionis incipitur quale erit.

Similiter faciat Sabbato Pentecostes. *Lectio prima, in principio*. Finiente veniat sacerdos ad altare, et hanc orationem dicat: *Deus, qui mirabiliter creasti hominem*. Secunda lectio, *Factum est in vigilia matutina*. Tractus, *Cantemus Domino*, a duobus decantetur ius albis. *Oremus, Deus, qui antiqua miracula*. Lectio, *Apprehendet septem mulieres*. Tractus, *Finis facta est*. *Oremus, Deus, qui nos ad celebrandum*. Lectio, *Hæc est hereditas*. Canticum, *Attende caelum*. *Oremus, Deus, qui Ecclesiam tuam*. Sine lectione canticum de psalmo *Sicut servus*. *Oremus, Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui festa*. Alia oratio, in eodem psalmo quadragesimo primo: *Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius*. Deinde veniat duo fratres in choro cum cappis, et inebent litaniam per omnia ut mos est dicere pueris feriat diebus ante missam. Imprimis duo ipsi, deinde chorus abbatis, postmodum ex alia parte, *Propitius esto*. Ut *Agnus Dei* dixerint procedat sacerdos in sacrario cum aliis ministris, et tunc subdiaconus induatur tunica. Statim ut peracta fuerint incipit. *Accendite, Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison*, quod dicant sicut mos est dicere missæ. Tunc pulsentur omnia signa et candle accendantur ante altare, et per unumquodque altare ardeat una candelæ usque ad finem.

De sacrario non portetur lumen ante evangelium in hac die, sed tantummodo incensum solum. Sed tamen ab inchoatione evangelii usque ad finem missæ, sicut mos est candelabra teneantur, veniantque ad aram, faciant orationem sacerdos et levita. Dimissis signis dicat sacerdos, *Gloria in excelsis Deo*. *Oremus, Deus, qui hanc noctem*. Epistola, *Sicut surrexisti*, *Alleluia, Confitemini Domino*. Tractus, *Laudate Dominum*. Offertorium, *communio, nec Agnus Dei* dicatur; quia vere ipse Agnus immolatus est pro peccato mundi. Mox ut communicatum fuerit, dicatur oratio post communionem, et *Ite missa est*. Sonentur simul duo squillæ. Ad vesperam preces faciendæ, ad ultimum conclassentur (12) omnia signa, *Alleluia, vespere autem*. Psalmus, *Confiteatur cum aliis*; *Lectio, Sicut surrexisti*. Responsorium, *Maria Magdalena*. Hymnus, *Ad cœnam Agni*. Versiculus, *Surrexit*. Abbas et sacerdos induantur cappis ad altaria aromatizanda. Antiphona, *Vespere autem Sabbati*. *Oremus, Deus, qui hanc sacram*. Expleta sanctorum suffragia, eant ad sanctam Crucem hoc responsorium canendo, *Dum transisset*. Versiculus, *Dicite in nationibus*. *Oremus, Deus qui ad æternam vitam in Christi resurrectione*. Dicta ipsa vespera pergant ad reficiendum. Ipso die in refectorio tabulæ coopertæ sint et charitatem faciant: et præstantius habeant, quam cæteris diebus ipsi [f. usi] fuerant. Mandatum eo die non faciant, quia quinta feria factum est Deo opitulante.

(12) *Classicum, conclassare, pulsatio omnium campanarum,*

CAPUT V.

Mores paschales sic observetis ovantes.

Sanctissimi Dominici Paschæ die ante nocturnale obsequium accendantur omnes (13) coronæ, et phari (14), et tria candelabra ante altare, et una post tergum ejus. Ad cantica augeantur decem antierius et novem posterius, et quindecim superius. Invitatorium a quatuor decantabitur in cappis. In primo nocturno, antiphona, *Ego sum qui sum*. Psalmus, *Domine, in virtute tua*. In secundo nocturno, *Postulari Patri meo*. Psalmus, *Dominus illuminatio*. Ad canticum, *Ego dormivi*. Canticum, *Quis est iste*. Octo lectiones ex evangelio, *Vespere autem Sabbati*. Expositio beati Hieronymi. Post trinas lectiones sit sacerdos indutus cappis, incenset tantum principale altare, et deinde fratres in choro. Responsoria a binis dicantur. In tertio nocturno homilia beati Gregorii papæ, *Maria Magdalena*. In matutinis laudibus, antiphona, *Angelus autem Domini*. Dum finitur antiphona, repetant *Alleluia* ex ipsa, eademque faciant in choris.

Ad stationem responsorium, *Maria Magdalena*. Versiculus, *Dicite in*. Oremus, *Deus qui per resurrectionem*. Priusquam primam inchoent, tres calices aurei, et reliqui minores, et totidem libri parati, et altaria, et duo candelabra, quæ jugiter ardeant perenni die, in altari supra ponant. In horis singulis accendantur tria candelabra. Ad hymnorum finem dicant : *Quæsumus, auctor omnium*. Gloria ad matutinalem missam. Unam orationem dicant, et præfationem dimittant. Abbas namque jubeat, ut aliquis ex fratribus aliam missam carat communicaturus laicos. Dum *Sanctus*, *Sanctus Dominus* istius missæ dicitur, a maximo usque ad minimum induantur abis. Mox ut aqua fuerit benedicta, imponat antiphonam hanc, *Vidi aquam*. Tunc veniunt duo de juvenibus vel de infantibus, quibus annuerit armarius, et induantur tunicis, ad deferendos textus evangelii et reliqua alia. Tunc imponat dominus abbas antiphonam, *Cum rex gloriæ*. Exeuntibus vero in atrio ante januam monasterii, stent ordinati ut venerunt in medio seniores, sicut mos est in choro stare. Tunc armarius annuat cantoribus, quibus ei visum fuerit, ut convenient in medio post infantes, imponantque hanc antiphonam, *Crucifixum in carne*. Et cum repetitione, *Nolite metuere*. Intrans ecclesiam, paraphonista incipiat antiphonam, *Christus resurgens*, vel responsorium, *Surrexit Christus*. Pulsantibus omnibus signis, dicta oratione agant tertiam.

Secretarii cooperiant altare ex duobus palleis (15), et album, et tunc donent cappas, quæ in choro debent esse ad armarium. Et tunc incipiat ipse secre-

A tarius distribuere per singulos alios [f. albas] etiam ad conversos, ad infantes tunicas. Pulsantibus signis omnibus, officium duodecim teneant. Responsoria quatuor, alleluia sex, candelæ ante altare duodecim, posterius decem : ad sequentiam, pulsantur duo signa : expleta missa, cætera [signa]. In refectorio hæc generalia habeant : prima ministratio ex pisciculis, cellerarius debet præparare, et septimanarius deportare. Secundo, quod præparatum habuerit coquinarius deferatur, et cellarius imponat. Nam ut factum habuerit, sonet signum annuente abbate, et illico surgat refectorarius, percutiat uno ictu squillas. Tunc surgant omnes conversi ad propinandam potionem. Interim vero cellarius cum suis officialibus deportet pitantiam ad mensam prius domni abbatis, et inde per alios. Illico surgat procurator refectorarius, faciat ut prius, convenientque omnes diaconi charitatem ferentes. Deinde hebdomadarii coquinæ dent suum pulmentum. Statim ut sonuerit squilla iterum eat provisor refectorii, faciat, ut mos est. Tunc convenient sacerdotes et propinent vinum; quot vices propinant, tot sonitus squillæ fieri debent.

Hoc quod intulimus non tantum pro guta vel ebrietate explenda, quam ad charitatem tenendam et ob amorem Christi complendum. Trina hæc propinatio, significatio Trinitatis est : quia quidquid agimus in nomine individue Trinitatis inchoare ac perficere debemus. Et in hoc absque dubio si quis requisierit invenire poterit in concordia regulæ (16). Et in expositione regulæ (17) Hildemari. Surgeantes a refectioe requiescant in lectulis suis. Approximante hora nona, sonetur signum modice; surgant, lavent manus ac facies suas. Denuo signo pulsante pergant pueri in locum suum in choro; qui tandiu teneant signum quousque ab oratione surgant. Ad vesperam sint omnes candelæ accensæ ante altare. Antiphona, *Dum transisset sabbatum*. Psalmus, *Dixit Dominus Domino*. Responsorium, *Surrexit Christus*. Ad commemorationem sanctorum, quotidie dicant antiphonam de cruce ex ipsa festivitate : ad stationem antiphona, de sancta Maria pro gentibus.

Tres dies celebrent in cappis cum summa devotione, quod ita agi oportet : ab inchoatione obsequii nocturnalis duo signa pulsabuntur, tria candelabra ante, et retro unum; invitatorium duo pueri dicant. *Surrexit Dominus vere*. *Alleluia* in primo et secundo nocturno, sive vesperis pueri dicant. Per horas diei hebdomadarii antiphonam dicant. Evangelium pronuntiabitur tota septimana. Responsorium, *Angelus Domini*. In laudibus accendantur ante altare xv. candelæ, retro septem. Tunc sonentur omnia signa,

(13) Corona, candelabrum in modum coronæ ac circuli.

(14) Pharus, pharum, farus, lucerna sive lychnuchus orbicularis cum certo lucernarum, aut candelarum numero.

(15) Palleis, paneum, pallium, palla, altaris tegumentum lineum album. Vide Du Cange gloss lat. in voce palla.

(16) Hujus concordie regularum auctor fuit sanctus Benedictus Ananiensis. Eam Hugo Menardus edidit.

(17) Hildemari auctoris sæculi ix expositionem in Regulam S. P. B. in nostra catena comment. anecdot. dabimus.

et incipiant antiphonam, *Angelus autem Domini*, et alia quæ sequuntur, tantum unam canendo per singulos dies hebdomadario incipiente. Sacerdos sit in cappa, a quo altaria incensentur. Ad horas tres candelæ: ad matutinalem missam una collecta; offertorium et alia omnia sicuti die Dominico dicta fuerint, ita dicant tota septimana, præter præfationem quæ non est canenda nisi istis tribus. Ad majorem sint omnes sacerdotes atque levitæ in cappis: tribus corporalibus altare circumdetur: candelæ ante et retro illuminentur. Offertorium sex sustentent; in expletione missæ omnia signa pulsentur. In refectorio quotidie faciant charitatem, similiter collationem. Tota septimana dicantur ad vespervas psalmi sicut die Dominico, cum *Alleluia* qualiter voluerit. Accensio luminis sicut ad missam.

Aliis tribus diebus mediocriter. Ad nocturnale officium sint tria candelabra ante aram et retro unum. In matutinalibus pulsabuntur omnia signa. Candela una augeatur et tabula discooperiatur; a pueris autem responsorium vel *Benedicamus Domino* in ante non peragitur, sed in loco suo agitur. Sacerdos alba indutus ad incensandum. Philacteriæ superstolantur (18), et tapetia ex formis auferantur. Ad matutinalem missam omnes collectæ ut solitum est, dicantur. Ad majorem faciant veluti usus est agere in XII lectionibus, et de candelabris similiter. Præfatio prætermittitur.

SABBATO IN ALBIS, Invitatorium, *Alleluia, alleluia*, in laudibus, sive vespere responsoria brevia qualia voluerint Paschali: *Alleluia* tam in nocturnis quam horis per singulos dies decantent, similiter versus qui sunt annotati ipsius diei. In Vespere sint quinque candelabra ante aram, posterius trina. Psalmos imponant *Confiſteantur*. Antiphona. *Cum esset sero; oramus, Præsta, quæsumus, omnipotens.*

CAPUT VI.

Octavis resurrectionis Domini.

Suavissimo studio celebretur: accendantur mox ut expletum fuerit canticum graduum, tres candelæ ante aram, et retro una; ad canticum augeantur duæ antea, posterius una, superius quindecim. Invitatorium duo in cappis. *Alleluia*. Lectio sanctorum Patrum, seu Actus apostolorum: *Primum quidem*. Responsorium, *Angelus Domini*, quartum, octavum, et duodecimum a duobus decantabitur. Duodenum namque a capite recapituletur post *Gloria Patri*. In evangelio antiphona, *Post dies octo*. Ad matutinalem missam una collecta, et præfatio paschalis. Ad processionem, venientibus ante januam monasterii, dum ordinati fuerint, ut mos est, tunc præcedant quatuor antea in medio et dicant, *Crucifixus in carne*: tunc omnes esse debent sacerdotes et levitæ in cappis. Ad majorem missam sint septem candelabra ante aram, posterius tria; præfatio canitur. Ad explanationem sacræ omnia signa pulsentur. Ad horas

tria candelabra sint. Ad vespervas *Alleluia* quemadmodum diatim (19) ordinate sunt soliti imponere ita persolvant, et psalmos ipsius diei Dominici recitent.

CAPUT VII.

Pascha annotina (20).]

Sanctum Pascha quod præterito anno celebratum, si in quadragesima occurrerit, nullatenus agitur: si vero post Pascha inventum fuerit, omne, quemadmodum in Domini resurrectione decantandum est, ita adimpleatur; præter evangelium quod legitur: *Erat homo ex Pharisæis*. Quando in duodecim lectiones evenerit, matutinalis sacra inde agatur, et si in quotidianis diebus adventaverit, majorem missam celebrent ex eo.

Cum octavæ Paschæ celebratæ fuerint, hoc modo agant privatis diebus: mox ut expleverint nocturnale obsequium, sonent signum, et matutinæ laudes incœnentur. In hoc namque loco priusquam alia inseramus, aliqua locutiuncula perdignum ducimus et dicamus. Erunt forsitan nonnulli qui hæc inquirent, qua ratione intervallum non sit, sicut regula præcipit? Respondeo, sunt quippe nonnulli fratres qui diverso morbo laborant, quod antecessores nostri utiliter præviderunt, hanc discretionem habere [habendam], ut ad nocturnale obsequium mox ut dictum fuerit, *Venite, exultemus Domino*: in laudibus, *Deus, misereatur nostri*, excant illi qui indigent, et revertantur, prout ipsi potuerint; pro alia aliqua [supra aut causa] nullo modo assensum damus: etiam illos, qui frequenter hoc agunt, corripimus. Insuper et psalmos quos studiose decantare Domino suffragante debemus, propter brevitatem noctium absque mora oportet initiare. In evangelio antiphonæ quæ fuerunt ex die resurrectionis possunt dici cum cæteris, quæ in die Dominico habentur, usque in diem ascensionis Domini. Expleta sanctorum suffragia eant canendo antiphonam de sancta Maria et agant matutina omnium sanctorum, et matutina pro defunctis fratribus nostris, et quinque psalmos pro fratribus nuper defunctis. Ante primam subtolletur pallia ecclesiæ, et alia ornamenta, quæ usum [moris] est auferri. Ad primam, *Miserere mei, Deus*, septem psalmos, et litanias et missam pro defunctis. In capitulum convenientibus tribus vicibus, *Deus in adiutorium meum intende*, absque gemitu dicant; surgentibus ex ipsis infans (qui primus de aliis est) præparare tabulam semper debet ad priorum, vel ad illum qui ordinem tenet, si præsens prior non erit, quæ sexies percuti debet.

Psalmos de horis familiaribus, quos solebant decere, dimittant. Nam si evenerit, ut aliquem psalmum imponi necesse fuerit, aut jam inchoatum fuerint, vel defunctum tenuerint, pro hoc decantare congruum videtur. Pulsante hora tertia conveniant omnes in ecclesiam, et oratione expleta eat sacer-

(18) Id est capsæ, in quibus SS. Reliquiæ reconduntur, stola seu pallio ornantur.

(19) Id est, per singulos dies.

(20) Dies annuus, quo celebratum fuit Pascha, sive anniversarium diei Paschalis.

des cum ministris et inalbent (21) sc. Venientes in choro denuo, signum pulsent et horam reddant. Et puer inchoet litaniam; ad offerendam vadant quemadmodum mos est. Sexta feria namque agere debent missam sanctæ Crucis. Post novam exeuntes ex refectorio, coadunentur in capitulo, et dominus abbas dicat tribus vicibus, *Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Tres vices genua nullo tempore in hac prece curvabuntur. In primis agatur reverentia, atque tabula sonetur. Oremus, *Pater noster. Et ne nos. Adjutorium nostrum in nomine Domini. Benedicite.* Si quis horæ nonæ non præsens fuerit somni negligentia, in capitulo satisfactionem faciat omnibus stantibus. Alia namque, facta sacra, finiuntur. Exeuntes inde inclinentur ante et retro, et pergat unusquisque quod ei injunctum fuerit. Ad vespertas namque, exeuntibus servitoribus de refectorio, sonetur signum, et conveniant cuncti in unum, et agatur officium mortuorum.

CAPUT VIII.

Dominica prima post octavam Paschæ.

Sabbato ad vesperam responsorium, *Ego sicut vitis.* Invitatorium, *Alleluia.* In primo nocturno, *Alleluia, ego sum.* Lectio de Apocalypsi Joannis apostoli. Responsorium, *Dignus es, Domine,* duabus hebdomadis.

DOMINICA II, sicut in prima. Responsorium breve dicat schola cum *Gloria Patri.* In primo, *Surrexit Dominus de sepulcro.* In secundo, *Surrexit Dominus vere.* In tertio, *Gavisi sunt discipuli:* adhuc usque Kalendas Septembris dicantur propria ad diem pertinentia, præter quando historia ponitur, quæ ex ipsa majores fratres promant. In resurrectione Domini servitores exeuntes ex refectorio cant per scholam in oratorio sanctæ Mariæ suaviter decantando, *Miserere mei, Deus.* Totum æstivum tempus hic faciant, si bis comessuri sunt: in sera vero inde non retrocedant, sed per altum claustrum juxta promptuarium.

DOMINICA III post octavas Paschæ. Sabbato ad vesperam. Responsorium, *Viderunt te aquæ, Deus.* Ipse crastino legantur de septem epistolis canonicis. Responsorium, *Si oblitus fuero tui.* Usque in ascensa Domini.

In festivitate apostolorum Philippi et Jacobi. Ad vesperam quina candelabra ante altare. Lectio, *Stabant justi.* Responsorium. a duobus in cappis dicatur, *Alleluia, ego sum vitis.* Lectiones de passione ipsorum. Responsorium. *Virtute magna.* Quartum, octavum, duodecimum ibi decantentur. In tertio Nocturno lectio expositionis Evangelii ipsius diei. In matutinalibus, antiphona *Ego sum via,* cum aliis responsoriis quatuor atque *Benedicamus Domino* cantent ante aram pueri: et matutinalem sacram ex eo agant. Debent esse omnes sacerdotes atque levitæ ad majorem missam in cappis; septem cerei ante altare: quatuor fratres teneant officium.

(21) Albis se induant.

A Epistola, *Stabant justi. Alleluia, stabant justi.* Item *Alleluia. Confitebuntur.* Ad vespertas, *Alleluia,* ex antiphonis ipsius diei unam tantum, et psalmos apostolorum.

INVENTIO SANCTÆ CRUCIS. Ad vesperam responsorium, *Super omnia.* Antiphona. *Crucifixus in carne, alleluia, alleluia.* Psalmi ex feria ipsius diei. Capitulum, *Mihi autem absit.* Responsorium, *Super crucem.* Hymnus, *Vexilla.* Versiculus, *Hoc signum crucis.* Antiphona, *O crux.* Oremus, ipsius diei: et repetant antiphonam de sanctis. Statio fiat ad sanctam crucem; responsorium et oremus de ipsa cruce. *Venite a duobus* dicatur in cappis. *Alleluia,* sicut diebus dominicis solitum est; hymnus, *Æterna Christi.* Lectiones octo de sanctis. Responsorium, *Preliosa:* quartum, octavum et duodecimum duo fratres decantent. Ad canticum antiphona, *Alleluia, dulce lignum,* vel *Propter lignum.* Canticum, *Domine, audivi,* quod dividatur in binas; Gloria videlicet, *Nunquid in fluminibus:* Gloria, *Existi in salutem.* Homilia de Evangelio, *Erat homo,* cum expositione ejusdem. In laudibus antiphonæ quæ promantur, breviate responsoria sine *Benedicamus Domino,* tam hac hora, quam ad vespertas pueri ante gradus proclamant. Matutinalem missam ex SS. Eventii et Theodoli Natalitia faciant: majorem vero antequam incipiant, sacerdotes atque levitæ omnes sunt amicti cappis. Septem candelabra ordinent ante altare cum illis, quæ conversi deferunt. Officium teneant quatuor, ipsum, *Nos autem.* Epistola, *Confido de vobis in Domino. Alleluia, dulce lignum.* Item, *Alleluia, alleluia, Christus resurgens.* Evangelium, *Erat homo:* per horas dicantur antiphonæ de hebdomada. Ad vesperam antiphona, *Alleluia, crucifixus.* Psalmi, *Dixit Dominus, confitebor, beatæ, laudate;* hymnus, *Vexilla, oremus.* Cantores repetant antiphonam de sanctis cum *Gloria.*

DOMINICA PRIMA ANTE ROGATIONES, non dicatur psalmus, *Ad Dominum cum tribularer,* nec *De profundis,* pro defunctis; quia illis tribus diebus festive celebrabuntur.

IN ROGATIONUM DIEBUS ad matutinale obsequium legant epistolas canonicas exacte; veniant in allium chorum, canentque ibi matutinas omnium Sanctorum, atque mortuorum sine antiphonis. Eademque faciant vespere. Post expletionem ipsorum matutinarum, venientes in dormitorium requiescant. Post primam autem psalmus, *Miserere mei, Deus,* et si aliquis psalmus impositus fuerit, ante ipsum dicatur. Deinde sequuntur hanc psalmodiam, *Deus, auribus nostris,* cum quindecim psalmis pro omnium tribulationibus, cum precationibus sive remunerationibus benefactorum, nec non et pro defunctorum requie; quinque namque psalmi pro defunctis, deinde septem psalmi, et litania. Missam matutinalem dicant ipsius diei, et collectam, per omnia et aliis diebus, et si aliquis sanctus fuerit aliquando ipso die, dicatur oratio ad hanc sacram, adjuvantes

Sanctorum tuorum, et missam pro matutino ad majus altare. Offerendam cuncti faciant; pacem unus accipiat. Ad capitulum non est dicendus, sicut aliis privatis diebus versus, *Deus, in adjutorium meum intende*, nec loquendum est istis tribus diebus in claustro. Per horas, lectiones et orationes ex Domini resurrectione. Post sextam eant in dormitorium, aut paululum requiescant, vel in lectulis, qui voluerint, legant, donec signum audiant: quo auditu discalciati veniant, et lavent manus ac facies. Venientes in ecclesiam facta oratione dicant pueri antiphonam, *Exsurge, Domine*. Tunc secretarius vel armarius tribuat philacterias cum reliquiis per singulos, præter pueros vel illos, qui aliquid contagionis admiserunt noctis sopore. Post antiphonam iterum fiat oratio, et dicatur psalmus, *Deus miseretur. Pater noster*, et capitulum; *Et veniat super nos*, collecta, *Memento familie tue*. Debent ita procedere ordinate illi, ut quasi processionem facerent: famuli in primis debent portare fanones. Unus conversus crucem, alius aquam sanctam. Subdiaconus textum Evangelii. Ex uno latere candelabra, et ex alio thuribulum eant. Cum exire cœperint, sonent omnia signa, et dicant antiphonam, *De Hierusalem exeunt reliquie*. Post textum Evangelii exeant qui cantare nesciunt: deinde schola cum magistris, subsequantur eos cantores, duo et duo per ordinem gradientes: adimentur omnes, ut usque ad oratorium, quo celebraturi sunt missam, cantent antiphonam. Exeuntibus, famuli habeant ante januam atrii, unus hinc, alius inde præparatas virgas, quas tribuant omnibus etiam infantibus in eundo et redeundo: in ecclesiam intrantibus, ipsi procurent, qui dederunt, recipere atque custodire. Venientibus denique per ordinem, sicut insertum est supra, ante fores ecclesie, ubi sacra agere debent, protinus ut ibidem venerint imponant cantores responsorium de sanctorum reliquiis: ibi consecrat signis pulsantibus.

Peracto itaque responsorio dicat sacerdos versum atque *Oremus* [orationem] eorumdem sanctorum, et *Dominus vobiscum*. Post versum seniores ponant philacterias (22) super altare hinc et inde, sicuti in choro consistunt, flectendo genua: mox ut positas habuerint faciant orationem simul, et agant nōnam; sacerdos cum ministris induatur vestimentis sacris. Secretarii autem priusquam illuc conveniant fratres, habeant omnia præparata, et pallio misso super altare, et scirpo in pavimento capellæ, illico ut hora dicta fuerit, paraphonista incipiat officium, sacerdos dicat collectam in primis ad ipsum diem pertinentem, et aliam de sanctis, quorum reliquie sunt ibidem dedicate. Post lectionem Evangelicam accipiat licentiam ille a quo *Agnus Dei* est decantandus, et hebdomarii coquinæ cum procuratoribus refectorii. Offerendam atque pacem unus faciat. Recipientibus singulis philacterias cum reliquiis

(22) *Philacteria*, sanctorum reliquie, ut supra notavimus. col. 1207.

A genua flectant ut prius. Dehinc duo incipiant lectionem quibus annuerit armarius de majoribus: *Kyrie eleison* vero dicentibus quo usque veniant ad monasterium; et tunc dicant nomen sancti ipsius ecclesie proprii duobus vicibus. Deinde faciant reverentiam. Illi ut supra inchoent. Sanctam Mariam, et alios sanctos qui sequuntur, ut unumquemque bis dicant. Debent namque revertere per ordinem, sicut venerunt. Venientibusque antevavas ecclesie litania conclusa erit. Tunc illi duo circumdati cappis unus hinc, alius inde imponant *Agnus Dei*: dicentibus, *Gloria Patri*, intreat omnes ecclesiam.

Interim famuli personent signa. Fratres autem imponant philacterias super mensam altaris, curvando genua. Postquam positas habuerint, signis dimissis duo illi amicti cappis inchoent, *Exaudi, Deus*. Clerus respondeat. Tunc illi ut supra secundo, *Exaudi, Christe*. Subsequatur clerus, *Miserere nobis*. Denuo illi hinc, *Exaudi*, et clerus, orationem, *Propitius*. Interim illi duo dicant tertia vice, *Sante sanctorum Deus*. Alii denique sancti semel promoveantur ab aliis duobus. Clerus simul respondeat, et ita concludatur. Nam inclinare non se debent nisi ad nomina sanctorum, quorum reliquie loco ipso consecrate [constitute] sint. Mox ut dicta habuerint tria nomina de sanctorum feminarum collegio, imponant: *Omnes sancti, intercedite pro nobis*, duobus vicibus, et tunc dicant, *Exaudi, Deus*, sicut initio prompserunt, tribus vicibus adjungentes, *Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison*.

Notate quod cum hoc dictum fuerit, inclinatur ante et retro, sicque eant procedentes in dormitoria, accipiantque caligas, et lavent pedes suos. Cymbalo percusso eant in refectorio edere panem. Tunc habere debent generale veluti mos est quinta feria, adjicientes herbas loco pitancie. Istitis namque tribus diebus sagimen (23) comedere non debent. Charitatem faciant, et eleemosynarii panem et vinum accipiant, quidquid his tribus diebus remanserit. Officium mortuorum quod post coenam privatis diebus solent dicere, prætermittant.

CAPUT IX.

Vigilia Ascensionis Domini.

D Vigilia ascensionis Domini ad primam post litania dicant matutinalem missam ad majus altare, de jejuniis triduo, et si aliquis sanctus ipso die fuerit, adjungantur ipsius collectæ. Majorem sacram agant ad ecclesiam, ubi processuri sunt cum processione, de Domini ascensione, adjungentes tantum collectam sanctorum, in quorum honore basilica consecrata fuerit, et alia pro populo degente ibi, *Ineffabilem misericordiam tuam*. Postquam reversi fuerint, et litanie in choro expletæ, exeuntes lavent pedes suos, atque calcient. Sonante cymbalo coadjuvantur in refectorio ad edendum. Secretarii adorant ecclesiam: et sicut mos est, sic faciant. Ad

[(23) *Sagimen*, adeps, sagina, arvina.

vesperam duodena luminaria ante aram, retro bis trina. Antiphona, *Alleluia, sic veniet*. Psalmus ex feria, *Laudate nomen Domini*. Lectio, *Primum quidem*. Responsorium, *Omnia pulchritudo*. Hymnus, *Hymnum canamus*. Duo sacerdotes induantur cappis circumdando altari incensum. Antiphona, a *Pater, manifestari, oremus, Præsta, quæsumus, omnipotens Pater*. Statio fiat ad sanctam crucem. Antiphona. *O Rex gloriæ, Domine virtutum*, vel responsum, *Tempus est*. Oremus, *Deus, cujus filius*. Ad Completorium imponant duos versus: *Quæsumus, auctor omnium. Gloria tibi, Domine, qui scandis*. Quos quotidie promant per omnes horas: alii vero hymni cum quali *Gloria* terminati fuerint, cum tali finiatur, sicut doctores ordinaverunt.

CAPUT X.

Ascendens Christus caelos, hos exigit usus.

Festivitate namque gloriôsæ Dominicæ exaltationis, mox ut canticum graduum peractum fuerit, accendantur tria candelabra ante aram et unum retro. Invitatorium quatuor in cappis, *Alleluia, Christum Dominum ascendentem*. Hymnus, *Jesu nostra redemptio*. In lectionibus non aromatizabuntur altaria. Denique ipsis ex homiliis beati Augustini: *Glorificatus a Patre*, prima et secunda Nocturna; in tertia homilia beati Gregorii papæ. Responsorium duo et duo decantabunt. Ad canticum augeantur novem candelabra ante aram, posterius quina, in pertica quindena. Ad stationem, responsum, *Ponit nubem*, et oratio ejusdem. Ante primam assumant secretarii instrumenta sedium, et ornent capitulum. Ad matutinalem missam una tantummodo collecta, et præfatio ipsius diei præcinatur. Omnes namque debent esse induti albis ante tertiam. Ordinetur processio ad modum per ordinem. Venientes vero in atrio ante januam monasterii incipiant responsum, *Viri Galilæi*, et ingrediantur sonantibus omnibus signis; accipiat custos ecclesiæ et tribuat per singulos [f. cappas] etiam ad conversos: ad infantes vero tunicas. Dimissis signis agatur officium ab octo cantoribus. Duodecim candelæ ante altare. *Alleluia* quatuor. *Alleluia* sex dicantur. *Credo in unum Deum* canatur; offerenda duo excipiant, post sacram puisentur omnia signa. Ad vesperam quotquot fuerint candelæ ad sacram. Antiphona *Alleluia, sic veniet*. Psalmus, *Dixit Dominus*, cum cæteris aliis: et antiphona in Evangelio, *O Rex gloriæ* triplicatur.

Per hebdomadam invitatorium, *Ascendens Christus in altum*. Lectio ad Nocturnum de Actibus apostolorum: *Primum quidem*. Versiculus, et [supp. lectiones] quædam de sermonibus sanctorum Patrum ipsi diei convenientes. Responsorium de ipsa festivitate. Ad primam, psalmodia sicut soliti sunt aliis diebus; et litania atque sacra pro defunctis. Post tertiam agant missam ex Domini Ascensa, litaniam brevem ante dicentes.

DOMINICA I POST ASCENSIONEM. Invitatorium, *Alleluia, Christum præscendentem*. Matutinalem sacram

A ex Domini exaltatione; majorem de Dominica quotidie. Si aliquis sanctus adventaverit infra octavam, inde tres lectiones fiant. Invitatorium a duobus *Alleluia*. Lectionem legant de Actibus apostolorum. Responsorium ex sancto ipsius diei; ad missam adjuungentes alias consuetudinarias. Feria quarta sequente dicatur officium Dominicale: collectam adjuungentes de ascensionis die, et alias consuetudinarias. Epistola et Evangelium de feria.

Octavis ascensionis Domini, invitatorium duo. Fratres cantent in albis. Antiphonæ per ordinem ad Nocturnas; sed in laudibus sicut in ipsa festivitate decantaverunt cum sequacibus responsorii, ita prosequantur. Lectiones octo ex sermone sancti Augustini, *Salvator noster, dilectissimi fratres*. B Responsorium quartum, octavum, et duodecimum a pueris dicatur. Resp. breve: *Ascendens Christus in altum. Ascendit Deus in jubilatione. Ascendo ad Patrem*. Homilia ex Evangelio, *Ego mittam promissum Patris mei in vos*. Expositio Bedæ presbyteri. Missam sicut in ejus festo. Vesperæ sub *Alleluia* cantantur cum his psalmis: *Dixit Dominus. Confitebor. Beatus. Laudate*. Duobus diebus qui restant post octavam invitatorium, *Ascendens Christus*, et cætera alia omnia ex ipsa festivitate promantur; et si aliquis sanctus advenerit, inde tres lectiones efficiant: et agant omnia sicut supra taxavimus infra octavas.

CAPUT XI.

Hæc oportet agi adventu Spiritus almi.

C Vigilia Pentecostes ante primam adornent monasterium, et per omnia sicut Sabbato sancto: videlicet ad primam agant litaniam atque missam pro defunctis. Post capitulum convenient omnes in unum ad radendum. Post sextam procedant omnes dormitum. Cum signum pulsaverit, surgant, abluant manus atque faciem, pergantque in ecclesiam absque ullo signorum sonitu, faciantque insimul orationem. Pueri quoque eant ante altare. Tunc vestientur illi qui legere vel cantare debent, quorum nomina in breve prænotata sunt, et infantes cuncti. Lectiones legant in primis sicuti priores sunt. Cum sacerdos pervenerit in presbyterum, pergant sedere in loco decreto. Lector procedat ad analogium: incipiat legere lectionem, *Tentavit Deus Abraham*. Oremus, *Deus qui in Abraham*. Lectio, *Scriptis Moyses*. Canticum, *Attende cælum*. Oremus, *Qui nobis prophetam*. Lectio, *Apprehendent septem mulieres*. Canticum, *Cantemus Domino*. Oremus, *Deus, qui nos ad celebrandum*. Lectio, *Audi, Israel*. Canticum, *Vinea facta est*. Oremus, *Deus, qui incommutabilis virtus*. Canticum, *Sicut servus*. Oremus, *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui solemnitate*. His rite peractis vestiantur duo in cappis, ad dicendam Litaniam in choro, quam per omnia dicant sicut in Sabbato sancto. Tunc ipsi duo maneant in choro usque dum missa sit finita, choro hinc et inde repetente.

Mox ut dixerint, exeant sacerdos et ministri in

sacrario; diaconus induat stolas argentatas, atque dalmaticam aureatam: subdiaconus tunica circumdata auro: octo vel quinque cantores vestiantur in cappis, quorum sex vel tres ex his cantent. *Alleluia, Confitemini Domino*, et alii duo, tractum, *Laudate Dominum, omnes gentes*. Bini coaversi candelabra [supp. portant], tertius thuribulum: quippe duo qui canunt litanias, ad finem dicant, *Accendite. Kyrie eleison*. Pulsent signum, accendant septem candelabra ante altare. Tunc sacerdos veniat et faciat confessionem. Dimissis signis, canat, *Gloria in excelsis Deo*. Oremus, *Præsta, quæsumus*. Epistola, *Cum Apollo esset*. Evangelium, *Si diligitis me*. Offertorium, *Emitte spiritum. Agnus Dei* dicatur, et postmodum communio: *Ultimo festivitatis die*; textus deferantur per omnes. Hostiæ quinque mittantur. Pacem omnes accipiant. Quibus expletis, pulsetur signum, agant orationem: eant servitores, accipiant mixtum; postmodum cantent nonam, pergant ad refectendum. In hac die sagimen non comelant, charitatem faciant, et eleemosynarius panem et vinum accipiat, sicut in omnibus vigiliis festivitatum, præter Paschæ. Ad vesperam duo signa pariter pulsantur; duodecim candelæ ante altare, retro vero decem. *Alleluia* imponant ex antiphona, *Repleti sunt omnes*. Psalmi ipsius diei. Lectio, *Dum complerentur*. Responsorium, *Apparuerunt apostolis*. Hymnus, *Veni, Creator spiritus*. Bini namque sacerdotes induantur cappis, deferantque incensum super altaria, atque antiphonam paraphonista tunc repetat cum cæteris. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus et claritatis*. Ad completorium imponant versus, et ad omnes horas. *Hinc, Christe, nunc paraclitus. Gloria tibi, Domine*.

CAPUT XII.

Hæc oportet agi adventu Spiritus almi.

Sanctissimo die Pentecostes cum summa veneratione atque devotione, Spiritus sancti celebretur adventus. Debent quippe in nocturnalibus obsequiis omnes coronarum lampades accendere, et cætera summo studio componere: signorum pulsationes modulate subtrahere, atque ad ultimum perstreperè, eum sonantur in unum, tandiu, quousque infantes veniant in ecclesiam. Ad invitorium quatuor vestiantur in cappis. Primo et secundo nocturno ante altare tria candelabra ponantur. Pro unoquoque nocturno, singulæ antiphonæ. Dicantur lectiones octo de Evangelio quod legitur in vigilia. Sermo sancti Augustini. Aliæ quatuor de homilia sancti Gregorii papæ ex evangelio ipsius diei. Ad tertiam semper lectionem uniuscujusque nocturni incenset sacerdos majus altare, simulque fratres. Responsoria duo pariter decantent. Ad canticum augentur quindecim candelæ in pertica. In albis quinque antiphonæ decantentur. Responsorium breve pueri persolvant: *Spiritus sanctus procedens*. Ante primam adornetur altare. Ad matutinalem missam una dicatur collecta, ut mos est. Tum omnes induantur

A albis. Post expletionem missæ, benedicat sacerdos aquam: mox ut fuerit benedicta, imponat hæc antiphonam: *Vidi aquam*, qua dicta, et oratione, veniente sic per ordinem cantando. Antiphona, *Hodie, fratres dilectissimi*. Dein magistri cum infatibus, abbas post eos: alii seniores venientes duo a duo sicut priores fecerunt. Cum vero cœperint exire, inities dominus abbas antiphonam: *Transcurramus*. Mox ut fuerint ad valvas monasterii, procedant sex vel octo ex cantoribus, quos armarius annuerit in medio, et cantent antiphonam, *Crucifixus in carne*. Ingressos vero inities responsorium, *Spiritus sanctus replevit*, pulsantibus signis. Post tertiam celebrent missam cum omni diligentia, veluti [supp. in die] resurrectionis Domini. Offertoria duo teneant, quorum unus panem et vinum, alius aquam [offerat]. In refectorio propinent charitatem, sicut in præfata festivitate. Ad vesperam antiphona, *Alleluia, loquebantur*. Psalmus, *Dixit Dominus*. Responsorium, *Repleti sunt omnes*.

Per octavas duo invitorium [supp. cantant], *Repleti sunt omnes Spiritu sancto, alleluia*: in eotono, sicut *Surrexit Dominus vera*. Deinde agensio luminum atque pronuntiatio evangeliorum, atque sonitus signorum, seu matutinalis sacra, vel restitio in cappis, nec non et sonitus signorum post celebrationem missæ, vel vesperinales psalmi ex toto fiant, quemadmodum in hebdomada Paschæ in laudibus vel horis canatur alleluatice (24) de resurrectione, atque ascensione, nec non et de ipsa celebratione jam facta. Namque in missa hoc modo distinguitur. Secunda feria officium, *Cibabit*. Oremus, *Deus, qui apostolis*. Epistola, *Aperiens Patrus*. Alleluia, *Emitte*. Alleluia, *Loquebantur*. Evangelium, *Si enim Deus dilexit mundum*. Offertorium, *Insonant*. Communio, *Spiritus sanctus*. Tertia feria officium, *Accipite jucunditatem*, et alia omnia sicut invenientur. Quatuor namque diebus, qui restant, agant officium ad missam sicut in die Pentecostes. Epistola atque evangelium veluti per annum, quando feria; sicut concertum fuerit in sacramentorum codice, sic promatur. Sabbato ad vespas quina candelabra illuminentur ante aram. Alleluia, *Repleti sunt*. Sacerdos sit in cappis. Antiphona ad *Magnificat*: *Non vos relinquam*. Oremus, *Deus, qui hodierna die*.

Si jejunia mensis quarti venerint infra ipsam hebdomadam, efficiant ita. Ante tertiam, agant missam de festo, omnia per ordinem, sicut effati jam sumus. Jejunium proteletur usque nonam. Processio non fiat, nec litania cantabitur. Post sextam, cum audierint signum, surgant e dormitorio, lavent manus ac facies suas, veniantque in oratorio absque sonitu ullius signi, et faciant orationem. Sacerdos vestiat se cum ministris. Cum fuerint induti incipiat paraphonista officium: *Deus dum egredieris*. Oremus, *Præsta, omnipotens Deus, mentes nostras*. Lectio, *Dixit Salomon*. Responsorium, *Propitius*. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens et misericors*. Lectio,

(24) Alleluatice cantare: s. cum vocis modulatione.

Audi, Jacob. Responsorium, Terra mota est. Evangelium, Accedentes discipuli ad Jesum. Offerendam atque pacem unus accipiat. Offertorium, Meditabor. Communio, Pacem meam. Sexta feria antiphona. Repletur os meum. Collecta, Da, quæsumus, ecclesie. Lectio, Exultate, filii Sion. Responsorium, Esto mihi. Evangelium, Venit ad Jesum vir. Officium, laudes, ac communio, Spiritus ubi vult spirat.

Sabbato conservetur ordo jam decretus. Facta oratione veniat sacerdos cum ministris in sacrario, et induat se vestimentis sacris. Pueri omnes se habent. Cantor sit in choro cum cappa. Caritas Dei. Unus tantummodo conversus sit, qui deferat candelabrum: lectionem infantes legant in primis juniores, deinde alii sicut sunt priores. Responsorialia ipsi cantent vicissim singuli. Sacerdos veniens ad altare faciat confessionem cum levita; dicat, oremus *Mentibus nostris*, vel *Effundam de spiritu meo*. Responsorium, *Protector*. Oremus, *Illo nos igne, vel Locutus est Dominus*. Responsorium, *Propitius esto*. Oremus, *Deus qui ad animarum*. Lectio, *Audi, Israel*. Responsorium, *Convertere, Domine*. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus*. Lectio, *Dixit Dominus ad Moysen*. Responsorium, *Dirigatur*. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens*. Lectio, *Angelus Domini descendit*. Benedictionem minorem duo fratres in albis dicant: *Benedictus es, Domine: usque dum; Benedicant te, celum, terra, mare et omnia quæ in eis sunt*. Deinde repetant. *Et laudabilis. Gloria Patri*. Cum repetitione, *Et laudabilis*, et tunc subsequantur. *Sicut erat. Et laudabilis*. Illis supra respondentibus. *Benedictus es*. Mox ut dictum fuerit veniat sacerdos ad altare et dicat, *Dominus vobiscum*. Collecta, *Deus qui tribus*. Epistola, *Justificati igitur*. Tractus, *Laudate*, similiter duo in albis. Evangelium, *Egrediente Jesu*. Offertorium, *Deus, Deus salutis meæ*. Communio, *Non vos relinquam orphanos*.

CAPUT XIII.

Octavis Pentecostes.

Invitatorium, *Alleluia, Spiritus Domini*, quod duo cantent in cappis. Tria candelabra ante altare, retro una. In nocturnis antiphonæ singule cum Alleluia de ipso festo dicantur, lectiones octo de sermone sancti Leonis papæ. Quartum octavum et duodecimum responsoium a duobus cantabitur. Homilia de Evangelio, *Erat homo ex Pharisæis* expositionis Gregorii Nazianzeni. In laudibus antiphona, *Alleluia, dum compleverimur*. In Evangelio antiphona: *Venit homo ad Jesum, nomine*. In die namque hoc si aliqua festa occurrerint, repetant antiphonam et agant matutinalem missam, adjunctes collectam *Deus, qui hodierna die*. Si sanctus Spiritus perventus non fuerit, ad sacram ipsam unam collectam persolvant cum præfatione diei Paschalis. Processio fit sicut præteritis diebus Dominicis, attamen cum venerint in redeundo in atrio ante fores ecclesiæ, initiient hanc antiphonam, *Crus-*

ifixus in carne. Cum repetitionibus *Nocte*. Introcuntes cantant antiphonam, *Hodie completi sunt*. Ad missam omnes circumdantur cappis. Septem candelabra ante aram, et tria retro. Officium, *Spiritus Domini*. Oremus, *Deus qui hodierna*. Epistola, *Vidi ostium apertum*. Alleluia, *Non vos relinquam*. Item Alleluia. *Veni, sancte Spiritus*. Evangelium, *Erat homo ex Pharisæis*. Offertorium, *Confirma hoc, Deus*. Communio, *Factus est*. Ad expletionem sacræ omnia signa pulsantur. Ad vesperam antiphona *Alleluia, repleti sunt*. Antiphona in Evangelio, *Hodie completi sunt, alleluia, alleluia, alleluia. Hodie omnes apostoli*.

CAPUT XIV.

Dominica II post Pentecosten.

In ipsa hebdomada feriatis diebus cantent officium, *Domine, in tua misericordia*. Oremus, *Deus in te sperantium*. Evangelium, *Homo quidam erat dives*. Exhinc namque usque ad Idus Septembris quarta sive sexta feria jejunare debent; sicut Pater noster Benedictus instituit suæ Regulæ cap. 47. Et ab abbate illa discretio fieri debet, quam ipso beatissimus præceptor jussit propter pusillanimes, vel aeris intemperiam, aut si labor major factus fuerit loci illius. Si autem abbati vel priori visum fuerit, ut, si reficiantur, hoc modo agant. Mox ut surrexerint de capitulo, et in claustro venerint, jubente abbate sonetur signum minus, ut hebdomadarii coquinae, et alii fratres præparent omnia, quæ præparanda sunt, et agant missam ad tertiam, et reficiantur ad sextam. Si vero jejunaverint, post sextam protinus ut surrexerint meridiani [forte a meridiana, id est, a somno post meridiem], veniant pueri ante altare orationem facere; qua facta, imponant hanc antiphonam, *Exsurge, Domine*. Tunc faciant processionem per ordinem sicut jam crebrius prompsimus. Evangelia legantur in feriis sicut in libro sacramentorum conscripta invenerint. Debent quippe sexta feria cantare missam in honorem sanctæ Crucis, et si aliquis sanctus evenerit, unde tres lectiones agantur, cantent missam de ipso sancto. Et quando sanctus non adventaverit, quinta feria legatur Evangelium ipsius diei, *Homo quidam erat dives*. Tota namque ipsa hebdomada ad *Magnificat* debent cantare antiphonas ex Evangelio, *Homo quidem erat dives*. Sabbato ad vesperam responsoium, *Præparate corda vestra*. Ad *Magnificat* antiphona, *Montes Gelboe*.

CAPUT XV.

Dominica III post Pentecosten.

Dicant invitatorium, *Præoccupemus*. Hymnus, *Nocte surgentes*. Lectiones octo legant de regibus. Responsorium, *Deus omnium*. In tertio [Supp. nocturno] homilia ex Evangelio: *Homo quidam erat dives*. Responsorialia de ejusdem historia cantent, usque Kalendas Augusti. Ad matutinalem horam hymnus, *Ecce jam noctis*. Usque Kalendas Octobris

Malachim (25) atque Verba dierum legant in refectorio. In diebus itaque feriatis in Evangelio ad *Magnificat*, antiphonas tam historicas quam evangelicas quæ subsequantur, vicissim quotidie canimus. Aliis namque diebus Dominicis, quæ subsequuntur, similiter lectiones octo ad nocturnalibus obsequia legantur ex libris Regum, usque Kalendas Augusti.

CAPUT XVI.

Incipit hinc rhythmus sacro dogmate comptus.

Quando jejuniū quatuor temporum post octavam Pentecostes evenerit, quarta et sexta feria sicut regularia jejunia celebrentur. Loquentur post capitulum in claustrum usque ad tertiam. Post sextam, cum audierint signum, surgant e lectulis, et discalciati procedant ad lavandas manus, atque facies, pergantque in ecclesiam tam ipsi quam pueri absque aliquo sonitu. Cum autem orationem habuerint factam, pueri incipiant antiphonam, *Exsurge, Domine*, et reliquum quod faciendum est, faciant quod ibi convenit, et Litaniam decantent. Sabbato autem non faciant ante missam majorem Litaniam. Ad sacram offertorium, atque orationes, et omnia sicut prænotata sunt infra hebdomadam Pentecostes in hoc libro, et nos invenimus in sacramentorum codice atque authenticis conscriptis ut ita persolvant. Ad refectionem quidquid remanserit fratribus elemosynarius accipiat. Adipem ne comedant. Exeuntibus inde unusquisque legat cum silentio. His duobus diebus post cantatam vesperam, illico, ut dormitorio exierint, sonet custos signum tandiu, quousque convenient pueri et agant officium mortuorum. Aliis diebus quando bis ederint faciant protinus ut servitores de refectorio exierint.

CAPUT XVII.

Exigit hos mores sanctus Baptista Joannes.

In vigilia natiuitatis sancti Joannis Baptistæ post sextam protinus ut signum insonuerit, surgant e lecteis, provideantque suis sibi indigentibus, ac lavent manus atque facies, pergantque in oratorium absque sonitu metalli; peragant orationem, et statim incipiat puer Litaniam; sicque missam celebrent sicut in sacramentario continetur: ad cuius expletionem sonetur signum, et interim orent. Servitores vero cant mixtum accipere, ac denuo pulsetur signum, et reddant horam. Quiquid autem in ipso die remanserit in refectorio, elemosynarius accipiat. Sagimen in hac die ne comedant, dumque ad mensam sederint custos ecclesiam adornet, presbyterium, atque chorum; altaria sericis glyphaticis (26). Cerei ante altare duodecim, retro octo. Ad vesperam signum unum sonabit in primis capitulum, *Priusquam te formarem*. Responsorium, *Præcursor Domini*. Hymnus, *Ut queant laxis*. Versiculus *Erit enim magnus coram Domino*. Sacerdotes duo induantur cappis. Circumfument altaria in-

censo. Antiphona, *Ingresso Zacharia* bina vice repetatur. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus*, ut supra. Ad stationem responsorium, *Internatos*. Oremus, *Ipsiis*. Ad invitatorium, quatuor in cappis. Hymnus, *Ut queant laxis*. Lectiones octo ex sermone sancti Augustini, *Diei hodiernæ solemnitas solemne desiderat*. In tertia vigilia Evangelium, *Elisabeth impletum est*. Homilia sancti Ambrosii episcopi; responsorium duo et duo simul fratres pronuntiabunt; duodecimum a capite repetatur post *Gloria*. Ad canticum, *Beatus vir qui in sapientia*. In laudibus, responsorium breve: *Ecce dedi verba mea*. Hymnus, *Cæteri tantum*. Ad missam matutinalem, *Justus ut palma*, solummodo ista oratio dicatur, *Concede, quæsumus, omnipotens Deus*. Lectio B Isaie, *Ad Sion: Ecce adsum*. Responsorium, *Justus ut palma*. Alleluia, *Tu puer*. Evangelium, *Dixit Zacharias ad angelos: usque auferre opprobrium meum*. Offertorium, *Gloriam et honorem*. Communio, *Magnus es*. Ad majorem missam cuncti sint vestiti cappis, etiam idiotæ (*indocti, qui litteras non didicerunt*), pueri totī (*id est omnes ex Ital. tutti*) tunicas habeant indutas. Officium novem teneant, *Graduale* unus, alleluia sex. Ad sequentia pulsent duo signa majora simul. Jubente abbate, offerendam duo faciant. In refectorio generale atque pitantia dentur. Semel propinetur potio. Ad vesperam antiphonas illas, quas supra in nocturnis decantaverunt, et psalms de unius martyris officio assumant. Responsorium, *Reges videbunt*, vel *Elisabeth Zacharia*. C Hymnus, *Almis prophete*.

Infra octavas genua non flectant. Invitatorium, *Regem præcursoris*. In primo et secundo nocturno antiphonas imponant. Lectiones legant de sermonibus Patrum. Responsorium de ejusdem beati [*supp. Joan. Bapt. festo*]. Psalmi familiares nec promantur in hoc obsequio, sed nec ullus alius pro defunctis: sed illico sonent signum, et agant matutinas laudes sub una antiphona, postmodum veniant in alium chorum, cantent omnium sanctorum matutinas et mortuorum. Ad primam, psalmus, *Miserere mei, Deus*. Deinde missa pro defunctis. In claustrum loquantur tam ante tertiam, quam post nonam. In horis dimittant psalmos familiares. Ad tertiam sonent signum, orent communiter, postmodum induantur albis illi; qui missam agere debent. Denuo pulsato signo agant tertiam. Ex hinc Litaniam. Ad missam collecta, *Concede, quæsumus*, et consuetudinariæ. Epistola, *Audite, insulæ*. Evangelium, *Elisabeth impletum est*, et alia sicut in sacramentorum libro continentur. In horis imponant antiphonas quæ in laudibus fuerunt. Ad vespertas illas, quæ dictæ sunt in nocturno, et psalmi de feria sicut veniunt diatim. Nam si infra ipsam celebrationem aliquis sanctus evenerit, faciant ex illo. In lectionibus invitatorium decantent. Hymnus, *Ut queant*

(25) *Malachim* plur. a *Melech* Hebræo significat librum Regum. Verba dierum est subdivisio librorum Regum.

(26) Glyphaticus, glisaticus, glizaticus a voce *glizum*, *glisum*, linteum seu tela majoris pretii. Vide Dū Cange, Gloss. Lat.

laxis. Et post unumquodque nocturnum, antiphonam unam imponant ex beato Joanne, et lectiones legant ex eodem. Responsoria de sancto canant, similiter in laudibus. Quinque antiphonæ in laudibus, et postmodum repetant antiphonam de sancto Joanne. Ad primam dicant missam pro defunctis. Ad tertiam agant de sanctis, adjungentes collectam ex Baptista, et alia. Post expletionem missæ efficiant omnia ex magnifico Joanne.

Octava ejusdem magnifici Joannis inalbent se. Ad invitatorium duo fratres, *Ipsam regem præcursorem*. Hymnus *Ut queant laxis*. Antiphonæ et responsoria sicut in ejus nativitate celebrarunt, ita persolvantur ab omnibus; præterquam responsoria breviate: At *Gloria Patri* a pueris decantabitur. In primis sic, *Ecce dedi verba mea*. In secundo, *Reges videbunt*. In tertio, *Elisabeth Zachariæ*. Lectiones octo, *Et factum est ante octavo*. In tertio homilia ex Evangelio, *Elisabeth impletum est*. Post lectionem evangelicam, hanc orationem dicant. *Concede, quæsumus, omnipotens Deus*. In laudibus quinque antiphonas imponant. Antiphonam postmodum cum *Gloria* ex apostolis repetant. Missam matutinalem de sanctis apostolis celebrent. Ad majus officium, *De ventre matris meæ*, sicut in ejus festivitate fuit. Collecta, *Concede, quæsumus, omnipotens Deus*, et sequentiam decantent. Ad vesperam, antiphonæ sicut in primo nocturno præcinerunt. Psalm. de festo unius martyris. Responsorium, *Elisabeth*. Hymnus, *Almis prophetæ*. Antiphona, *Lumen quod animo cernis*. Oratio de ipso, et postmodum repetant antiphonam de apostolis.

CAPUT XVIII.

VIGILIA SANCTI PAULI.

Taliter apostolicum colit observantia festum.

Ante primam adornent totam ecclesiam per ordinem, sicut fuit in die natalis Domini. Missam matutinalem agant de sancto Leone papa. Officium, *Stetit ei*, oratio de sancto Leone, et collecta beati Joannis, et aliæ consuetudinariæ pro vivis, adjungentes *Sanctorum tuorum* novissime. Epistola, *Ecce sacerdos magnus*. Evangelium, *Videte, vigilate, et orate*. Offerendam faciant omnes: post sextam, ut audierint signum, surgant e lectulis, lavent manus atque facies, et eant pueri in ecclesiam absque ullius sonitu signi. Faciant orationem, et induatur sacerdos casula, diaconus dalmatica, subdiaconus tunica: cantores in choro cum cappa: tres conversi in albis, quorum duo deferant candelas et thyrribulum; infantes omnes sint in albis; duo fratres in cappis ad responsorium, et tunc pulsentur omnia signa.

Officium, *Dixit Dominus Petro*: Oratio, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus*: Responsorium, *In omnem terram*: Offertorium, *Mihi autem nimis*, textus Evangelii deferant ad omnes: ad pacem omnes accedant; in refectorio tabulæ coopertæ, generalem cuncti habeant, atque pitantiam, qualicumque evenerit die. Adeps nec comedatur ipsa die. Charitas propinetur ad omnes, et quod reman-

serit ex pane et vino eleemosynarius accipiat. Ad vespervas duo signa pariter pulsentur. Cerei XII collocentur ante altare. Antiphona ad vesperam, *Beati eritis*, psalmi de ipsa die. Lectio, *Petrus quidem*: Responsorium, *Si diligis me*. Tres vel quatuor fratres ante altare resonent hymnum; *Felix per omnes*, et tantummodo in hac synaxi cantent. Duo sacerdotes induantur cappis ad deferendum incensum. Antiphona, *Tu es Petrus*, et postmodum hæc triumphaliter explicabitur. Oremus, *Deus qui ecclesiam tuam*, et repetant antiphonam de sancto Joanne. Ad completorium hunc versum incipiant, *Vos sæculi justi iudices*: ita dicatur per omnes horas, usque ad octavam. Ante nocturnale obsequium illuminetur tota ecclesia. Signa omnia pulsentur insimul, quoadusque pueri veniant. Invitatorium quatuor in cappis dicant, *Christum Regem regum adoremus*, vel *Tu es pastor ovium*: Hymnus, *Exsultet cœlum*. Lectiones octo ex sermone beati Leonis papæ, *Omnium quidem sanctorum solemnitate*. In tertia vigilia, homilia beati Hieronymi, *Philippus iste est frater Herodis*. Tres lectiones. Duodecima dicta, sancti Hilarii episcopi, *In processu sermonis*. Ad tertiam autem lectionem sit sacerdos in cappis qui incenset altare majus tantum et chorum. Responsoria duo et duo decantent pariter: ad *Gloria Patri*, adjiciantur plures, et post *Gloria* recapitulent a capite. Post expletionem lectionum, Evangelium *Venit Jesus*. Collecta ad matutinas laudes. Responsorium, *Quodcumque*: Hymnus, *Aurea luce*. Antiphona, *Quodcumque*: Oremus et antiphona de præcursore.

Missam matutinalis alia non agitur, nisi illa quam sacerdotes populo decantant per altaria. Sed mox ut exierint de capitulo sonet squillam custos ecclesiæ. Pueri exeant, lavent manus, atque in ecclesiam pergant. Tum secretarius denno pulset signum, quousque veniant facere orationem: qua facta, induantur omnes tam minores quam majores albis. Deinde sonetur signum et agant tertiam. Tunc accipiant ornamenta processionaria, quemadmodum die natalis Domini nostri Jesu Christi. Armarius imponat antiphonam, *Dum duceretur Petrus*, et ita incipiat processio, et exeant sicut venerunt ordinate per claustra. Cum fuerint in atrio ante præparent se, ut mos est, in choro; cantor inchoet antiphonam hanc, *Ducti sunt Petrus*: ex tunc incipiat responsorium, *Tu es pastor ovium*, et intrent in basilicam. Tunc personantibus cunctis signis, det secretarius omnibus fratribus cappas, pueris tunicas. Officium a duodecim sit custoditum. Responsoria quatuor, alleluia sex in (27) ambone persolvant. Officium duo faciant: ad inchoationem sacræ duodecim cerei accendantur ante altare. Ad explanationem missæ omnia signa pulsentur.

In refectorio omnia habeant preparata sicut in pascha, eademque propinatio fiat. Ad vesperam antiphona, *Juravit Dominus*, et aliæ sicut mos est

(27) Ambo, pulpitem, tribunal ecclesiæ, ad quod gradibus ascenditur.

sgere in natiliō apostolorum. Responsorium, *Petrus apostolus et Paulus*: Hymnus, *Felix per omnes*: Oremus. *Deus qui apostolo tuo Petro collatis*. Deinde repetant de sancto Paulo. Antiphona cum *Gloria*. Oratio ipsius; et postmodum de sancto Joanne. Si ista festivitas evenerit die Dominico, processionem faciant sicut in resurrectione fecerunt.

CAPUT XIX.

In sancti Pauli festo.

In sancti Pauli, ad invitatorium duo sint in cappis. Hymnus, *Exsulet cælum*. Primo et secundo nocturno lectiones sanctorum Patrum, *Filioli mei, audete nos, et liberate vos*. Responsorium, *Qui operatus est Petro*. Quartum, octavum, et duodecimum a capite post *Gloria* incipiatur. In laudibus, Hymnus, *Doctor egregie*. Antiphona et oratio ipsius: et postmodum de sancto Petro, cum *Gloria*. Dein de Baptista Joanne. Ad missam matutinalem de sancto Petro, *Nunc scio vere*. Collecta, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut nullis, atque Joannis Baptistæ, et aliæ*. Ad majorem omnes sint circumdati cappis, pueri tunicis. Officium teneant sex. Epistola, *Notum facio vobis Evangelium meum*. Graduale quatuor cantent. Alleluia sex, ad finem missæ omnia signa sonitent. In horis antiphonæ quæ sint de laudibus, sine versibus sequacibus promantur. Ad vespere antiphonæ de nocturno dicantur sine versibus. In primis *Qui operatus est Petro*, et aliæ. Responsorium *Tu es vas electionis*. Hymnus, *Doctor egregie*. Postmodum repetant antiphonam de sancto Joanne, dein de apostolo Petro. In crastino vero celebrent octavas sancti Joannis sicut superius insertum habemus.

Pridie missæ [f. mensis] Julii officium plenum fiat septem diebus pro cunctis familiaribus nostris, sicut fieri mos est pro fratribus nostris novembris [suppl. mense.]

Infra octavas horum apostolorum ita agant. Genua non flectant. Invitatorium, *Regem apostolorum*: Hymnus, *Exsulet cælum*. Supra psalmos assumant de apostolis quæ convenient: aut ex historia Principis apostolorum, quæ inter se concordent. Lectiones de sanctorum Patrum sermonibus. Responsorium apostoli principis primum, secundum sancti Pauli, tertium Petri beati. Psalmum nullum post nocturnas assumant, sed statim sonent signum et agant matutinas ex luce, et hanc antiphonam imponant, *Hoc est præceptum meum*. Hymnus, *Aurea luce*. Postmodum in alio choro cantent matutinas omnium Sanctorum atque defunctorum, *Deus auribus nostris*, ei quinque psalmos pro anniversariis fratrum. Ad primam missa mortuorum. In claustro loquantur sicut aliis diebus; in horis autem antiphona plurimorum apostolorum. At ubi minus eveniunt promant de propriis: similiter capitula atque orationes. Psalmi familiares non imponantur. Post tertiam agant missam. Officium, *Mihi autem*. Oremus, *Deus cujus dextera*: Epistola, *Jam non estis hospites*: Responsorium, *Nimis honorati*: Al-

leluia, *Ego vos elegi*: Evangelium, *Hoc est præceptum meum*: Officium, *In omnem terram*: Communio, *Vos, qui secuti estis me*. Ad vespere, antiphona quæ super Evangelium sit, quæ communis sit amborum, et psalmi de feria. Post tertiam agant officium mortuorum sicut mos est. Si sanctus aliquis evenerit unde tres lectiones efficiant, faciant ut protulimus infra octavas S. Joannis.

CAPITULUM XX.

Octavis apostolorum.

Octavis apostolorum antiphona ad vespere, *Beati eritis cum vos*. Psalmi ex feria: Hymnus, *Aurea luce*: Antiphona, *Isti sunt sancti*: Oremus, *Deus cujus dextera*: Invitatorium, *Gaudete et exsultate*, duo fratres decantent in cappis. Luminaria tria ante altare, hymnus, *Exsulet cælum*. Antiphonæ plurimorum apostolorum assumantur. Lectiones de sanctorum Patrum sermonibus legantur. Responsorium mystice cantent, unum assumant ex historia beati Petri, et aliud de apostolo Paulo: quæ omnia, sicut ubi opus fuerit decantando adimpleant. Quartum, octavum et duodecimum a duobus decantentur. Ad capitulum, Antiphona, *Gloriosi principes terræ*. Evangelium, *Jussit Jesus discipulos suos*. Homilia ejusdem beati Hieronymi. In laudibus antiphonæ, *Hoc est præceptum meum*, et aliæ quæ sequuntur, Hymnus, *aurea luce*: Antiphona, *Sanctum et verum lumen*. Matutinalem missam, si fuerit dies Dominicus, de ipsa dicant, adjungentes collectam apostolorum; si vero non, ex apostolis agant. Ad majorem sint omnes levitæ atque sacerdotes in cappis. Luminaria sex ante altare cum illis, quæ conversi deferant. Officium, *Sapientia sanctorum*: Oremus, *Deus cujus dexteram*: Epistola, *Hi sunt viri misericordie*: Responsorium, *Justorum animæ*: Alleluia, *Justi epuletur*: Evangelium, *Jussit Jesus*: Officium, *Exsultabunt*: Communio, *Justorum animæ*. Antiphonæ ad vespere, *Virgam virtutis tuæ*: Psalmi, *Dixit Dominus: collocet eum: venientes venient: confortatus est: Domine probasti me*: Responsorium, *Petrus apostolus et Paulus*: Hymnus, *Aurea luce*: Antiphona, *Isti sunt duæ olive et duo candelabra*: Oremus, *Deus cujus dextera*.

CAPUT XXI.

In festivitate sancti Petri ad Vincula.

Festivitate sancti Petri ad Vincula Capitulum, *Petrus quidem servabatur in carcere*. Responsorium, *Si diligis me*. Hymnus, *Petrus beatus catenæ laqueis*. Quodcunque vinculis. *Gloria Deo per immensa*. Sacerdos sit in cappis, incenset altare. Antiphona, *Angelus Domini adstetit*. Et tertia vice decantetur. Oremus, *Deus qui beatum Petrum apostolum*. Invitatorium, *Tu es pastor ovium*, ipsumque duo fratres decantent in cappis. Hymnus, *Exsulet cælum*. In primo nocturno, antiphona, *In omnem terram*. Lectiones quatuor de Actibus apostolorum: *Misit Herodes res manus*. In secundo aliæ quatuor ex sermone sancti Augustini *Audistis, fratres charissimi, beatissimum Petrum*. Responsorium omnia cantent ex historia ipsius

incipis. *Simon Petre*, quartum, octavum, et duodecimum a duobus decantentur, et a capite ipsum duodenum post *Gloria* recapitulent. Ad canticum antiphona, *Misit Herodes, vel misit Dominus angelum*. Canticum, *Vos sancti Domini*. Homilia ex evangelio, *venit Jesus in partes*. In albam (28); *Petrus autem servabatur*. Antiphona, *erat Petrus dormiens*. Antiphona, *Angelus Domini*. Hymnus, *Petrus beatus*. Antiphona. *Quodcumque*.

Ad missam matutinalem dicantur collectæ sicut in duodecim lectionibus; ad majorem induantur omnes cappis, etiam conversi, qui sciunt cantare. Ad hæc sacram adsint candelæ ante altare. Officium teneant sex fratres. *Nunc scio vere*. Oremus, *Deus, qui beatum Petrum*. Epistola, *Misit Herodes*. Responsorium, *Constituit eos*, a duobus decantetur vel a tribus. Alleluia, *Solve jubente Deo*, a quatuor. Evangelium, *Venit Jesus*. Officium, *Constituit eos*. Offertoria duo accipiant. Communio, *Simon Joannis*. Ad vespas antiphona, *Juravit Dominus*, vel propriæ ipsius nocturnalæ. Hymnus, *Petrus beatus*. Antiphona, *Dixit Simon Petrus ad Jesum*, et collecta in ipso die posita.

DOMINICA I MENSIS AUGUSTI. Sabato ad vespas, responsum, *Emitte Domine*. Ad *Magnificat*. *Dominus possedit me*. De Salomone legant tam in ecclesia, quam ad refectionem, usque [Supp. ad initium] mensis Septembris.

CAPUT XXII.

Vigilia sancti Laurentii.

Vigilia sancti Laurentii post sextam mox ut conuerit custos ecclesiæ signum, surgant omnes e lectis, et provideant indigeriis suis, et convenient, lavent manus ac facies: infantes absque ullo sonitu signi veniant in ecclesiam ante altare, efficiant orationem, exeant et se induant vestimentis sacris missæ coaptatis, sacerdos cum ministris, et deinde dicant missam ex vigilia ipsius diei. Alleluia non canant. In ipso die nec adipem comedant, et in resectorio, quidquid remanserit de pane et vino elemosynarius accipiat. Ante vespas custos ecclesiæ ornet altaria sericis, et in formulis tapetia supra extendat. Ad vespas synaxim quinque cereos ante altare ponant. Capitulum, *Confitebor tibi, Domine rex*. Responsorium, *Quo progredieris*. Hymnus, *Martyris Christi*. Versiculus, *Dispersit, dedit pauperibus*. Antiphona, *Levita Laurentius*. Oremus, *Adesto, Deus, supplicationibus*. Ad stationem responsum, *Levita Laurentius*. Oremus, *Excita, Domine, in ecclesia*. Ad invitorium quatuor in cappis, *Beatus Laurentius*. Hymnus, *Devota mente*. Lectiones octo de ejus passione. Responsorium quartum, octavum, et duodecimum sicut mos est in quatuor cappis post *Gloria* recapitulentur. Primo et secundo nocturno tres candelæ ante altare sint, retro una. In tertio homi-

lia sancti Augustini, *Amen, amen dico vobis, misigram frumenti, et cerei duo augeantur*.

Post Evangelium recitatum, oremus, *Excita, Domine*. In laude, ad stationem responsum, *Beatus Laurentius*. Missam matutinalem agant ex die Dominica si adfuerit, adjungentes orationem sancti Laurentii. *Excita, Domine*, et alias consuetudinarias. In horis imponant antiphonam ex matutinis laudibus sine versibus. Ad missam majorem omnes sacerdotes atque levitæ sint amicti cappis. Septem cereos accendant ante aram. Oremus, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus*. Ad vespas antiphona quæ super nocturno fuerit, impocant, sine versiculis sequentibus. Psalmos ex uno martyre assumant. Tam in hac hora quam in matutino unus sacerdos sit in cappa ad incensandum altare. Octava ejusdem efficiant duodecim lectiones. Ad invitorium duo fratres in albis, *Justus florebit*. Antiphona et responsoria sicut supra in ejus sacro. Nam scimus quia hæc repetitio hujus festivitatis infra octavam beatissimæ Mariæ evenit. Lectiones legant de sanctorum Patrum [sermonibus], responsoria æsto contenti de præfati sancti historia. In matutinalibus quinque antiphonas promant, et missam majorem ad tertiam ex eo agant. Officium, *Domine, probasti cor meum*. Collecta, *Excita, Domine*. Epistola, *Qui pacem seminavit*. Responsorium, *Præberisti eum*. Alleluia, *Iste est vere martyr*. Evangelium, *Si quis vult post me venire*. Officium, *In virtute*. Communio, *Posuisti, Domine*: et si hæc octava die Dominico advenerit, lectiones octo legant de ipso beato; aliæ quatuor de Dominica. Homilia ejusdem diei. Sequuntur matutinales laudes ipsius Dominicæ. Ad collectam, repetant antiphonam cum *Gloria* de præfato sancto: dein promant antiphonam de sancta Maria, et si congruum videtur, tertium nocturnum fiat de sancta Maria: ipsius vero Dominici diei agatur missa in quotidianis diebus.

CAPUT XXIII.

Virginis Assumptum cuncti sic ducite necum.

Vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ. Ante primam ornet ecclesiam, hinc et inde parietes cortinis ac non palleis (29), choro post dorsa fratrum in circum aptent bancalia (30), in formulis tapetia: altaria ornet suis ornamentis: in majori omnes libros paratos ponant, et duodecim candelæ ante ipsum. Basilica sanctæ Mariæ optime decoretur tam palliis quam phanibus (31) auro textis. Missam matutinalem agant de sancto Eusebio, adjungentes alias pro defunctis. Offerendam omnes faciant. Post capitulum veniant omnes ad radendum. Post sextam cum audierint signum surgant e lectis, lavent manus atque facies, et eant pueri in ecclesiam absque sonitu signi: faciant orationes, et induantur, sacerdos casula diaconus dalmatica subdiaconus tunica.

(28) Legendum forte in alba, hoc est aurora, seu ad laudes.

(29) Palliis, velis, sericis.

(30) Bancalia, sunt panni qui super sedes vel bon-

cas in choro ponuntur. Ita Durand, lib. 1. Ration. c. 3, n. 25.

(31) Phanones, fanones, fanen, vela, vexilla.

Cantor in choro sit cum cappa; tres conversi alii [albis induti], quorum duo deferant candelabra, tertius thuribulum. Infantes omnes sint in albis; duo fratres in cappis ad decantandum responsorium: et tunc pulsantur omnia signa. Tres cerei coaptentur ad hanc missam ante altare. Officium, *Salve, sancta parens*. Oremus, *Deus qui virginalem aulam, et alix consuetudinariae*. Lectiones de sapientia, *Ego quasi vitis fructificavi*. Responsorium, *Benedicta et venerabilis*. Alleluia in hac hora non canitur. Evangelium, *Extollens quaedam mulier*. Offertorium *Pellex namque*, et dimidii [Id est, media pars fratrum] offerant, sicut usi sunt quotidianis diebus. Communio, *Beata viscera*. Ipso die adipem non comedant, et quidquid remanserit in refectorio, elemosynarius accipiat.

Ad vesperam in primis pulsantur duae squillae, postmodum duo et duo signa pulsabuntur: duo cerei ante altare, retro decem. Antiphonae super psalmos, *Gaude et latere*. Psalmi de ipsa die. Capitulum, *In omnibus requiem*. Responsorium, *Ornatam montibus*. Hymnus, *Quis possit amplo*. Duo sacerdotes induantur cappis ad circumdanda altaria incenso. Antiphona, *Sancta Maria exora semper*, et triumphaliter canatur. Oremus, *Deus qui virginalem aulam*. Ad stationem antiphona, *Mater Domini nostri Jesu Christi*; versus, atque orationem de ipsa beata, quam velint. Ante nocturnale obsequium priusquam sonentur signa, accendantur omnes coronae (32), et tres candelae ante altare majus, et retro duae, deinde pulsantur omnia signa quousque infantes veniant. Ad invitatorium quatuor vestiantur cappis. Hymnus, *Quis possit amplo*, aut *Christi pervia*. Lectiones legantur omnes ex sermone sancti Hieronymi. *Cogitis me, o Paula*. Tractus duo et duo cantent. Primo, secundo et tertio nocturno sacerdos induatur cappa cum alba, et dum tertiam lectionem inchoaverit lector, ipse sit preparatus in secretario, mittat incensum in thuribulum, et tunc veniat, aromatizet altare majus solummodo, deinde in choro fratres per ordinem. Ad cantica accendantur quindecim cerei in pertica, et novem ante altare, et retro septem, Evangelium nec [l. cum.] pronuntiabitur. Responsorium duodecimum post *Gloria* recipientes recapitulent. Evangelium, *Repleta est*. Oratio, *Veneranda nobis Domine*. In laudibus responsorium, *Exaltata est sancta Dei genitrix*. Hymnus, *Lux mundi beatissima*. Ad stationem responsorium: *Quae est ista*. Tunc sacerdos dicat versum atque orationem ex ipsa Virgine [Virginis missa] sacra. In horis tres candelae ante altare illuminentur. Priusquam sonetur prima, ponantur in altare majus omnia ornamenta, calices aurei, et duo candelabra in eodem loco accendantur, totaque die ardeant. Missa matutinalis in basilica sanctae Mariae dicatur, et una tantummodo col-

lecta promatur. Ad *Sanctus, sanctus* omnes icalber tur a minimo usque ad maximum. Cum exacta fuerit, tunc pulsantur signum et efficiant orationem simul. Et tunc demum sonent signum, et agant tertiam.

Armarius atque secretarius praeparent se processionalis ornamentis, deinde procedant duo ex juvenibus aut infantibus, et induant se tunicis ad textus Evangelii deportandos. Et tunc accedant conversi, qui accipiant candelabra, duo thuribula, unus thymiomaticis materiem, et tres crucees. Exhiic adiat quatuor seniores qui sacrum ordinem habeant, quique portent reliquias minores, et alius extra isos procedat, et accipiat tabulam cum imagine Domini nostri Jesu Christi, atque ipsius genitricis. Tunc B paraphonista imponat hanc antiphonam, *Tota pulchra es*. Atque aliam, *Quam pulchra*. Deinde veniant ordinate sicut in his elementis praefixum apparet:

Aquam sanctam, crucem, thuribulum.
Candelae, candelabrum, candelae.
Sacerdos, sceptrum, brachium, crucifixum.
Cassa, textum, textum, sceptrum gloriosae.
Crucem, thuribulum, candelabrum.
Candelae, tabula, portum (33).

Deinde infantes cum magistris, et tum domus abbas, exhiic sacerdos et postmodum levitae, novissime conversi. Quamdiu veniant canendo per claustrum, sic ordinati procedant, ut absque mora in atrio ecclesiae sic pergatur: et cum ibi fuerint, stant ordinata processione in medio, ut venerat. C Seniores assistant veluti in choro usus est standi, dicant ibi hoc responsorium, *Super salutem*. Quo peracto intrent ecclesiam hoc responsorium decantando, *Assumpta est Maria in caelum*, sonantibus cunctis signis. Custos ecclesiae tribuat cappas ad omnes; ad infantes tunicas. Signis dimissis habeat armarius praeparatas duodecim cappas in choro, et quibus annuerit abbas, illis se vestiant, secumque officium inchoent, *Gaudeamus*.

Secretarius ante altare duodecim candelas accendat. Graduale quatuor decantent, *Propter veritatem*. Alleluia sex, *Assumpta est Maria*. Evangelium, *Repleta est Spiritu sancto Elisabeth*, vel Evangelium, *Intravit Dominus Jesus in quoddam castellum*. *Credo in unum Deum*. Offertoria a duobus. Missa expleta, omnia signa pulsantur. In refectorio trina propinatio fiat, sicuti in Domini Resurrectione protulimus; et omnia in omnibus, ut repererint ibi, adimpleantur. Ad vesperam antiphona, *Dum esset rex*. Psalmi, *Dixit Dominus*. Antiphona, *Læva ejus*. *Laudate pueri*. *Lætatus sum*. Antiphona, *Nigra sum*. Psalmus, *Nisi*. Antiphona, *Jam hyems*. Psalmus, *Lauda, Hierusalem, Dominum*. Responsorium, *Exaltata est sancta*. Hymnus, *Quis possit amplo*. In Evangelio antiphona, *Hodie Maria*.

(32) Candelabra in modum coronae fabrefacta, ut superius dixi.

(33) Pomum aureum inter ministeria et ornamenta sacra etiam Hariulfus l. II, c. 10, refert. Bernardus

vero in Cons. Clun. mentionem facit pomi de cera, qui per totam noctem ardeat; quod nullo modo ad hunc locum explicandum referri potest: sed de lumine nocturnali interpretandum est.

INFRA OCTAVAM genua non flectant. Signa sonentur ut mos est quotidianis diebus. Invitatorium, *Sancta Dei genitrix*. Lectio de sermone sancti Hieronymi. Responsorium de ipsa beata. In unoquoque nocturno singulæ antiphonæ. In laudibus unum signum pulsabitur, et psalmos sub una antiphona promant: veruntamen unam ex istis per singulos dies: *Assumpta est Maria Virgo. Maria Virgo semper benedicta. Pulchra es. Responsorium, Exaltata est*. In expletione commemorationis sanctorum veniant in alium chorum, et dicant ibi matutinas; et tunc revertantur pausando in dormitorio, si adhuc dies non est. Ad primam dicatur missa pro defunctis; in claustris loquantur sicut in aliis diebus: in horis assumantur antiphonæ nocturnales, quæ convenient, sive de laudibus, seu ex Evangelio, aut de Canticis canticorum. Cum custos ecclesiæ insonuerit signum, eant omnes, et faciant orationem, et tunc induantur albis illi, quibus ad sacrum servire concessum est. Pulsante signo agant tertiam. Psalmos familiares in horarum finibus non imponant. Expleta tertia, agant officium *Gaudeamus*, aut *Vultum tuum*. Item aliud *Salve sancta parens*. Responsorium, *Benedicta et venerabilis*. Alleluia, *Propter veritatem*. Alleluia, *O quam pulchra es*. Alleluia, *Assumpta est*. Alleluia, *Hodie Maria*. Officium, *Assumpta est*. Alleluia, *Felix namque es*, vel *Ave Maria*. Communio, *Exaltata est Virgo Maria, vel Beata viscera*. Alleluia, *Dilexisti*. Vesperæ sub una antiphona dicantur, psalmi feriales. Servitoribus exeuntibus de refectorio, agant officium mortuorum. Si venerit aliquis sanctus, unde agi debent tres lectiones, tunc legant sermonem de sancta Maria, et tractum de sancto promant, et in laudibus quinque antiphonæ dicantur, et ad tertiam missa ex eo celebretur. Sabbato fiat ad sanctam crucem. Si dies Dominica occurrerit omnia agant de beata Virgine, et in tertio nocturno pronuntient Evangelium, *He, leta est Spiritu sancto*. Et si aliquis sanctus non adest, missam matutinalem agant ex ea; et infra ipsam hebdomadam dicant dominicalem sacram (34). Similiter quarta, et sexta feria adjungentes Evangelia ipsius diei annexa in libro.

CAPUT XXIV.

Octava sanctæ Mariæ.

OCTAVA sanctæ Mariæ ad invitatorium sint quatuor in cappis, et hanc antiphonam dicant, *Venite adoremus Regem regum*, vel *Odor tuus sancta Dei genitrix*. Psalmus, *Venite*. Hymnus, *Fit porta Christi*. In primo nocturno antiphonæ, sicut in ejus festivitate, ita dicantur. Lectiones octo de sermone sancti Hieronymi, *Legimus ergo quam sæpe ad funera, et ad sepulturas*. Responsorium ipsius beate. Homiliam legant, *Intravit Dominus in quoddam castellum*. Hæc lectio superiori pulcherrima ratione connectitur. Ad missam offertorium, *Gaudeamus omnes*. Oremus, *Famulorum tuorum*. Lectio, *In omnibus requiem*. Oremus. Graduale, *Propter veritatem*. Alleluia, *Ho-*

(34) Id est, missam dominicæ præcedentis.

die Maria Virgo, vel *O quam pulchra es*, vel *Alliñit*, *Assumpta est*. Item alium versum, *Post partum Virgo*. Quem qui cantat, unum post alium dicat. Clerus qui chororum tenet, sive illi, qui in longum consistentes, cum repetitionibus quæ inibi conveniunt cantent. Sequentia similiter. Evangelium, *Intravit Dominus Jesus*. Offertorium, *Assumpta est*. Communio, *Exaltata est Virgo*. Ad vesperam antiphonæ cum psalmis, sicut in festivitate ipsius.

CAPUT XXV.

In festivitate sancti Bartholomæi.

Festivitate sancti Bartholomæi ad vesperam tapetia coaptentur in formulas, et quinque cerei ante altare. Lectio unius [supp. ex al. ms. apostoli]. Responsorium breve a pueris concinatur. Ad gradus sacerdos sit in cappis. Oremus, *Omnipotens sempiternæ Deus*. Ad stationem responsorium. *Cives Dei Apostolorum*. Oremus de ipso. Ad invitatorium duo in cappis, *Gaudete*. Candelæ tres ante altare. Lectiones et responsoria de ipso beato: quartum octavum, et duodecimum a duobus dicatur. In tertio homilia beati Gregorii papæ ex evangelio, *Hoc est præceptum meum*. Cerei duo augeantur ad aram. Ad stationem responsorium, *Fuerunt sine querela*. Missam matutinalem ex eo. Ad majorem omnes sacerdotes, et levitæ circumdantur cappis. Offertorium, *Mihi autem nimis*. Graduale, et omnia sicut in apostolorum festo continentur, ita fiant. Vesperas, sicut mos est in nativitate unius apostoli agere, sic faciant. Si hæc solemnitas die Dominico advenerit, omnia tamen de apostolo fiant.

CAPUT XXVI.

In festivitate sancti Augustini.

Ad vesperam, *Ecce sacerdos magnus*. Antiphona, *In medio ecclesiæ*. Oremus, *Ecclesiam tuam, Domine*. Ad stationem responsorium, *In medio ecclesiæ*. Reliqua in sancti Joannis Evangelistæ festo, et oremus de confessore. Invitatorium *Regem Confessorum Dominum*. Lectiones octo de ejus vita. *Ex provincia ergo Africana*. Responsorium de confessoribus: quartum, octavum, et duodecimum a pueris decantetur cum *Gloria*. Introitus ex homilia sancti Gregorii ex evangelio, *Homo quidam peregre*, vel *Vigilate itaque*. Ad stationem, *Ecce vere Israelita*. Missa matutinialis dicatur de ipso, vel si aliquis sanctus adest dicatur de ipso. Ad majus officium, *In medio ecclesiæ. Ecclesiam tuam, Domine*. Lectiones de Sapientia, *Optati, et datus est*. Responsorium, et omnia de confessoribus.

IN NATIVITATE SANCTI JULIANI MARTYRIS invitatorium duo in cappis. Psalmus, *Justus florebit*. Psalmus *Venite* et omnia de unius martyris. Festivitas sicut in duobus cappis, sic fiat.

CAPUT XXVII.

In decollatione sancti Joannis

Vesperæ priusquam sonentur, adornetur altare nomine ipsius dedicatum optime, et unus cercus anteponatur: ad majus quinque. Capitulum, *Sancti*

ludibria. Responsorium, Præcursor Domini venit. A
 Hymnus, *Assertor æquitatis. Versus, Magna est gloria ejus. Antiphona, Interrogatus Joannes. Oremus, Sancti Joannis Baptistæ, et martyris tui. Et tunc repetant antiphonam de sancta Maria Savina (35). Invitatorium duo in cappis dicant, Æternum, trinumque Dominum. Hymnus, Deus tuorum. Antiphona, Ad omnia quæ. Item alleluia, Audivit Herodes, et cætera sicuti capitulata sunt in authentico. Versiculi unius martyris dicantur. Lectiones octo de sermone sancti Joannis episcopi, Hodie nobis Joannis virtus, Herodis feritas. Responsorium, Misit Herodes. Quartum, octavum et duodecimum duo decantent. In tertio nocturno pronuntietur evangelium secundum Matthæum, In illo tempore, audivit Herodes. Homilia Bedæ presbyteri. Natalem, fratres charissimi, beati Joannis diem celebrantes. Candelæ augescant duæ ante aram. In laudibus responsorium, Gloria et honore. Hymnus, Non fuit vatis. Antiphona, Misso Herodes. Missa matutinalis agatur de sancta Savina [Sabina] addentes collectam sancti Joannis atque consuetudinarias. Ad majorem, omnes gradus sacerdotum atque levitarum cappis circumdantur. Septem lampades accendantur. Offertorium, De ventre matris meæ, quod sex teneant. Oremus, Sancti Joannis Baptistæ. Epistola, Sancti ludibria. Responsorium, Priusquam, duo decantent. Alleluia, Inter natos mulierum, tres persolvant. Evangelium, Misit Herodes ac tenuit Joannem. Offertorium, Magna est, vel Posuisti. Communio. Posuisti, Domine. In refectorio tabulæ cooperiantur. In horis capitulum unius martyris. Orationes de ipsius Nativitate, quæ convenient, vel de martyre assumantur. Ad vesperam antiphonæ de nocturnis dicantur. Psalmi unius martyris. Responsorium, Posuisti, Domine. Hymnus, Assertor. Antiphona, Medio carceris stabat beatus Joannes. Oratio, Sancti Joannis Baptistæ.*

CAPUT XXVIII.

Dominica prima mensis Septembris.

Hic dimittatur tractus brevis usque in Pascha. Sabbato ad vesperam responsorium, *Antequam comedam suspiro* : antiphona ad *Magnificat*, cum audisset Job. Legantur tam Dominicis diebus et vigiliis, quam quotidianis refectionis horis libri Job, Tobias, Judith et Hester et Esdra, et ea cum commentationibus, quousque Octobris mensis præsto sit tractatus, de eisdem libris cantentur.

In III. DOMINICA, de historia Tobie. Sabbato ad vesperam responsorium, *O mitis pater benedic* : Ad *Magnificat*, antiphona, *Ne reminiscaris*. Lectio ad vigiliam de libro ipsius Tobie, *Tobias ex tribu et civitate Nephtali* : tractus, *Peto Domine*.

DOMINICA IV. Mensis Septembris de Judith. Ad nocturnalibus obsequia lectio prima, *Arphaxat itaque Rex Medorum*, et aliæ quæ sequuntur ex eodem libro : tractus, *Tribulationes civitat'is*.

CAPUT XXIX.

Theotocos ortum celebrent sic verba clientum.

In nativitate sanctæ Mariæ priusquam sonentur vesperæ ornentur altaria et omnis ecclesia. Super formas sternant tapetias ante vesperam : ornent presbyterium atque chorus. Capitulum, *Egredietur Virga* : responsorium, *Gloriosæ Virginis Mariæ. Pallio (36)*, et circumcoaptent bançalia : ante arcum extendant pallium, testes [textus] Evangeliorum in altare omnes ponant : quinque cerci accendantur ante ipsum, in instrumento tres, in alia altaria unus tantummodo, et sint sericis decorata : tam ista, quam illa quæ inscripta sunt. Super formulas sternant tapetia. Capitulum, *Egredietur Virga* : responsorium, *Gloriosæ Virginis Mariæ*, vel *Corde et animo* : Hymnus, *Ave maris stella*. Sacerdos incenset altaria circumdatus cappa. Antiphona, *Felix namque* : versus, *Ave Maria* : oratio, *Supplicationes seræpnum tuorum* : et repetant antiphonam de sancto Adriano ad stationem, *Felix namque*, versus, *Ave Maria*, et oratio ipsius beatæ. Invitatorium, *Nativitatem Virginis Mariæ*, quod decantent in capitulo quatuor. Hymnus, *Quem terra pontus, vel Fit portus Christi*. Tria luminaria accendant ante altare, retro unum. Lectiones octo de canticis canticorum legantur, *Osculetur me*, vel approbatæ consuetudinis. Responsorium quartum duo promant, octavum tres duodecimum quatuor : post *Gloria* a capite repetant. Ad canticum augescant quindecim candelas in peritica. Evangelium pronuntietur, *Liber generationis*, et expositionis sancti Hieronymi : ex eadem lectione in laudibus. Ad stationem responsorium, *Nativitatem*. Missa matutinalis de sancto Adriano. In basilica sanctæ Mariæ audiant et collectam de ipsa; dicant, et alleluia. Oratio consuetudinaria. Ad majorem omnes sacerdotes atque levitæ circumdeantur cappis, et infantes tunicis. Offertorium, *Gaudemus* : aut *Salve sancta parens* : oratio, *Supplicationem* : lectio, *Dominus possedit me* : responsorium, *Benedicta*, quod tres dicant, alleluia quatuor, *Nativitatis gloriosæ* : Evangelium, *Liber generationis* : offertorium, *Felix namque es*, et duo accipiant offertoria : in communionem, *Beata viscera*. Mox ut missa expleta fuerit, omnia signa pulsantur. Ad vesperas quinque cerci ante aram sint, tres retro. Antiphona, *Benedicta* : psalmus, *Dixit Dominus* : antiphona, *Sicut myrrha* : psalmus, *Lætatus* : antiphona, *Hæc es quæ nescivit* : psalmus, *Nisi Dominus* : antiphona, *De fru tu* : psalmus, *Memento, Domine, David* : lectio, *Una est columba mea* : responsorium, *Nativitas est hodie*. Hymnus, *Nunc tibi virgo*. Antiphona, *Nativitas tua* : oratio, *Familis tuis*. Si venerit die Dominica ipsa festività, ad processionem post benedictas aquam, et *Asperges me*, tunc inchoent responsorium, *Beata progenies unde Christus natus est*; aut antiphonam, *Quam pulchri sunt*; pergant ad sanctam Mariam, dicta oratione super infirmos fratres; per-

(35) *Savina, Sabina, b litera cum v alternante.*

(36) Hic desideratur aliquil.

acto responsorio *Oremus* : dicant sacrum hunc A
versum, *Post partum Virgo*. Oratio, *Supplicationibus*.
Per claustrum dicant antiphonas, et responsoria.

CAPUT XXX.

Idibus Septembris.

In omnibus semper sic incipiatur a vobis. Agant
primam sicuti prius, denique ipso die incipiant jeju-
nium quod regula [Cap. 41] præcipit. Post capitulum
sonetur tabula sicut solet privatis diebus, et
loquantur usque dum sonetur tertia. Post tertiam
fratribus cum silentio residentibus in claustrum, in-
fantes et infirmi veniant in refectorium. Post sextam
eant in dormitorium ad pausandum, et dum pulsa-
tum fuerit signum surgant et provideant necessita-
tibus suis, et dum manus et facies habuerint ablutas, B
infantes absque ullo sonitu procedant in ecclesiam
ante altare, et orent communiter, deinde surgant
et dicat unus ex ipsis litaniam : sacerdos cum mi-
nistris pergat in secretarium, et induat se vestimen-
tis sacris, et persolvat munia

Post missam pulsato signo pariter orent et exinde
qui servituri sunt fratribus victum accipiant, et post
intervallum illud, dicta nona, veniant ad reficien-
dum. Post vespas dicant officium mortuorum, et
deinde pulsato cymbalo conveniant ad bibendum.
Feria quarta et sexta faciant processionem. In duo-
decim lectionibus faciant, sicut soliti sunt. Reli-
quum usum agant ut supra.

CAPUT XXXI.

In exaltatione sanctæ crucis.

Orentur altaria sericis. In majoris medietate po-
nantur libri parati et quinque cerei accendantur :
in formulis tapetia ordinentur. Ad vespas lectio,
Hoc enim sentite in vobis. Responsorium, *Super om-
nia ligna*. Hymnus, *Vexilla regis*. Versus, *Hoc signum
crucis*. Antiphona, *O Crux admirabilis*. Oratio,
Deus qui unigeniti. Postea et sanctis martyribus dica-
tur antiphona, cum *Gloria*. Invitatorium, *Regem
Martyrum*. Duo sint in cappis. Hymnus, *Æterna
Christi munera*. Præmo et secundo nocturno de
sanctis dicant. Responsorium quartum, octavum, et
duodecimum duo fratres decantent. Ad canticum
antiphona, *Super omnia ligna cedri*. Alleluia, *Propter
lignum facti sumus servi*, vel *Audivi*. Dividatur in
tria *Gloria*. Evangelium *Nunc iudicium est mundi*
pronuntiatur, et quæ sequuntur omnia de sancta
cruce festive celebrentur. In laudibus responsorium,
Hoc signum crucis. Hymnus, *Crux benedicta*. Ad stationem
antiphona, *Super omnia*. Missa matutinalis
dicatur de sanctis. Ad tertiam omnes fratres albis
vestiti conveniant, et dicta tertia expandant tapetia
ante altare, et præcedant duo levitæ ubi posita fue-
rat sancta crux, et ducant eam ante altare majus,
discooperientes et conclamantes hanc antiphonam,
Ecce lignum crucis. Illico flectant genua omnes, et
veniat una pars fratrum, prosternat se, oret in pri-
mis, et tunc osculetur crucem, et philacteria. Can-
tor inchoet antiphonam, et repetat interim *Crucem*

tuam adoramus. *Domine*. Psalmus, *Miserentur nostri*.
Quod per omnes versus antiphonam repetant, et
interim alix dicantur antiphonæ, *O crux splendor
o crux viride lignum*. Postquam adorata fuerit crux
levataque ante aram, paraphonista statimque cum
clero [intonat hanc antiphonam, *Super omnia ligna
cedrorum*, et ponant [ponunt] crucem in apto loco :
tum dentur ad unumquemque fratrum cappa, ad
infantes tunicæ. In altare majus pallium coaptent et
albam ; septem candelæ cum eis, quas deserunt con-
versi, qui adsunt ad missam. Dein pulsent signa et
incipiant officium, *In nomine Domini omne genu fe-
ctatur*, et sex fratres teneant chorum. Oratio, *Deus
qui unigeniti*. Epistola, *Christus factus est pro nobis*,
Et responsorium, *Christus factus est*. Alleluia, *Dulce
lignum*. Et decantent Evangelium *Nunc iudicium
est mundi*, usque, *Ut filii lucis sitis*. Offertorium,
Protege, Domine. Communio, *Per signum crucis*. In
horis capitula atque versiculi, nec non et orationes
tales dicantur, quæ conveniant ad ipsum diem. Ad
vesperas quinque luminaria sint et hanc antiphonam
persolvant cum Psalmis, *Nos autem gloriamur*,
Psalmus, *Dixit Dominus*. *Salvator mundi*. Psalmus,
Cum fueris. Antiphona, *Adoramus te, Christe*. Psalmus,
Beatus. Antiphona, *Salva nos, Christe*. Psalmus,
Laudate pueri. Lectio, *Christus factus est*.
Responsorium: *Hoc signum crucis*: Hymnus, *Vexilla
regis*. Antiphona, *O crux benedicta*, aut *Crux fidelis
inter omnes*. Postmodum dicant antiphonam de
sanctis præcedentibus, et subsequenter, et si in
C hac festivitate venerit dies Dominicus, omnia effi-
ciant sicuti præsignatum habetur : etiam similiter
prostrati adorent crucem.

CAPUT XXXII.

In jejuniis Quatuor Temporum.

Feria quarta faciant processionem sicuti soliti
sunt. Lectiones ambæ legantur in tono sicuti epi-
stola. Responsorium ad unamquamque dicant. Ad-
ipem istis tribus diebus nec comedant. Feria sexta
similiter agant processionem. Sabbato post sextam,
mox ut audierint signum, surgant, et provideant ne-
cessitatibus suis, lavent manus ac facies, eant in eccle-
siam pueri absque sonitu, et orent simul ; surgentes
præcedat sacerdos in sacrarium et induat se casula,
diaconus alba et stola, quatuor fratres albis, quo-
rum duo cantent benedictionem, alleluia, versum,
tractum, et conversi, qui deferant candelas, et
infantes omnes circumdant se albis. Lectio non di-
catur in hac missa, et illico ut præparata sunt omnia,
veniat cantor in choro, et incipiat officium.
Sacerdos procedat ad altare, oret et agat confessio-
nem cum levita et tunc dicat *Oremus* et collectam,
sicut in sacramentorum continetur libro. Lectiones
legant juniores et postmodum priores : similiter
responsoria decantentur ab uno incipiente et post-
modum cantores in choro . . . de capite : tamen
ab ipso solo finiatur versus a quo cæptus est. Duæ
candelæ ante altare, ut diebus privatis, accendantur.
Lectiones, *Locus est Dominus*, Responsorium,

Protector noster. Lectio, Locutus est Dominus. A Responsorium, *Convertere, Domine, vel Factum est verbum Domini.* Responsorium, *Dirigatur.* Lectio, *Angelus Domini,* legatur usque, *Cherubim et super exaltatum in sæcula;* tunc prosequatur benedictio quæ minor est: qua peracta veniat sacerdos ad altare, dicat *Dominus vobiscum,* et orationem, *Deus qui tribus puerorum.* Aliæ vero minime subsequantur. Lecta epistola promat tractum, *Laudate Dominum, omnes gentes.* Textum osculare, et offerendam agere solummodo abbas faciat, vel cui jusserit. Illi quatuor fratres, qui cantaverunt benedictionem atque tractum absque ulla licentia exuant se. Pacem unus accipiat, si duodecim lectiones fuerint ipso die de aliquo sancto. Ad istam missam non mittatur nisi una hostia, et pueri non procedant ad tenendum corpus Domini ad communicandum; quia ad missam de sancto hoc patravimus. In refectorio quidquid remanserit elemosynarius accipiat.

Sunt quoque et quatuor Sabbata, in quibus sunt jejunia constituta et officia lectionum et orationum majora: id est Sabbato Martio mense primo, juxta observationem Quadragesimæ verno tempore, quando mensis novorum apud Judæos habebatur: mensis quarti kalibus Junii secundo Sabbato in jejunio: kalibus de frugibus primi panis Domino offerebatur et otium ipsius diei custodiebatur. Septimi mensis, id est Septembris. Tertio Sabbato autumnii tempore: hic mensis totus erat solemnus, in quo dies expiationum, et afflictio animæ et non faciendum opus servile die Scenopægiæ, id est fixio tabernaculorum, quinta decima die septem diebus decimi mensis, hoc est Decembris. Quarto Sabbato ante diem natalis Domini, ante videlicet quatuor Sabbata in eadem hebdomada semper quarta et sexta feria jejunia, et orationum et lectionum solemnia sunt celebranda. His etenim diebus fiunt juxta decreta Gelasii papæ ordinationes. Hæc solemnia quatuor Sabbatorum *Duodecim lectiones* vulgo appellantur; quia cum ipsis lectionibus et canticis vel psalmis qui canuntur, hic numerus adimpletur.

CAPUT XXXIII.

Vigilia sancti Matthæi.

Vigilia sancti Matthæi apostoli mox ut fratres audierint signum post sextam surgant, lavent manus et facies, et tunc pergant pueri sine aliquo sonitu in ecclesiam; faciant preces ante aram, et incipiant lectiones: nam statim ut se levaverint... Officium, *Ego autem sicut oliva.* Oratio, *Da nobis, omnipotens Deus,* vel de Sapientia, *Beatus homo.* Responsorium, *Justus.* Evangelium, *Vidit Jesus publicanum nomine Levi.* Offertorium, *Gloria et honore.* Communio, *Posuisti, Domine.* Ad missam sicut soliti sunt in vigiliis apostolorum: et elemosynam sic faciant. Ad vesperam lectio, *Quam speciosi pedes.* Responsorium, *Cum spiret animalia.* Hymnus, *Exultet cælum.* Antiphona, *Similitudo.* Oratio ipsius. Versus in cappis, *Gaudete et exultate.* Lectiones octo de passione eius. Responsorium quartum duo

promant, octavum tres, duodecimum quatuor in medio ecclesiæ. Homilia de ipso die promouitur. Due candelæ augeantur. Ad stationem eant ad sanctam crucem. Matutinalis missa ibi cantetur, et hoc officium, *Os justis,* vel de Sapientia, *Beatus vir qui timet.* Alleluia, *Ego vos.* Evangelium de ipso. Offertorium, *Posuisti, Domine.* Communio, *Magnus es.* Ad majorem omnia sint sacerdotes ac levitæ in cappis, infantes in tunicis. Offertorium in medio ecclesiæ quoque set teneant: quinque cerei illuminentur præter illos quos conversi deferunt. Collecta, *Beati Matthæi.* Epistola, *Similitudo vultus.* Responsorium duo fratres, *Constitues eos.* Alleluia ter dicant. Versus, *Ad Sion.* Evangelium, *Cum transiret Jesus, vidit hominem sedentem.* Offertorium, *In omnem terram.* Communio, *Magnus es.* Ad vesperam quinque himnaria. Antiphonas atque psalmos assumant de apostolorum [supp. officio]; quibus expletis dicant antiphonam de sancto Mauricio sociorumque ejus.

Si hæc namque festivitas evenerit infra jejunia quatuor temporum, omnia tamen celebrentur, sicut prædictum est. Post capitulum denique sedeant in elastro usque dum signum insonuerit hora tertia, et tunc eant in ecclesiam, faciantque orationem et induantur omnes sacerdotes et levitæ albis. Die tertia circumdent se cappis, et celebrent missam, ut supra taxavimus. Ad nonam agant sacram de jejunio, sicut mos est, et si sola vigilia evenerit adjungentes tantummodo collectam mortuorum: et si Sabbato adventaverit ipsa vigilia, missa matutinalis similiter de capitulo, et adjungantur ex... vigilia de jejunio. Missa matutinalis agatur de apostola, et adjungantur orationes consuetudinariæ pro vivis, seu pro defunctis, *Sanctorum tuorum.*

CAPUT XXXIV.

Agninis ætherei pergant sic gaudia cuncti.

In festivitate sancti Michaelis ad vesperam Capitulum, *Factum est silentium.* Responsorium, *In conspectu angelorum.* Antiphona, *Factum est silentium in cælo.* Quinque ad finem hujus cantici tribus vicibus repetant a capite ipsam antiphonam. Tantummodo in ipsa die faciant orationem, *Deus qui miris ordine.* Ad aromatizandum altaria unus sacerdos officiat. Ad stationem responsorium, *Fidelis sermo.* Invitatorium in cappis duo, *Regem archangelorum.* Hymnus, *Christe sanctorum decus angelorum.* Tres candelæ sint ante altare, retro una. Primo et secundo nocturno lectiones octo de homilia sancti Gregori legendæ sunt super evangelium, *Accesserunt ad Jesum publicani:* incipiant in loco *Angelorum quippe et hominum naturam.* Canticum, *Deus creator nostri.* Introitio homilia sancti Hieronymi de evangelio, *Accesserunt ad Jesum discipuli ejus decem.* *Quis putas.* Responsorium quartum duo fratres promant, octavum quatuor, duodecimum quinque; quindenæ candelæ accendantur in perica, due augeantur ante altare majus, similiter extrorsum a per ipsamquamque aram illuminetur.

In matutinalibus responsorium, *Sancte Michael archangele, defende nos in prælio. Patris. Versus, Ut non pereamus in tremendo iudicio. Hymnus, Tibi Christe splendor. Versus, In conspectu angelorum. Antiphona, Dum sacrum mysterium. Tripliciter [f. triplicatur] ad Gloria. Oratio. Deus, qui miro. Ad stationem responsorium, Archangeli Michaelis. Missa mane prima de sancto Michael e et omnes collectæ quæ solitæ sunt dicantur. Epistola, *Et factum est prælium. Lectio, Factum est prælium. Ad missam majorem omnes sacerdotes atque levitæ coarcent se cappis. In altare majore duo pallia et album supponant: septem cerei ardeant cum illis quos conversi deferunt, et tres retro. Officium sex teneant, Benedicite Dominum, vel, Significavit Deus. Responsorium non dicant. Allelaia quatuor: offertoria duo accipiant.**

Ad offerendam duo thuribula aurea habeant præparata duo fratres; mox ut dixerint: *Data sunt ei incensa multa*, tunc detur ad sacerdotem unum ex thuribulis, ut incenset calicem: quo recepto præcedant duo sacerdotes in cappis et stent a latere altaris hinc et inde tenentes duo thuribula thymiatizantes aram desuper, quousque dum repetitio de versu. *Et ascendit fumus*, cautores finierint: et tunc eant ad altaria quæ sita sunt post majus, illa, aramque in medio incensent ambo simul, et tunc procedat ad alias aras unusquisque hinc et inde circumdando incensum. Expleta missa sonent omnia signa. Ad vespas quinque candelæ accendantur ante aram; antiphona, *Stetit Angelus. Psalmus, Dixit. Antiphona, Data sunt ei. Psalmus, Beatus vir. Antiphona, Ascendit fumus. Psalmus, Laudate pueri. Antiphona, In conspectu Angelorum. Psalmus, Confitebor. Responsorium, Stetit Angelus. Hymnus, Tibi Christe. Antiphona ad Magnificat, Princeps gloriosissime,*

CAPUT XXXV.

In sancti Hieronymi.

Ad vespas antiphona, *In medio ecclesiæ. Oratio, Ecclesiam tuam, Deus. Lectiones octo de ejus vita. In tertio [nocturno] expositio sancti Gregorii papæ de evangelio, Homo quidam peregre. Ad missam officium, In medio ecclesiæ. Oratio, Ecclesiam tuam, vel de Sapientia, Optavi et datus est mihi sensus. Responsorium, Justus ut palma. Alleluia, Os justi. Evangelium, Homo quidam peregre. Offertorium, Justus ut palma. Communio, Beatus ille. Vesperæ agantur de confessore.*

CAPUT XXXVI.

Dominica prima Octobris

Sabbata ad vespas responsorium, *Tua est potentia. Antiphona ad Magnificat: Da pacem, Domine, in diebus nostris. Ad nocturnum dicatur hymnus, Primo dierum. Legatur historia Machabeorum. Responsorium, Aderiat Dominus. Ad laudes hymnus, Æternæ rerum conditor. Ipso denique die dimittatur meridiana, qua fratres solent in æstate dormire.*

(37) *Justitia, mensura vini.*

A Exeuntes a refectioe confestim veniant in claustrum, et meditentur lectiones quousque servitores de refectorio veniant: illico ut ipsi in ecclesiam perventi fuerint, custos sonet signum quod majus est tandiu, quousque infantes veniant, et ante altare procedant orationem facere: qua facta, sonet iterum signum et agatur hora. Expleta, pulsato cymbalo veniant in refectorium: ex hinc aqua non ministrabitur usque ad Dominicam in Palmis. Similiter continuo ut ibi fuerit sive prior, sive in presens fuerit, abbas, percutiat squillam et unusquisque de vino quod habuerit ante se bibit; justitiæque (37) suæ os apponentes, deinde tribus vicibus squilla percutiatur. Surgentes revertantur in claustrum: in festis diebus similiterque peragant usque ad festivitatem sancti Martini.

B Privatis autem diebus mensis ipsius Octobris post matutinas revertantur ad lectula fratres. Cum diem viderit apparere, custos ecclesiæ sonet minus signum modice, et sine mora venientes ad ecclesiam fratres cantent primam, et post septem psalmos litaniam: inde venientes sedeant ad lectiones suas cum silentio. Pueri primitus alta voce legant, postea suavius, vel cantent; fratres autem honeste debent vel legere vel cantare. Hebdomadarii coquinæ, cellerarii, et decani, vel quibus de foris aliquid injunctum est obedientiæ, debent se solummodo calceare. Cum tempus fuerit regularis horæ, sonet custos minus signum modice et pergentes in dormitorium calcient se, deinde lavent manus ac facies suas. C Venientibus autem ad ecclesiam infantibus, majus signum sonetur, et in choro simul omnes faciant trinam orationem; quibus finitis inclinent se ante et retro. Iterum minus signum pulsetur: cantent tertiam, postea missam. Missa peracta sonet prior, jubente si præsens fuerit abbate, signum ad capitulum, et per ordinem sicut ibi censuri [at. sessuri] sunt, illic fratres veniant. Quo peracto dicant quinque psalmos pro his, quorum sunt ibi nomina pronuntiata. Deinde sonet prior tabulam annuente abbate, et jubeat ipse singulos ad officia sua pergere. Pueri veniant ad capitulum, postea in refectorium.

D Si qui sunt alio die vel tertio fratres sanguinis diminutione debiles, debent in refectorium ire statim ut exierint e capitulo, et det eis cellerarius tria pulmentaria. Nec debet custos illa hora manducandi quemquam, præter abbatem expectare vel priorem, cum præviderit synaxim sextam advenisse die ipso. Post sextam nullus loquatur in claustrum, donec infantes exeant de ecclesia

Si quis ex fratribus voluerit sanguinem minuere, tunc tempus est licentiam petere, et cellerario dicere, ut omnia quæ necessaria sunt inveniat parata mox ut evangelium lectum fuerit, in loco decreto. Item frater qui voluerit sanguinem minuere post refectioem, tunc debet facere; et post vespas in

refectorium ire, sed et aliquid charitatis habere. In A crastinum in nocturnalibus ambulent, et his duobus diebus tria pulmenta, sicut supra dictum est, habeant: quarta die quarta pars casei post missam detur unicuique. Quarta et sexta feria post sextam facto parvo intervallo sonet signum secretarius modice, et discalcient se omnes. Deinde lavent manus, et pergant in ecclesiam orationes [s. orantes, vel *supple* dicant] generaliter: surgentes incipiant antiphonas, atque processionem agant sicut mos est.

In aliis diebus post sextam, facta aliqua mora magister faciat sabbuere illorum infantium manus, qui debent servire ad missam. Deinde custos ecclesie cum viderit tempus esse, sonet signum ad missam, et tunc procedant omnes in basilicam, efficiant preces; quibus surgentibus, dicat unus de pueris B litaniam, et tunc vestiant se, qui ministraturi sunt ad missam. Finita, pulsatur signum ad nonam, et oratione facta vadant hebdomadarum coquinæ, cellerarius et lector in refectorium ut accipiant mistum. Fratres alii sedeant in choro, donec alio minore signo pulsato, cunctis convenientibus, dicant nonam. Post nonam veniant ad mensam. Refectione celebrata, sedeant in claustro.

CAPUT XXXVII.

In sanctorum apostolorum Simonis et Judæ vigilia.

In sanctorum apostolorum Simonis et Judæ vigilia, ad missam officium, *Intret in conspectu. Oratio, Concede, quasumus, omnipotens Deus, ut sicut apostolorum: et alia consueta, Justorum animæ. Responsorium, Vindica, Domine. Evangelium, Ego sum vitis. Offertorium, Exultabunt sancti. Communio, Justorum animæ.* In ipso die non comedant adipem, et quod remanserit in refectorio, accipiant pauperes. Custos ecclesie priusquam sonetur vespera, coarctet altaria sericis, et super formas mittat tapetia. Ad synaxim vesperæ accendantur quinque lucernæ ante altare. Capitulum, *Jam non estis hospites. Oratio, Concede.* Invitatorium duo in cappis. Lectiones octo de homilia sancti Augustini. *Mementote sermonis mei.* Tres candelæ ante aram, retro una. Introitio homilia sancti Gregorii papæ, *Designavit Dominus, et augeantur duo lumina ante altare.* Antiphonam atque tractum de apostolis cantent, et augeantur duo candelabra ante aram; et quartum, et octavum, atque duodecim duo dicant et ipsum duodenum post *Gloria* a capite recapitulent. Ad missam sint omnes sacerdotes et levitæ induti cappis: et octo luminaria accendantur. Officium, *Exclamaverunt.* Oremus, *Deus qui apostolis tuis. Epistola, Stabant justi.* Responsorium, *Nimis honorati. Alleluia, Venite ad me omnes.* Evangelium, *Designavit Dominus.* Offertorium, *In omnem terram.* Collecta, *Vos qui secuti estis me.* In refectorio tabule cooperiantur, et optimam refectionem habeant, et ad vesperam quinque lampades accendantur. Antiphonæ et psalmi, sicuti in apostolorum solitum est, dicantur; videlicet, *Virgam virtutis, Collocet. Euntes ibant. Confortatus est:* et alia his similia.

CAPUT XXXVIII.

Vigilia Omnium Sanctorum

Antequam secunda agatur, decoretur totum monasterium palliis. Per chorum in circum extendantur bancalia, et super fornulas tapetia, atque altaria decorentur; et in majorem textos [textus evangeliorum] ponant. Altare sanctæ Mariæ palliis atque sericis adornetur: in capitulo bancalia coarctent. Similiter refectorii procuratores, mantiles atque bancalia accipiant ad decorandam ædem. Si aliquis sanctus evenerit in ipso die, unde agant tres lectiones, tunc dicant missam matutinalem ex eo, adjuvantes collectam pro defunctis, et offerant cuncti. Si vigilia advenerit quarta vel sexta feria, tunc fiat processio: et si in alia feria fuerit, sonent signum.

Post sextam, eant et faciant orationem, deinde dicant litaniam: signa non pulsentur, nec cappis in choro, sed tantummodo diaconus indutus alba, et stola, et subdiaconus similiter alba. Offertorium, *Time Domine.* Collecta, *Domine Deus noster.* Deinde aliæ. Epistola, *Ecce ego Joannes vidi in medio throni.* Responsorium, *Exultabunt Sancti. Alleluia* non est canendum. Evangelium, *Descendens Jesus de monte.* Offerendam faciat dimidia pars, similiter pacem. Offertorium, *Lætamini.* Communio, *Amen, amen dico vobis.* Adeps non comedatur ipso die. Panem et vinum, quæ remanent in refectorio, elemosynarius accipiat. Ad vesperam in primis non pulsetur, nisi squilla sola: et viginti quatuor luminaria sint accensa ante altare majus, et post unumquodque de aliis unum. Antiphona, *In consilio justorum.* Et aliæ quæ sequuntur. Capitulum, *Ecce ego Joannes.* Responsorium, *Laudem dicite.* Hymnus, *Christe, sanctorum redemptor omniun.* Et duo fratres induti sint cappis ad incensum deferendum. Versus, *Lætamini in Domino.* Antiphona ad *Magnificat:* *Salvator mundi, salva nos. Alleluia, O quam gloriosum est regnum.* Et trina vice repetant. Capitulum, *Post partum virgo,* et aliæ quæ solent dicere de omnibus sanctis. Oremus, *Omnipotens sempiternus Deus,* et tunc repetant antiphonam de sanctis cum *Gloria.* Oratio de ipso beato, et postmodum de sancta ecclesia sine *Gloria,* et oratio ejusdem. Post hæc si aliquis psalmus impositus est pro vivis vel defunctis, tunc dicant et finiant. Ad nocturnos priusquam sonetur squilla accendantur omnes lampades, et post unumquodque altare sit una: et mox ut canticum graduum fuerit peractum, tres candelas ante aram majorem imponant. Ad invitatorium quatuor fratres in cappis. Hymnus, *Jesus auctor.* Lectiones octo de sermone sancti Bonifacii papæ, *Legimus in ecclesiasticis historiis.* Responsorium duo et duo pronuntiant. Per unumquodque nocturnum sit sacerdos in cappis, qui incenset altare majus tantummodo, et fratres in choro. Ad canticum antiphona, *Gaudet in celis.* Psalmus, *Vos sancti Domini.* Versus, *Exultabunt sancti.* Novem candelæ augeantur ante aram. Evangelium pronuntient. *Videns turbas Jesus. Homo sancti Leonis papæ, Prædicante dilectissimi.* Respon-

sorium duodecimum post *Gloria* a capite incipiant. In matutinis, antiphona, *Vidi turbam magnam*. Ad *Alleluia* quatuor. Lectio... Responsorium, *Iusti enim in perpetuum vivunt*. Versus, et apud Dominum. Hymnus, *Christe redemptor omnium*. Versus, *Lætamini*. Antiphona in evangelium, *Te gloriosus Apostolorum*, et ter repetant. Oremus, *Omnipotens sempiternus Deus*. Antiphona de cruce, *Adoramus te, Christe, Salva nos, Christe, Servi facti sumus*. Oratio ejusdem: Post hæc dicant quinque psalmos pro defunctis. Ante primam ponant calices aureos super altare, et alia ornamenta quæ de consuetudine sunt.

In horis candelæ illuminentur. Antiphonam dicant quæ de illo supra [supp. dicto] Evangelio sunt. Missam matutinalem agant de sancto Caesareo. Ante tertiam sint omnes in albis: et mox ut dicta fuerit hora incendant se cappis omnibus, etiam conversi, infantibus tunicis. Super altare mittant duo pallia et album desuper. Duodecim cerei ante aram, retro decem. Officium, *Gaudemus*, octo fratres procurant. Epistola, *Ecce ego Joannes vidi alterum angelum*. Responsorium, *Timeo Dominum* a quatuor fratribus decantatur: *Alleluia* sex, *Vox exultationis*. Evangelium, *Videns turbas Jesus*. Offertorium, *Mirabilis Deus in sanctis suis*. Offertoria duo accipiant. Communio, *Gaudete, iusti, in Domino*, aut *Isti sunt viri sancti*. Expleta missa sonent omnia signa. In refectorio sicut in præcipuis festis ita agant, præterquam quod senec miscetur. Ad vesperam accendantur duodecim candelæ ante aram, retro decem. Antiphona, *In consilio iustorum*. Alleluia. Responsorium, *Lætamini in Domino*. Hymnus, *Christe redemptor*. Antiphonam terna vice repetant. Oremus, *Omnipotens sempiternus Deus*. Antiphonam de sancto cum *Gloria*, aut antiphona de cruce sine *Gloria*; propter lignum *servi facti sumus*. Oratio ejusdem: postea psalmi pro defunctis; et tunc pulsant omnia signa. Dicantur vespere mortuorum cum antiphonis: nam et in hoc die festivitatis post capitulum decanus et cellerarius refectionem tribuant omnibus supervenientibus pauperibus, sicut mos est agere in cœna Domini; et quicquid ipsa die post synaxim vespere de refectione in cœna fratrum remanserit elemosynarius accipiat.

Constitutum est una cum consensu et rogatu omnium monachorum Cluniensium (38), ut sicut in Ecclesiis Dei quæ per orbem terræ longe lateque constructæ sunt, in die Kalendarum Novembrium agitur festivitas omnium sanctorum, ita apud nos agatur festivo more commemoratio fidelium defunctorum tali modo: in crastino etiamsi dies Dominica fuerit, vel de aliquo sancto unde duodecim lectiones fecerint; sic tamen mox ut suffragia sanctorum expleta fuerint, pulsant omnia signa, et agant officium mortuorum et matutinas ipsorum; et accendantur duodecim candelæ ante aram; qui-

bus exactis eant in alium chorum et dicant matutinas omnium sanctorum, et sex psalmos pro defunctis.

Ad missam matutinalem accendantur duodecim candelæ ante aram: unus puer sit in choro cum cappa, et alius in casula qui epistolam proferat, et duo alii in albis, a quibus responsorium cantetur: et duo fratres tractum *De profundis*. Similiter albis induti sint et tres conversi, quorum duo deferant candelabra, tertius thuribulum, et tunc omnium signa pulsantur. Offerendas omnes faciant, et has orationes dicat sacerdos, *Fidelium Deus omnium*, adjungens pro anniversario, *Præsta quæsumus, Domine*. Omnes denique sacerdotes ipso die privatim missas celebrent pro requie omnium animarum fidelium, tantummodo cum supra dictis collectis pro defunctis. Similiter dicantur ad vesporem sine matutino ipsæ collectæ, et duodecim pauperibus refectiones præparentur abunde ipsa die. Si in die feriato evenierit hæc constitutio, vigiliam mortuorum faciant post nocturnale obsequium. Et ut hoc decretum perpetuum vigorem obtineat, volumus et petimus, et præcipimus tam in hoc loco quam in cunctis locis, ad istum locum pertinentibus, ut servetur: et si aliquis ista nostra fidei inventionem sumpserit exemplum, particeps omnium bonorum efficiatur votorum (39).

CAPUT XXXIX.

KALENDÆ NOVEMBRIS.

stos Novembris mores servate Kalendis.

Kalendæ Novembris si die Dominica venerint, festivitas Omnium Sanctorum celebratur. Reliquis autem hebdomadis privatis diebus triginta psalmi ante nocturnos dicantur: lectiones longæ ex Ezechielis prophetia legantur: in primis responsoria, *Vidi Dominum sedentem*, deinde Daniel. (40) Ad finem lectionis, *Tu autem Dominus* dicant. Duodecim prophetiæ cum leguntur, *Hæc dicit Dominus* dicant, et si ipsa prophetia in lectione finierit, in qualicunque ipsorum libro, lector in, *Tu autem Domine*, expleat. Officium mortuorum simul cum matutinis agant. Deinde cum antiphona veniant in alium chorum, ibi matutinas de omnibus sanctis dicant, et psalmos, *Deus auribus nostris*; et si defunctum habuerint, *Verba mea*. Postea in dormitorio infantes ambulent cum custodia. Inde revertentes, sicuti regula præcipit, cantum, quemadmodum est necessarium, in capitulo sedentes discant. Fratres in choro sedeant psalmodiis et orationibus intenti. Si cui secretius orare libuerit, foris choram orationem faciat, et statim reveniens in choro se deat. Si vero dies Kalendaris secunda et tertia vel quarta feria venerit, incipiant responsorium de prophetis anteriore die Dominica, similiter et lectiones de propheta. Sed longas tres lectiones et intervalla non nisi post Kalendas incipiant. Si vero quinta vel

stitutæ, de quo paulo inferius dicemus.

(40) *Hæc ex Hildemari traditione desumpta sunt.*

(38) *Sub S. Odilone Cluniacensium abbate.*

(39) Ex hoc amplius constat propagatio facta commemorationis fidelium defunctorum, ab Odilone in-

sexta feria Kalendæ superveniunt, aliqua privata die post Kalendas existente, psalmodiam, lectiones, et intervalla vel omnia compleant, sicut tota hęc consuetudinis est retinere; et Dominica subsequente lectiones et responsoria, secundum ordinem imponant. Custos autem ecclesię sollicitè providendus est, ut tali tempore matutinas laudes faciat incipere; quatenus matutina, prima, litania simul cum luce perficiantur; si autem aliqua dubietate deludatur, et aliquid tenebrarum post litaniam remanserit, sicut in intervallo supra dictum est, ita faciant fratres: videlicet, ut ita noctis tempora peragentes, nullus præter debiles et ægrotos revertatur ad stratum. In prima diei luce conveniant omnes in claustrum ad lectiones, cum tali (velut ante dictum est) disciplina sedere. Exhinc namque dimittantur processiones, quę solent fieri feria quarta et sexta, et mandatum quod solet fieri ad pauperes usque in capite jejunii; dimittant etiam et duos psalmos pro defunctis usque in Septuagesimam. Ad completorium, hymnus, *Christe qui lux es*, absque duodecim lectionibus et octavis, usque in Pascha dicatur.

Quarto nonas Novembris, officium fiat diebus septem pro cunctis familiaribus nostris, sicut fieri mos est pro fratribus noviter defunctis: et una justitia detur triginta diebus. Debet fieri septem diebus plenum officium, et in prima die tantum pulsantur omnia signa, tam ad vigiliis quam ad missam. Collectę sicut solitę sunt dicendę, ita dicantur, et ipso solummodo die duodecim pauperes reficiantur, et in refectorio quidquid remanserit elemosynarius accipiat, et usque in triginta dies in horis dicantur, *Voce mea*, et *Deus auribus nostris*; quinque psalmos psallant pro ipsis.

CAPUT XL.

Vigilia sancti Martini.

Adornent totum monasterium sicut in vigilia omnium sanctorum. Jejunium aliud non agitur nisi quod solitum est in quotidianis diebus. Ad vesperam duodecim cerei ante aram sint, retro decem; laudes, *Ecce sacerdos magnus*. Responsorium, *Domine, si adhuc populo tuo*. Hymnus, *Rex Christe Martini*. Duo sacerdotes induti sint cappis ad incensandum altaria, et duo conversi in albis qui deferant ad fratres. Antiphona ad Magnificat *Martinus Abraham*, tertio ab omnibus repetatur, cum *Gloria*. Vespera peracta, unusquisque fratrum duos pedules ad lectum invenire debet præparatos a camerario. Ante nocturnos priusquam sonent, accendant coronas. Ad invitatorium vestiantur quatuor in cappis. Hymnus, *Rex Christe*. Lectiones legantur totę de ejus vita. Responsoria duo et duo decantent. Ad canticum accendantur quindecim candelę ante aram, novem retro: evangelium non pronuntietur. Responsorium duodecimum post *Gloria* a capite reincipiant. In matutinis laudibus. Hymnus, *Bellatur armis*. Ad missam matutinalem una collecta tantummodo dicatur. Ad maiorem omnes fratres sint in cappis, et

duodecim candelę ante altare. Officium octo, responsoria quatuor, alleluia sex procurent: post missam sonent omnia signa: in horis tres candelę accendantur, et post unamquamque dicant hęc versum: *Martine, per opotolis*, ad finem hymni. Post prandium cum exierint de refectorio infantes veniant in locum suum in chorum, et illico et sacerdos dixerit, *Et ne nos*, infantes qui lectari sunt in refectorio exeant, et statim sonot custos signum, et incipiant nonam, servitoribus remanentibus, et ipsi post sumptum cibum novam dicant: postea non revertantur ad bibendum in refectorium, usque ad festivitatem sanctę Marie. Ad vesperam illuminentur duodecim candelę ante aram: antiphonas dicant de illis, quę in obsequio matutinali fuerunt.

Infra Octavam ejusdem magnifici, invitatorium, *Regem confessorum*. Hymnus, *Rex Christe Martini*. Antiphonam de eadem festivitate dicant; ita videlicet, ut ad nocturnas una sex psalmis modulatur antiphonę. Lectiones autem mediocres legantur de prophetis. Responsoria cantent de ipso beato: genera non slectant super formas. Psalmi familiares recantantur, sed mox ut nocturnale obsequium expletum habuerint, officium mortuorum est agendum, deinde matutinę ipsorum; et tunc sonent signum, et inchoent matutinam laudem, et per unamquamque diem dicant unam antiphonam per ordinem, sicut insertę sunt in authenticis; et quinque psalmos de festivitate cantent, post suffragia sanctorum.

Expleta veniant in alterum chorum, et dicant matutinas sanctorum, et *Deus auribus nostris*. Atque quinque psalmos pro defunctis; qua finita licitum est fratribus ad lectulos revenire, si dies non est. Ad primam septem psalmos et Litaniam. Deinde missam pro defunctis. Post capitulum usque ad tertiam loquantur in claustris. Ante missam litaniam dicant. In horis antiphonas, quę fuerint de laude promant. Vespera sub una antiphona quę super nocturnas habetur: et quatuor psalmi qui diutius veniunt, ex feria dicant.

Si dominica dies infra octavas evenerit, invitatorium, antiphonę, vel responsoria, sive lectiones de sancto Martino dicant tali ratione et una... antiphona similiter et cantica... si festivitas in octavas [id est, infra octavam] evenerit infra, unde tres lectiones agant: quantum aliis temporibus de feria, tantum additur de octava.

Octava sancti Martini. Ad invitatorium induantur albis duo fratres, antiphona, *Adoramus Christum regem*. Lectiones octo de ejus vita, consequenti illidem tempore responsoria promant de suis propriis. *Hic est Martinus*. In tertio, legant homiliam ex evangelio, *Sint lumbi vestri*. Missam dicant honorifice sicut superius intulimus, et sequentiam melodient in eadem die. Ad vesperas, antiphona, *Martinus adhuc*: et alleluia tres. Capitulum et responsorium de confessore: hymnus, et oratio de ipso beato.

CAPUT XLI.

Vigilia sancti Andreae.

Missam matutinalem de sancto Saturnino agant : officium namque, et omnia alia sicut mos est ex uno martyre agant, adjungentes collectam mortuorum. Nona hora veniente celebrent sacram de apostolo, quemadmodum in ejus vigilia continetur in sacramentorum libris, adjungentes orationes vivorum veluti aliis diebus. Adeps nec comedatur ipso die. Post nonam procedant ad edendum et ad bene bibendum. Eleemosynarius accipiat quidquid remanserit ex fratribus. Custos ecclesiae dum seniores fuerint ad reficiendum decorent presbyterium atque chorum. Ad vespervas accendantur quinque candelabra ante altare. Lectio, *Benedictio Domini super Responsorium, Mox ut vocem Domini.* Sacerdos induatur cappa ad deferendum thuribulum per altaria. Antiphona, non triumphaliter. Ad invitatorium duo fratres circumdati cappis : debent lectiones legere octo, omnes presbyteri. Quartum, octavum, duodecimum responsorium duo decantent ante altare. Missam matutinalem de ipso, et omnes collectae quae solite sunt promantur. Ad missam matutinalem omnes sacerdotes atque levitae coornent se cappis, etiam conversi qui cantare valent. In altare majori duo pallia et album superponant. Septem cerci ardeant ante altare, cum illis quos conversi deferunt, et retro tres. Officium sex teneant. Epistola ipsius diei congruens. Responsorium tres decantent, alleluia quatuor ; offertoria duo accipiant. Expleta missa sonentur signa omnia. In horis dicantur versiculi quae super nocturnale obsequium fuerint, et per unamquamque horam tres candelae accendantur. Ad vespervas antiphonae quae super nocturnale obsequium fuerint, assumantur, *Vidit Dominus Petrum*, et aliae : psalmi de apostolis decantantur ; et quinque candelae illuminentur ante altare, retro tres. Ipso namque die refectorii tabulae cooperiantur hora decreta.

Si sancti Andreae festivitas ante Adventum evenit Sabbato, tota vespera de sancto Andrea dicatur. et postea de Adventu Domini promatur cum *Gloria Patri, Ecce nomen Domini.*

Per octavam ejusdem apostoli nihil ex eo agitur, sed omnia feriato. In octava sancti Andreae ad invitatorium duo sint in albis, lectiones octo legantur ex ipso : *Tanta ac talis est Scripturae divinae sublimitas.* Responsoria decantent eo ordine, sicuti in festivitate ejus ex authentico decantatae sunt, et missa similiter in libro Sacramentorum. Ad vespervas antiphonae atque psalmi sicuti supra habentur.

Si haec namque festivitas octavae venerit in Sabbato Dominique Adventu, vespervas faciant de apostolo. Capitulum vel responsorium atque hymnus de Adventu, necnon et orationem dicant ; dein recapitulent antiphonam in honorem apostoli cum *Gloria.*

A

CAPUT XLII.

Qualiter agenam est in anniversaria consecrationis basilicae.

Dedicatione namque basilicae ante vespervas coadornata sint omnia altaria, et per unumquodque singulae candelae coeptentur. Ad majorem vero aram quinque in anteriora, et tria posteriora, et textus Evangelii super ipsam aram. Capitulum, *Vidi civitatem sanctam.* Responsoria, duo ex fratribus, *Fundata est.* Hymnus, *Verba beata.* Duo sacerdotes cappis adornent se, ut altaria aromatizent, tam in hac hora quam in matutinalibus vel vespertinalibus advenientibus. Collecta, *Deus qui nos per singulos.* Ad stationem responsorium, *Domus mea. Dominus nobiscum.* Orationes ad ipsum diem pertinentes.

B

Ante nocturnale obsequium sit per unumquodque altare singula candela. Canticum graduum expletum, tres [candelae] adjungantur ante majorem ; et singula posterior [luminaria accendantur] ipsius. Ad Invitatorium quatuor fratres sint cappis circumdati, ipsum domum Dei decet sanctitudo. Hymnus, *Urbs beata.* Lectiones atque responsoria ad ipsam diem convenientia ; quartum a tribus, octavum a quatuor, duodecimum a quatuor decantetur. Ad canticum antiphona, *Hodie huic domui.* Cantici e psalmis, *Lactatus sum. Nisi Dominus. Lauda, Jerusalem, Dominum.* Tunc adjungentur majori altari duo luminaria anterius, similiter et posterius, et in pertica quindecim. In laudibus responsorium breve pueri decantent ad gradus. Hymnus, *Angularis fundamentum.* Ad stationem responsorium, *Domum tuam decet.*

C

Et oratio ipsius diei : tres candelae accendantur ad horas. Missam matutinalem agant in oratorio sanctae Mariae. Ad majorem universi sacerdotes atque diaconi debent esse vestiti in cappis. Candelabra quinque ante altare, et posteriora tria. Infantes quinque omnes sint tunicis adornati. Officium, *Terribilis est.* Oratio, *Deus qui nos per singulos annos.* Epistola, *Vidi civitatem sanctam.* Responsorium, *Locus iste a Deo est.* Alleluia, *Adorabo.* Evangelium, *Erat vir nomine :* in refectorio tabulae cooperiantur. Ad vespervas antiphona, *Erit mihi Dominus.* Psalmus, *Dixit Dominus.* Antiphona, *Cum evigilasset.* Psalmus, *Lactatus sum.* Antiphona, *Vidit Jacob.* Psalmus, *Lauda, Jerusalem.* Hymnus, *Urbs beata.* Oratio, *Deus qui nobis per singulos annos.*

D

Item quando ipsa festivitas advenerit in Septuagesima seu Sexagesima omnia faciant quemadmodum praenotatum est : et hoc quidem adjungant ad missam : diaconus atque subdiaconus induant se casulis : *Gloria in excelsis Deo*, non personetur, responsorium : *Locus iste a Deo.* Tractus, *Qui confidunt. Ite, missa est*, nec imponatur. Si vero infra Quadragesimam aut in novissimo adventaverit, sicut nos est facere illis festis quae in albis celebrant, ita et in ista agatur.

CAPUT XLIII.

Annales ritus festis hos serva diebus.

Annalium festivitatum morem, D. Odilo abbas

cum fratribus decrevit taliter observandum, videlicet A ut dies Natalis Domini nostri, summorum apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis sanctæ Mariæ, uno more celebrentur: totum monasterium ornabitur; fratres duo et duo omnia responsoria pronuntiabunt; duo thuribula ad vespertinale ac matutinale officium deferantur, et ad nocturnale unum: ante nocturnale obsequium omnia signa bis pulsantur: invitorium a quatuor fratribus decantetur: terna quoque pocula fratribus propinentur singulis, excepta quotidiana portione vini.

Item diem apparitionis Domini ὑπαπάντη, Ascensionis, nativitas sancti Joannis Baptistæ, uno modo agentur. Omnia responsoria a duobus cantoribus pronuntiabuntur, invitorium a quatuor: ad vespertinale et matutinale officium, ad canticum de Evangelio bina thuribula deportabuntur, medietas etiam ecclesiæ ornamentis decoretur.

Porro festivitates Omnium Sanctorum, sancti Martini, sicut festivitas apostolorum Petri et Pauli per omnia agantur, præter signa quæ solent bis pulsari ante officium nocturnale, quæ hic semel percutienda sunt, et quod semel miscetur fratribus in refectorio

CAPUT XLIV.

Odilo nostrorum monachorum doctor et abbas.

Decretum est etiam a supradicto Patre domno Odilone una cum consensu omnium fratrum Cluniacensium, ut sicut in Ecclesiis Dei, quæ per orbem terræ longe lateque constructæ sunt, in die Calendarum Novembrium agitur festivitas Omnium Sanctorum: ita apud nos agatur festivo more Commemoratio fidelium defunctorum (41): tali modo, ut ipsa die post capitulum decanus et cellerarius refectionem tribuant omnibus supervenientibus pauperibus, sicut mos est agi in cœna Domini, et quidquid ipsa die de refectorio remanserit elemosynarius accipiat. Ipsa etiam die post vespertinalem synaxim pulsatis omnibus signis canant vesperam pro defunctis: similiter et in crastino pulsatis denuo signis agatur officium pro defunctis. Missa etiam matutinalis agatur solemniter pro defunctis. Tractum cantent duo fratres; cuncti offerant privatim, et publice missas celebrent pro requie omnium animarum fidelium: et duodecim pauperes reficiantur. Et ut hoc decretum perpetuum vigorem obtineat, volu-

(41) Sigebertus auctor est Odilonem anno Christi 998 Commemorationem omnium defunctorum secunda die Novembris instituisse in suo monasterio, cujus exemplo ad ceteras ecclesias hæc institutio promanavit. Odilonis hæc de re constitutio in Bibliotheca Cluniacensi edita est et in tomo I sæculi vi

quam in cunctis locis ad istum locum pertinentibus servetur. Et si aliquis ex ista nostra fidei intentione [al., inventione] sumpserit exemplum, particeps omnium bonorum efficiatur votorum.

CAPUT XLV.

Cum labor est manuum ad talem currite ritum.

Cum ad opus manuum exituri sunt fratres, statim post primam dimissis familiaribus et septem psalmis sacerdos incipiat lectionem, qua dicta, sicut et matutinalibus, missa finita, peracto capitulo simul excant, et dum illuc ubi fieri debet opus, venerit, prior incipiat versum, *Deus, in adjutorium meum intende*: quo respondentibus aliis, dicto tertio, dicitur *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, et deinceps qui acturi sunt opus incipiant. Cumque psalmos familiares cum cantico cursu dixerint (sicut et cum se radent agere soliti sunt) legatur ibi lectio de libro qui legitur in refectorio, si talis est qui ad ædificandum vel ad ædificationem pertineat; et frater qui ad servitores illa legit hebdomada portare debet illuc librum sicut in refectorium; et prior, vel cui injunxerit ipse sermonem faciat de lectione, fratribus interim quiescentibus. Iterum opus incipiant et psalmodiam quam cum armario prior innuerit (quibus solummodo loqui licitum est ibi) donec revertendi tempus occurrerit, cantent. Cum autem reversi fuerint in claustrum, dicto versu, statim loquantur. Tali modo cum post nonam opus manuum aggressari sunt, faciant.

Exeuntes autem post nonam familiares psalmos de vespera primitus decantent; similiter et de Omnibus Sanctis, et Mortuorum vespas cum officio, et *Deus auribus*, et faciant ante et retro: postea *Adjutorium nostrum*. Tunc solummodo inclinabunt: Reversique de collatione legant lectionem; sermone etiam breviter facto, dicto versu loquantur.

Sed cum in die semel exituri sunt ad opus manuum, cum reversi fuerint in claustrum, legant de collationibus, vel vita Patrum lectionem, sermone etiam facto, dicto versu colloquantur.

Si ad pistrinum vadunt, psalinodiam de prima propterea non dimitunt. Neque revertentibus lectio legitur, sed solummodo dicto versu lotis manibus ad ecclesiasticum (42) opus aptentur.

Benedictini.

(42) Hoc de hostiis, seu panibus ad missam offerendis intelligitur: siquidem monachi ipsi in pistrino singulari studio farinam, etc. ad hoc opus præparabant, ut vidimus in Constit. Hirsaug. lib. II.

Finis libri primi.

LIBER SECUNDUS.

IN QUOTIDIANIS DIEBUS PROCURANDUM SECUNDUM
REGULAM S. BENEDICTI.

In primis metricè dictus.

Quisquis ad æternum mavult conscendere regnum

Debet ad astrigerum mente subire polum,

Intellige pia vitæ perquirere callem,

Scandere quo valeat aurea regna celer.

Est monachis usus Benedicti vita Patrisque

Perfectis plano et suavi tramite vita;

Aspera sed pueris necnon tironibus arta

Quos aluit gremio lactea vita diu.

Patribus a nostris in sacro carmine legis

Illic est vita bonis, necnon et norma salutis:

Illic bene materno natos castigat amore,

Arguit erudiens, et sine felle manens:

Libat et æquiparat et moderando minat:

Arguit, obsecrat, increpat atque libenter emendat.

Delet et ulterius nulla lavanda pati,

Et via per medium regia ducat eum.

Ilortantur sacræ munia legis eum:

Scandere tunc poterit regna beata poli

Quisquis amat rutilos sanctorum carpere fructus,

Nocibus in cunctis consocietur eis;

Moribus o natus et casto corpore comptus

Vivat, et a Domino semper amatus erit

Sit tacitus, humilis, mitis simul atque benignus:

Sit patiens, sobrius, providus atque pius.

Indolis et docilis, sapiens et mente pusillus,

Compunctus, placidus et benecautus eat.

Excitat interea cordis compunctio fontem,

Qui sordes animæ illuviesque lavet

Chrismate perfuso: lacrymarum fusio fontis.

Æquiparat maculas, tergit ut ille nigras

Tergit, et ablutos para lisi rite colonos

Efficit, ut habeat jam sine fine cives

Qui jugiter laudis possint persolvere grates,

Vivere cum Domino semper, et esse suo.

CAPUT PRIMUM.

De positione seu mensuratione officinarum (43).

Ecclesia longitudinis cxl pedes. Altitudinis xl et tres, fenestræ vitræ clx. Capitulum xl et quinque pedes longitudinis, latitudinis xxx et quatuor: ad orientem fenestræ quatuor; contra septemtrionem tres; contra occidentem duodecim balcones, et per unumquemque duæ columnæ affixæ in eis. Auditorium xxx pedes longitudinis; camera vero nonaginta pedes longitudinis. Dormitorium longitudinis clx pedes, latitudinis xxx et quatuor: omnes vero fenestræ vitræ quæ in eo sunt xc et septem, et omnes

(43) Capitulum hoc in duobus mss. desideratur. De monasterio Farfensi, intelligi debet ut habetur analium Benedicti. tom. IV, ad an. 1009.

(44) Id est, porticus. Ital. *Galeria Mabill. de nati ecclesie interpretatur.*

A habent in altitudine staturam hominis quantum se potest extendere usque ad summitatem digiti; latitudinis vero pedes duos et semissem unum. Altitudinis murorum viginti et tres pedes. Latrina septuaginta pedes longitudinis, latitudinis viginti et tres; sellæ xl et quinque in ipsa domo ordinatæ sunt, et per unamquamque sellam aptata est fenestrula in muro altitudinis pedes duos, latitudinis semissem unum; et super ipsas sellulas compositas struem lignorum, et super ipsam constructionem lignorum factæ sunt fenestræ decem et septem, altitudinis tres pedes, latitudinis pedem et semissem. Calefactorium xxv pedes latitudinis, eademque mensura longitudinis. A janua ecclesie usque ad ostium calefactorii pedes lxxv. Refectorium longitudinis pedes xc, latitudinis xxv, altitudinem murorum xxiii. Fenestræ vitræ, quæ in eo sunt ex utraque parte octo, et omnes habent altitudinis pedes v, latitudinis tres. Coquina regularis xxx pedes longitudine, et latitudine xxv. Coquina laicorum eademque mensura. Cellarii vero longitudo lxx, latitudo lx pedes.

B Eleemosynarum quippe cella pedes latitudinis x, longitudinis lx, ad similitudinem latitudinis cellarii. Galilea (44) longitudinis lxxv pedes et duæ turres ipsius Galileæ in fronte constitutæ; et subter ipsas atrium est ubi laici stant, ut non impediunt processionem. A porta meridiana usque ad portam aquilonariam pedes cclxxx. Sacristia pedes longitudinis

C lxxiii cum turre quæ in capite ejus constituta est. Oratorium sanctæ Mariæ longitudinis xl v pedes, latitudinis xx, murorum altitudinis xxiii pedes. Prima cellula infirmorum latitudinem xxvii pedes, longitudinem xxv cum lectis octo et cellulis totidem in porticum juxta murum ipsius cellulæ de foris, et claustra prædictæ cellulæ habet latitudinis pedes duodecim. Secunda cellula similiter per omnia est coaptata. Tertia eodemque modo. Similiter etiam et quarta. Quinta sit minor ubi conveniant infirmi ad lavandum pedes die sabbatorum: vel illi fratres, qui exui (45) sunt ad nutandum. Sexta cellula præparata sit ubi famuli servientes illis lavent scutellas, et omnia utensilia. Juxta Galileam constructum debet esse palatium longitudinis clv pedes, latitudinis xxx ad recipiendum omnes supervenientes homines qui cum equitibus adventaverint monasterio. Ex una parte ipsius domus sunt præparata xl lecta et totidem pulvilli ex pallio, ubi requiescant viri tantum, cum latrinis xl. Ex alia namque parte

(45) Ita legendum, non *exusti*, ut alius codex habet. Vide analium Benedicti. tom. II, pag. 570, ubi habes delineationem antiquæ fabricæ monasterii Sancti Galli.

ordinati sunt lectuli xxx ubi comitissæ vel aliæ honestæ mulieres pausent cum latrinis xxx ubi solæ ipsæ suas indigeries procurent. In medio autem ipsius palatii affixæ sint mensæ sicuti refectorii tabulæ ubi edant tam viri quam mulieres.

In festivitibus magnis sit ipsa domus adornata cum cortinis et pallis et banicalibus [bancalibus] in sedilibus ipsorum. In fronte ipsius sit alia domus longitudinis pedes XLV, latitudinis xxx. Nam ipsius longitudo pertingat usque ad sacristiam, et ibi sedeant omnes sartores atque sutores ad suendum quod camerarius eis præcipit. Et ut præparatam habeant ibi tabulam longitudinis xxx pedes, et alia tabula affixa sit cum ea, quarum latitudo ambarum tabularum habeat septem pedes. Nam inter istam mansionem et sacristiam atque ecclesiam, nec non et Galilæam sit cimiterium ubi laici sepeliantur. A porta meridiana usque ad portam septentrionalem contra occidentem sit constructa domus longitudinis CCLXXX pedes, latitudinis XXV, et ibi construatur stabulæ equorum per mansiunculas partitas, et desuper sit solarium ubi famuli edant atque dormiant, et mensas habeant ibi ordinatas longitudinis LXXX pedes, latitudinis vero IV. Et quotquot ex adventantibus non possunt reficere ad illam mansionem, quam superius diximus, reficiant ad istam. Et in capite ipsius mansionis sit locus aptitatus ubi conveniant omnes illi homines qui absque equitibus deveniunt, et charitatem ex cibo et potu in quantum convenientia fuerit ibi recipiant ab elemosynario fratre. Extra refectorium namque fratrum LX pedum in capite latrinæ sint crytæ [f. criptæ] duodecim, et totidem dolii præparati, ubi temporibus constitutis balnea fratribus præparentur; et post istam positionem construatur cella novitiorum, et sit angulata in quadrimodis, videlicet prima ut meditentur, in secunda reficiant, in tertia dormiant, in quarta latrina ex latere. Juxta istam sit disposita alia cella, ubi aurifices vel inclusores seu vitrei magistri conveniant ad faciendam ipsam artem. Inter cryptas et cellas novitiorum atque aurificum habeant domum longitudinis CXXV pedes, latitudinis vero XXV et ejus longitudo perveniat usque ad pistrinum. Ipsum namque in longitudine cum turre quæ in capite ejus constructa est LXX pedes, latitudinis XX.

CAPUT II.

Quomodo agendum sit de novitiis.

Mox ut ipsi exierint de cella novitiorum, vel antea in claustro fuerint, ad capitulum non sunt introducendi, nisi quando abbas jusserit. Mox ut ipse in capitulo finierit sermonem, veniant, et inquirent unius cujusque voluntatem. Sed tamen ante habeant ipsi omnia sua facinora patefacta. Tunc capellis de tunicis ablatis, in ecclesia tandiu sedeant quoad usque ad consecrationem venerint. Verbi gratia: si fratres reficiant sexta hora, illico ut dicta fuerit tertia, faciat. Si vero nona, mox ut dicta fuerint litanie veniant novitii ante altare et stent per or-

dinem quemadmodum venerunt, et legat unusquisque suam professionem. Si non scit, alius subrogetur qui pro se faciat. Ipse tamen novitius signum faciat, et super altare imponat. Deinde non habeat licentiam auferendi; ex tunc dicant hunc versum, *Suscipe me, Domine*, per vices, et semper genua fleant; adjungentes *Gloria Patri*, volentes tertia vice se supra sua genua in gyrum, et tunc prosternant se omnes per ordinem. Tunc abbas habeat stolam et stet ex latere, dextro altaris, et dicat, *Kyrie eleison, etc. Pater noster. Et ne nos. Et psalmum, Miserere mei, Deus*. Qui dicendus est ab omnibus usque ad finem. Dein capitula et orationes sicut in codice habentur. Et statim ut fuerint finitæ, tunc surgant ipsi novitii, et abbas benedictæ cucullas et aspergat aquam benedictam super ipsas. Ex hinc veniat ad ipsos et incipiat dicere hunc versum, *Exuat te veterem hominem Dominus*. Tum induentur cuculla et dicat, *Induat te Dominus*. Et osculetur eos abbas, et omnes per ordinem fratres, et maneat velati usque ad tertium diem. Ad offerendam omnes velati procedant, pacem accipiant, et eant ad communicandum. In ultimo loco stent in choro atque refectorio. Ad capitulum mox ut dictum fuerit aliquid ex nostro usu *Rememoramini*, tunc apprehendat illos frater qui sollicitudinem gerat super eos, et extra capitulum ducat, atque in ecclesia collocet. Hoc faciat usque in tertium diem, in quo abbas agat missam, et post pacem velamentum cum adjutoribus auferat et communionem tribuat. Deinde in capitulo velut locis omnibus societur fratribus. Nam et ipsi novitii primo anno locantur cum ullo homine sine sua custodia, nec cum ipsis fratribus, qui claustrenses sunt, nisi cui jussum fuerit: nam et ipse custos sedeat inter ipsum et eum qui cum illo loqui cupit. In capitulo non presumat loqui nisi de aliqua causa interrogatus fuerit usque annum transactum seu quinquennium.

CAPUT III.

de ordinandis abbatem.

Primum eligitur ab omni congregatione in presentia episcopi ejusdem diocesis et senioris, ad quem abbatia pertinet, absque ullo munere vel persona [personæ acceptione]: quia *maledictus qui dat, maledictus qui accipit*. Tunc percepta ab eo donatione et roborata ab omnibus electione, incipit episcopus antiphonam *Confirma hoc Deus, quod, etc.* Quem subsequitur omnis chorus psallentium canendo excelsè psalmum, *Exsurgat Deus*. Sicque cum tanto triumpho tenens episcopus eum qui ordinandus est, manu, deducat eum in secretarium; remanentibus aliis in choro atque psallentibus. Cum vero *Exsurgat Deus* fuerit cantatum, dicatur oratio *Oremus, Actiones nostras*. Tum vestiant se episcopus et electus, veniant uterque ante altare, et legitur iterum electio in ambone, ut audiantur, et roboretur a monachis, et a clero, et ab universis utriusque sexus. Tunc stratis ante altare lapidibus

prosternant se simul pontifex et qui ab eo benedicendus est abbas, incipiuntque qui in choro stant septem pœnitentiales psalmos, subjungentes litaniam non prolixam, sed sub brevitate. Quibus hæc dicitur dum novissimum *Kyrie eleison* dixerint, et orationem Dominicam impleverint, erigat se solus pontifex, prostrato eo qui benedicendus est, ita dicat, *Et ne nos inducas in tentationem.* Cap. *Salvum fac servum tuum. Mitte ei. Hic accipiet benedictionem. Domine, exaudi. Dominus vobiscum.* Inde subsequatur benedictio. *Concede quæsumus omnipotens Deus, ut famulum. Cunctorum institutor Deus. Omnipotens sempiternus Deus affluentem spiritum. Suscipiat te largiente hodie, Domine. Deus cui omnis potestas et dignitas. Omnium Deus fons bonorum justorumque.* Qua solemnitate expleta incipiat episcopus aut unus ex abbatibus qui adfuerint excelsa voce, *Te Deum Laudamus.* Statuentes eum in statione vel loco, qui abbati in choro deputatus est. Cum vero ad secundum versum ventum fuerit, ubi dicitur: *Te æternum Patrem omnis terra veneratur,* incipiant cum osculari cuncti fratres congregationis per ordinem, reverenter petentes ei veniam. Isto quippe ordine revestire se debent episcopus et abbas in hac ordinatione albis, stolis et cappis, teneatque episcopus, baculum suum in manu, et idem baculus quem abbati debet dare sit juxta abbatem in tapete, dum prostratus jacet ad consecrandum. Consecratus autem accipiat eum de manu episcopi hæc verba dicentis: *Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in corrigendis vitiiis æviens; et cum iratus fueris, misericordiæ memor eris.*

CAPUT IV.

De vestimentorum mensura.

Vestimenta fratrum mittit sanctus Benedictus in prudentia abbatis, ut sint mensurata. Qualis autem sit illa mensura secundum Patrum definitionem quantum possumus indagamus. Cuculla quæ nostro singulariter convenit ordini, quod vestimentum antiquitus vocabatur colobium, id est tunica sine manicis: tantum debet habere latitudinis, ut ambobus convenienter aptetur cubitis; longitudinis vero tantum antea, quod ad callum pedis usque pertingat; et sit apta corpori, ut sit ex omni parte rotunda. Capellum ipsius præter limbum integrum virilis pedis ex omni parte quadratam debet continere mensuram: apertura superior habeat cubitum usque ad pollicis summum, inferior cubitum integrum, et trium digitorum; in ante appareat latitudo cucullæ cum capitis. Similiter autem subtus circa pedes tunica debet esse rotunda qualitate mensurata (46), sagittas vero vel gerones (47) tantum habeat, ut iter gradientes vel superfluitate, vel partitate non impediatur; cujus manica debent ex utraque parte ad secundos digitorum nodos usque per-

(46) Sagitta in vestibus dicitur pars ea, quæ contrahitur in sinus, quod sagittæ speciem effingant. *Udalricus* lib. II. *Consuet. Clunia.*, cap. 11.

(47) *Girones* idem quod sagitta apud eundem *Udalricum*, videtur autem hæc vox a Theodisco

tingere. *Stamina* (48) talem debet mensuram habere ut possit callum pedis cincta pertingere. Similiter autem sicut cucullæ subtus apertura cubito terminetur.

Capitium habeat pedem integrum, similiter et manica parte latiori; contra manum vero, quo manare solet, angustior, e radice pollicis usque terminum indicis extendatur. Corrigia qua cingitur stamina postquam fuerit bene extenta, latitudinem in se pollicis habeat. Cultellum inter ferrum et manubrium trium adjecta latitudine digitorum habeat pedem dimidium. Femoralia quæ sanctus Benedictus concessit iter agentibus (quia nunc temporis incertum est qui, vel qualj tempore foris mittantur, omnibus conceduntur) taliter mensurentur, ut in longitudine corporis possint convenienter aptari, latitudine vero pars utraque sicut esse solet dupla, cubitum, usque ad pollicem habeat jam consuta, at vero caligæ pedem integrum superius habeant jam consute, quæ fiant etiam longæ, ut secundum staturam hominis (quod in omnibus procurandum est vestimentis) cruribus convenienter aptentur, quæ de summo usque ad pedem taliter constringantur, ut cum superius pedem habeant integrum, inferius dimidium. Cesta (49) caligæ cum fuerit assuta debet esse tam longa quo possit intra pugnum fieri constricta. Calces altitudine, præter limbum qui assuitur, habeat pedem dimidium: anteriori vero parte latitudine digitorum nodos. Pedules similiter mensurati sint, ut possint pedibus sufficienter aptari.

CAPUT V.

De priore monasterii.

Cum prior fuerit electus ab omnibus fratribus post capitulum surgant omnes eantque in ecclesiam. Dein ille qui exiturus est ab ipso opere [officio prioris] dicat tertio omnibus repetentibus hunc versum ante altare *Benedictus est Dominus Deus*, et accepta benedictione illa, quæ dicitur, quando ab aliquo opere absolvuntur fratres, et sic recedat. Accedat tunc ille, qui intraturus est in antea, et dicat tertio omnibus audientibus hunc versum, *Deus, in adjutorium meum intende*, et accepta illa benedictione quæ dicitur, cum in aliquo opere ordinantur fratres, et sic ipsum officium administret. Denique per usum debet stare in ecclesia ex lævo choro: in capitulo austri partem, in refectorio septentrionali parte.

CAPUT VI.

De fratribus in via directis qualiter agatur.

Si peregre [profecturus est] frater in itinere, non reversurus diebus duobus aut tribus, accipiat benedictionem. Si necessitas fuerit, ut in crastino revertatur, et iterum necesse sit pergere, non accipiat benedictionem eundi et revertendi. Item si

Geron, seu *Giron*, Germanice *Geren*, sinus, derivata.

(48) *Stamina*, stamineum, lanæ interula, seu camisia, vulgo *étamine*.

(49) *Cesta*, cestus, cingulum.

frater revertatur de itinere, accipiat benedictionem. Si statim debet pergere accipiat benedictionem ambulandi: si postea steterit ad unam horam vel duas, accipiat benedictionem revertendi. Itemque si frater venit de itinere accipiat benedictionem redeundi: si statim perrexerit alicubi, et una nocte dormierit, in crastino non accipiat benedictionem redeundi. In itinere si pergunt duo conversi, et unus sacerdos qui junior illorum sit, ubicumque seclerint, debet sacerdos sedere in medio illorum. Quando vero perrexerit unus ex eis cum sacerdote, semper debet sacerdos sedere super illum, etiam loqui non condecet illum, nisi per ejus licentiam. In revertendo si fuerint ad tres horas, ad completorium dicitur super eos, *Misereatur vestri*: ad domnum abbatem nusquam dicitur.

CAPUT VII.

Item de ipsis sentibus constitutis in itineribus qualiter horas reddant.

Fratres in itinere directi cum viderint horæ tempus, si aptus locus est ibi, ubi directi stant vel perambulant, flectant genua descendentes de equis. Si faciunt de [in] cœrobiis genua super formas, et ipsi faciant ubi degunt. Peracta, signum sanctæ crucis imprimant in frontibus suis, et non gyrent, sed tantum petant veniam, et incipiant horam ascendentes in equos, pergentes et horam decantantes. Wantos (50) tollant de manibus suis usque dum finiant divinum officium. Si aliqua necessitas evenerit, ut aliquid loquatur in psalmore ordine de ipsa hora, iterum a capite reinchoent. Redeuntes wantos ad suos lectulos singuli possunt habere. In basilica in cryptis quando reversi sunt ordinem faciant prostrati, etiam si duodecim lectiones sint.

CAPUT VIII.

De opera manuum.

Quando fratres ituri sunt ad opera manuum, mox ut prima finita fuerit inchoent litaniam. Post capitulum autem illico ut surrexerint, et tabula insonuerit, statim incipiunt; in primis psalmi familiaris e prima, et cant cantantes pariter omnes, ut nullus sit excusatus, etiam cellerarius, usque ad locum operis. Cum ibi fuerint, stent pueri ordinati in antea, et inclinent ante et retro. Tunc incipiat prior, *Deus, in adjutorium meum intende*. Tertio dicendo et *Gloria Patri*. Deinde *Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. Adjutorium nostrum*. Et tunc incipiant opera, et psalmos ubi eos dimiserant, reincipiant cum septem psalmis specialibus; et quinque pro defunctis. Postea cursum canonicum cum psalmis familiaribus de horis. Frater hebdomadarius de missa dicat collectas. Si duabus vicibus pergunt, ibi legatur lectio de libro qui ad prandium legitur, si talis est, ut ædificet audientes. Frater qui legit ad servitorem debet librum portare, et exponat prior, vel cui ipse jusserit omnibus sub silentio sedentibus. *Benedicite* si visum fuerit priori ut amplius aliquid operentur, faciant. Dimisso opere in redeundo cant

(50) Wantos, quantos, Ital. quanti, chirotheca

A cantando psalmos usque in claustrum *Beatus vir*, vel qualiter abbas inceperit. Cum fuerint ante capitulum dicat prior, *Adjutorium nostrum, Benedicite*; et eat unusquisque ad officia sua. Ex hac hora sonat squillam secretarius.

CAPUT IX.

Item si post nonam reversuri.

Post nonam autem si iterum sunt reversuri, mox ut exierint e refectorio venientibus in capitulum efficiant absolutionem sicut cæteris diebus. Dico, *Benedicite*, faciant ante et retro, et illico incipiat prior psalmos familiares vespertinales, *Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe*, in primis, etc. Deiu vespere omnium sanctorum, et vespere mortuorum, et officium eorum, et *Deus auribus*. Atque B quinque psalmos pro defunctis, et sic redeant cantando psalmos, *Ad Dominum cum tribularer*, in claustro tantum contenti pueri, qui ante procedit ad introitum capituli, quousque advenitur cuculi. Ex tunc residentibus ibi puer petat benedictionem, et legat lectionem de libro qui ad collationem legitur: et jubente priore expleat; tum faciat sermonem. Deinde surgant omnes et faciant reversionem. Ipse prior dicat hunc versum, *Benedictus es, Domine Deus meus*. Hæc faciant quando bis pergunt.

CAPUT X.

Item quando semel pergitur ad opera.

Quando semel eunt ad opera per dies omnia agant sicut in mane, nisi tantum quod de lectione legitur in claustro, et versus dicitur, *Benedictus es, Domine Deus*. Psalmi familiares dicantur in matutinis laudibus. Matutinae Omnium Sanctorum, vel mortuorum, non dicantur nisi in ecclesia

CAPUT XI.

Item quando itur ad pristinum.

Quando vadunt ad pristinum psalmos de prima non dimittant, sed post capitulum abluant manus suas et incolent quinque psalmos pro defunctis, et illos de horis canonicis, videlicet, *Deus in nomine tuo*. Revertentes non legant lectionem, nisi tantum versus dicitur, *Benedictus es, Domine Deus*, et ante capitulum stent infantes cum magistris, majores in claustro, quod est juxta ecclesiam.

CAPUT XII.

De priore monasterii vel decanis, seu his qui ordinem tenuerint illis absentibus, vel conversis qualiter absconsam deferant temporibus suis.

Prior vel decanus claustrensis post completorium accipiens absconsam circumeat claustrum sic per ordinem. Primum calefactorium; postmodum refectorium; dein coquinam: videat si bene circa ipsa omnia facta sunt. Inde vero in cellario, si omnia congrua sunt: ac deinceps a parte eleemosynarum videat omnes januas si firmate fuerint bene. Postmodum veniens in domum infirmorum videat si omnia recte aguntur. Si aliquid in claustro negligenter invenerit, in crastinum servet et ad capitulum dele-

rat. De nocte post trinas orationes eat frater qui provisor est de infirmis; et videat ne aliquis ex ipsis gravatus somno remaneat in lecto suo. Decanus prefatus vel alius frater cui injuncta est cura, quam supra nominavimus, eat in dormitorium, ne aliquis ex fratribus remanserit in lectulis per negligentiam, v[el] sopore detentus, et exstinguet duas lucernas; tertiam quæ est in dormitorium et necessarium, dimittat, et jugiter usque mane ardeat. Revertatur in ecclesiam et circumbeat cryptas et membra singula, et videat si aliquis jacet vel sedet præter infirmos aut sterthomaticos [phlebotomos]. Si aliquem talem invenerit dormientem, excitet eum: si cum gratiarum actione non recipit, in capitulo querclabitur. Eademque faciat in secundo nocturno et laudibus. Illis temporibus quibus intervallum fit, dormitorium et claustrum, et omnia (sicut supra taxavimus) circumbeat. In duodecim lectionibus conversus deferat laternam per tertiam lectionem inspiciendo omnes. In quotidianis diebus per unamquamque lectionem debet circumspicere universos. Ille qui non se voluerit inclinare contra eum, ante ipsum illam ponat, eademque faciat si aliquis inventus fuerit dormitans; mox ille ut suscitatus fuerit accipiat et eat, et inclinet se in medium chori contra altare veniensque ad chorum D. abbatis et denuo se humiliet ad ipsum, et circumbeat omnes, et revertatur ex alia parte eadem intuendo. Postmodum circumbeat illos qui deforis sunt; exquæsitus [perscrutatus singula] ponet eam in loco constituto. Si ad juvenem fratrem posita fuerit, ille tantummodo chorum circumbeat, et ad gradus illam restituat. Ad infantes nequamquam.

CAPUT XIII.

De iis qui tarde occurrunt in oratorium.

Si frater post *Gloriam* primi psalmi venerit, eat ante altare ad gradus et ibi genua sua flectat, et statim surgat, et perstet usque dum absolverit eum prior. Absolutus gyret ante et retro, veniatque in chorum in locum suum, iterumque veniam petat, et eo surgente omnes fratres inclinent. Si foris pro aliqua infirmitatula steterit, et non occurrerit ad *Gloria* primi psalmi, intret in chorum, ut supra dictum est: absolutus autem exeat foras et petat veniam super genua, et faciat secundum quod infirmitas ei permittit. Item frater si venerit ad horam post *Gloria* primi psalmi vel qualicumque [supp[lementum] tempore] supervenerit postea, usque ad *Kyrie eleison*, sic debet intrare intus ne totum perdat, et eat in loco constituto donec absolvatur. Quod si perstiterit ad totam horam, si fratres flectunt genua super gradus, ipse faciat super gradus. Expleta hora disceat absque jussu.

CAPUT XIV.

Culpa levis tali attingatur in ordine facti.

Fratres qui pro levi culpa secundum regulam separantur a mensa, sic in oratorio satisfaciant. Post psalmodiam ad preces alii se inclinant, vel

A genua flectunt, ante altare venientes ad gradus se prosternant, donec preces et oratio finiatur. Tunc surgentes inclinantes ante et retro, sic omnibus horis faciant. Si vero festivitas antequam absolvantur evenierit, a vespera usque ad aliam vesperam omni communione fratribus sociantur: missas etiam qui sacerdotes fuerint, et omne quod ad servitium divinum pertinet, celebrare possunt. Nullus prior fratri tale debet iudicium imponere quandiu dominus abbas fuerit in monasterio, sed et si supervenerit, interim poterit eos per se priusquam ad domnum abbatem cognitio causæ superveniat, prior absolvere. Quod si non fecerit et unam coram ipso veniam petierit, postea non poterit eos prior absolvere. Infantem etiam qui steterit ante ipsum [abbatem], non debet magister vel aliquis, quandiu intus ipse fuerit, mittere in iudicium jejunii.

Quotiescunque pueros magister in iudicium miserit, prior potest eos absolvere sine licentia magistri: nullus debet alius quidquam nec signum, nec ullam rem præcipere; sed tamen ille qui tenet ordinem, si ei visum fuerit ut absolvantur, signum magistro faciat, ut absolvantur. Si dominus abbas mittit fratrem in iudicium, si pergit alicubi obliviscens eum absolvere, prior non valet absolvere eum. (51) [Et quem prior miserit in iudicium decanus non potest absolvere eum, nisi per suam licentiam. Frater juvenis si missus fuerit in levi culpa qui cum custodia pergit ubique, quando fratres comedunt, ipse sit in coquina. Majores autem fratres stent in ecclesia, vel in oratorio Sanctæ Mariæ. Frater missus in leviori culpa aliquot diebus, si in ipsis infra evenierit duodecim lectiones, in vigilia, ut sonuerit scilla ad vespèras, erit absolutus. Post vespèras, si tempus fuerit cœnæ et fratres ierint, eat et ipse cum eis, edat et bibat quidquid eis apponitur, etiamsi ei vetitus est potus vel aliquis cibus. In die festivitatis celebret missam et agat omnia sicut alii. Si est coquinarius ipsam faciat. Missam adjuvet cantare, sed pacem non recipiet. Si est missus ad candelabrum ferendum, ipsum portet. Si fuerit missus ad responsorium, non imponat ipse, sed alium subroget qui ipsum officium impleat. Transacta festivitate revertatur in suam pœnitentiam.]

CAPUT XV.

D Ast gravis hunc morem monachorum exigit omnem.

Quando gravem frater aliquis committit culpam, ad præsentiam domni abbatis non debet venire, donec vocatus ad eum fuerit. Si autem ipse frater nesciente supervenerit, ante ipsum petat veniam donec eum a se ejecerit. Et sic exspectet quandiu ad pœnitentiam eum dominus abbas mittat. Tunc discalciatus et nudus in conventum veniat, acceptoque iudicio illuc, ubi consuetudo fuerit, veniat, videlicet in auditorium, et calciat se atque vestiatur, et revertatur in capitulum, ante domnum abbatem veniam petat: ipso iubente ingrediatur in pœnitentiam, et statim ut ex capitulo exierit operiet

(51) Quæ sequuntur inter uncas posita ex ms. codice Farfensi desumpta sunt.

capit suum, et sicut Regula (cap. 25 et seqq.) A præcipit sine jussione domni abbatis nullus ad eum frater jungatur. Quandiu in poenitentia est, non veniat in capitulum, nisi duas vices; ingrediens et egrediens. Quocumque pulsatur signum ad horam, postquam omnes in ecclesiam venerint fratres, cooperto capite veniat ad ostium ecclesiæ, et tandem stet erectus, et capite coopertus, donec dicto ad preces in choro *Kyrie eleison* inclinent fratres. Tunc caput discooperiat, et contra ostium, vel omnium vestigia fratrum prostratus jaceat, donec omnis conventus fratrum exeat. Tunc iterum cooperto capite ad solitarium locum veniat, sicque tandiu faciat, donec ad reconciliationem in conventum vocatus fuerit. Egressurus de ipsa poenitentia, iterum nudus et discalciatus veniat in capitulum, ut prius venit: et accepto judicio surgens vestiatur cucullam et tunicam suam et prosternat se abbatis pedibus. Nam ipso præcipiente exeat foras in auditorium, calciet se et vestiatur, et revertatur in capitulum, veniam petat ante abbatem, et jubente ipso eat sedere novissimus. Ex tunc per omnia sicut in Regula scriptum est (*ibid.*) faciat.]

CAPUT XVI.

De diversis definitionibus vel qualitatibus, quæ agi oportet in cœnobiis degentibus.

Fratres si in æstate post nonam, vel post scillam Vesperinalem voluerint libere absinthium cum melle mixtum, dicto *Pater noster*, sonet cymbalum prior, et eant, et omnia agantur sicuti mos est ad charitatem (52) de collatione, præter lectionem. Quocumque hæc talis sit charitas ipsa nocte amplius non est facienda alia: nunquam in uno die duabus vicibus pulsabitur cymbalum ad charitatem.

Si aliquid apponitur ad mensam de novis frugibus ad benedicendum, primum recitetur de lectione unus versus, deinde dicatur benedictio.

Si frater generalem scripturam facit per licentiam domni abbatis, ipso jubente potest dimittere psalmos familiares, etiam missam matutinalem et principalem. Hæc tria non sunt illi dimittenda, litania, offerenda et vigilia mortuorum.

Fasciolatus (53) non intrabit ullo modo frater in claustrum. Pueri qui non valent portare charitatem, id est fiaslas [phialas], ad mensam, non tergant manus suas ad zallam (54) in die sabbatorum in capitulo.

Potest puer radere suum magistrum si valet. Puerum qui ante abbatem comedit non mittat magister in iudicium, si ipse adest.

Pueri habeant in schola libros, rasoria cum scutellis et ollas ad capita illorum lavanda. Quid plura?

(52) *Charitatem* appellarunt haustum vini præter solitum monachis concessum, de quo plura in Constit. Hirsaug. et Discipl. Luxoviensi.

(53) *Fasciolatus*: id de fasciis cruralibus intelligendum, ne scilicet frater dum monasterium ingreditur pedes fasciis cinctos habeat. Idem cautum est in Consuet. Cluniac., cap. 82. Ut *abbatis calcaribus*

insuper etiam omnia quæ illis sunt necessaria ipsi per se habeant ibi: quando tempus fuerit loquendi, possunt ibi loqui; extra scholam nusquam loquantur.

Diebus quibus fratres loquuntur in clastro exacta sexta nusquam loquantur usque dum pueri exeant, et dicat unus ex eis qui junior est *Benedicite* alta voce. Qui sederint in capitulo tempore lectionis non loquantur quidquam intus.

Nullus frater alius lavet capita invicem, sed unusquisque suum lavet. Pueri similiter faciant in schola sua. Feria quarta et sabbato possunt se tondere in schola. Ad mixtum in suo loco ad tabulam ante et retro inclinent; eadem faciant post mixtum.

B Si frates quarta vel sexta feria se radent, propter hoc processionem solitam non dimittant; nec si ad corpus recipiendum vel sepeliendum exeant.

Si sepellitur aliquis mortuus de foris, ubi procedunt fratres, pro illa processione non remaneat illa de jejuniis.

In XII lectionibus, sacerdos qui Tert thuribularum per altaria, ferat illud domno abbati; si deest abbas portet priori, et si prior abest reddat illud converso. Et ille det primum sacerdoti, dein dextro choro et lævo. Dein juvenes fratres, qui ad formulas stant dextro, et ad ipsos infantes, et ad alios qui in sinistra, juvenes et pueros.

Privatis diebus ad missam majorem si dominus abbas adest, ipsi deferatur in primis offertorium ad offerendam. Si non est, priori. Si prior deest, de decano claustrensi.

C In diebus festis puer ferat textum omnibus fratribus per chorum, cumque deportatum sit, præparatus unus conversus indutus alba suscipiat, et ferat omnibus stantibus de foris fratribus.

Frater exiens de domo infirmorum post satisfactionem factam in capitulo, potest ipso die canere missam, si velit; quia quandiu fuerat in cellula infirmorum, ibi non permittitur canere missam.

Novitil, dum fratres fuerint in capitulo, ipsi sint in coquina. A Pentecoste usque ad adventum, si duodecim lectiones evenerint in sabbato, et in crastino sit mutanda historia, in sabbato dicatur illa vespera de sancto.

D Frater cantans suum responsorium, finito verso inclinet se cæteris. Fratres qui longe sunt ordinati ante et retro faciant. Pueri vero in sedilibus suis debent inclinare se per unumquemque. Quando vero ipsi dicturi sunt responsorium semper gyreat verso dicto: a lectione autem eundo et redeundo semper inclinent se infantes, etiam omnes fratres, maxime illi, qui super formas sederint. Ad dummum abbatem

et fasciis ad monasterii intratum potest venire, quod fasciola genus hætenus cum pedibus confundit, ut advertit V. C. du Cange, Gloss. med. et inf. Lat.

(54) *Zalla* forte a veteri Theodico zwella, Germanice zwelen, manutergium.

omnes surgant de subselliis suis pergendo et reverendo.

Quando abbas legit Evangelium ad matutinas laudes, armarius pro consuetudine debet ire, et præparare ei Evangelium, et orationem, et signa mittere. Dum *Te Deum* inchoaverit; si hebdomadarius ipsum legerit, pro consuetudine non ibit. Sed die præterito [antecedenti] auscultet ipse frater cum armario quidquid ei opus fuerit.

Si duo fratres induuntur ad thuribula ferenda per altaria, is qui est hebdomadarius eat in antea.

Fratres exeuntes de coquina alia hebdomada lavent fontem, ubi fratres nitidant manus suas atque facies. Et quando fratres se tondunt atque radunt, ipsi calefaciant aquam et deferant.

Pueri quando armarius auscultat lectiones vel responsoria sua, stent semper erecti ante eum omnes, usque dum finiant, a minimo usque ad maximum.

[(55) Euntibus fratribus ad stationes per altaria dicant orationem plane et non in alto, nisi forte occurrerit festivitas alicujus sancti unde sit ibi altare; procedentes illuc dicant versus de sancto et *Dominus vobiscum*. *Oremus*, alte in tono.]

Frater qui lecturus est ad mensam dicentibus fratribus versus ante cibum et orantibus, ipse stet in loco suo, vel superiori erectus.

Fratres qui in domo infirmorum sunt, quotiescunque se radunt fratres, ipsi faciant uno die antea, nisi exiturus cum aliis faciat. Nullus bibat in refectorio sedens in sediliis suppedaneis (56), aut puerorum truncis, sed ad mensam sedeant ubi prandent: nam nullus absque mensa comedat vel bibat, præter illos, qui in domo infirmorum sunt, nec ante tertiam ullus debet comedere nisi signum primum insonuerit. Mantilia mutantur in refectorio per omnes quindecim dies; linteamina autem manuum omni die Dominico apparente luce, antequam pueri surgant. Frater, qui alicubi fuerit, veniens in capitulum usque dum puer legerit martyrologium cum sanctis non intret, dum infans dixerit *Et aliorum plurimorum sanctorum*: tunc eat. Ad lectionem Evangelii vel quando brevis legitur, poterit introire. Si quis calidum potum vult usitare ad charitatem collationis, poterit facere in loco suo, etiam et pueri, etiam si in feria sexta se radunt similiterque. Scutellæ cum ullo cibo non mittantur super mantiles, nisi quando coopertæ fuerint tabulæ. Cum aliquis nuntiat fideles orationes ex parte domni abbatis, alii descendant de suis suppedaneis, et petant veniam; ipse non descendat qui nuntiat nec petat veniam, sed supplex dicat illas: per usum vero nullus descendit de pedaneis pro ullo nuntio, nisi quando pronuntiabitur Nativitas Domini nostri Jesu Christi, et in Annuntiatione Domini super genua

petant veniam. In duodecim lectionibus si quis vult cantare post capitulum missam, non quærat licentiam. Diebus Dominicis sanctus Benedictus jubet (*Reg. cap. 48*) ut omnes legant, quod non esset prætereundum: sed cum desiderio faciendum: attamen propter opus Dei si quis habet responsorium vel alleluia ad missam, ante primam canat sic leniter, ut cæteri non impediatur; alii vero horis legant. In maximis festis eadem faciant; si tamen jusserit ei armarius, si tam insciolus est.

In die Dominico videant fratres ut omnes sint ad processionem. Feria iv vel vi similiter faciendum, ut et abbas et omnes sint discalciati, præter illos qui propter ægritudinem non poterunt implere: at tamen per licentiam. Pueri qui non fuerint ad versum, qui ante cibum dicitur, dum venerint, eant ad loca sua, et ibi faciant ante et retro: magister veniat in ante et signum faciat, ut jubeat ei prior comedere: licentia accepta dicat versus et eat. Si puer gravatur sopore ad opus Dei, non quidem per hoc unum hora [*al. ms. pro hoc omni hora*] est vapulandus, sed cum viderit cum magister sæpe somno gravari, det unum quemlibet libellum in sua brachia sustentandum, quousque de ipsa pigritia eum excitet. Si quis vult suam justitiam, scyphum, cutellum æbluere seu acuere, hora qua loquitur in claustro, hoc faciat, nam si fecerit inter sextam et prandium, vel inter nonam et cœnam, poterit querelam agere in crastinum qui viderit. (57) [Sed dicet: Quid ad me?]

Sine lumine et incenso nullo modo feratur corpus Domini in aliquam partem. Puer qui in æstate lectionem brevem memoriter legit ad nocturnos, dicto *Tu autem Domine*, ante et retro faciat. Alius qui juxta eum est dicat resp. Juvenes fratres qui exeunt de schola post depositas albas non præsumant legere vel cantare, nisi ex præcepto abbatis. Frater in sua cuculla, vel in alia veste, quæ super cucullam induitur, potest mutare sua vestimenta, similiterque in cuculla et pellicula (58), in sola cuculla non debet facere.

Quando frater juvenis legit ad mensam, dum finierit lectionem in cellarium eat, et sit cum silentio: si de majoribus, sit in coquina, vel in promptuario si velit. Puer vero peracta lectione deinde reverentia facta ante mensam ibi perineat ante gradum usque dum alii surgant, et pergat cum ipsis in ecclesiam: oratione finita eat cum aliis infantibus et magistro ad edendum. Hebdomadarius coquinæ potest ministrare cum pelliculo sine manicis, vel cum manicis si desuper induerit brabile (59). Exeuntes pueri de capitulo si fratres loquuntur in claustro, alte dicat unus ex eis, qui junior est: *Benedicite*. Similiter post nonam in æstate, eademque faciat illis

mss. non habentur.

(58) *Pellicula* idem quod *pellitta*, seu *pellicea*, indumentum quod de pellibus fit.

(59) *Brabile* idem hic quod *brachiale*, ornamentum brachiorum.

(55) Hæc suppleta sunt ex ms. Farfensi.

(56) Suppedaneum, *scabellum suppedaneum*. Vide Du Cange.

(57) Quæ parenthesi inclusa sunt, altera manu longe recentiori conscripta fuerunt: eaque in aliis

temporibus, quibus mixtum accipitur post tertiam si loquuntur in claustro. Novissime exeant ad capitulum primum et post nonam vel collationem. In duodecim lectionibus quod populus non celebrat, possunt fratres vestimenta atque calciamenta deferre in claustrum ad meliorandum in sabbato; sed ipsa die ante vesperum sustollant. Quotidianis vero diebus eademque faciant. In ipsis festivitibus supradictis scriptores possunt scribere, etiamsi in cappis fuerit celebrata. In maximis quippe festivitibus et Dominicis diebus, nec ipsis est scribendum, nec fratres ponant vestimenta. Post completorium nullus legat in strato suo, nec egredi de dormitorio in claustrum præsumat; similiter temporibus meridianis antequam scilla sonet: nam inter ipsam meridianam de senioribus qui voluerit legere, legat. Juniores fratres et infantes nequaquam hoc præsumant. In ipsis temporibus qui vult se cooperire de pellicia sua vel de cuculla, faciat; sed videat ne se cum calceis colloquet. Juvenes atque infantes sicuti de nocte, ita ex toto se coaptent. Juvenes fratres non exeant de dormitorio antequam pueri surgant. Post hinc dum infantes exierint, eant et ipsi cum sua custodia; sine custodia vero non præsumant quoquam transire, etiam in ecclesia, quando volunt accipere Eucharistiam. In claustro juxta suam custodiam sedeat unusquisque. In dormitorio vero juxta magistrum, vel antea habeant lecta. Quando septimanarius fuerit ipse juvenis frater, cum suo magistro potest exire de dormitorio ante infantes, et post trinas orationes inchoare suam obedientiam. Si vero cum aliis ex fratribus fuerit, non exeat ullo modo, donec ejus custodia excitetur, et pariter cum eo surgat et abluat manus atque faciem; et ternas orationes agant. Exinde redeant in coquina, et dimittat [eum magister] ibi sub custodia ex his uni, qualiter ei visum fuerit.

In præcipuis festivitibus, si abbas deest, missa non pertinet, ut eam ullus cantet nisi hebdomadarius. Sed tamen prævideat armarius, ut non per ordinem in brevem mittat, sed talem qui utiliter scit hoc divinum agere. Quando duo thuribula sunt in ipsis festis, abbas induitur ad unum, frater hebdomadarius ad aliud. Si abbas fuerit hebdomadarius, reveatiatur et unus ex fratribus, cui secretarius annuerit. Quando abbas indutus fuerit ad canticum de evangelio, et hebdomadarius ex alia parte (armarius quippe debet invenire collectam et signum ponere) hebdomadarius frater qui revestitus est teneat collectaneum (60) ante abbatem, si ei permiserit; si vero non, unus ex juvenibus qui stant ad formam, teneat ei. Si abbas indutus fuerit solus, unus ex juvenibus fratribus faciat. Si duodecim lectiones faciunt fratres, feria quarta pueri non lavent capita nec calciamenta. In festivitibus quibus monasterium totum est ornatum, vel dimidium, ad horas regulares tres candelæ ardeant ante altare. Pro missa majore omnia signa pulsantur.

(60) *Collectaneus*, liber eccles. in quo collectæ, seu preces continentur.

A In maximis festivitibus duodecim candelabra sint ante altare majus, ad matutinas laudes, et missam et vesperam, aliis horis ut supra. Quando unum quodque resp. a duobus fratribus cantatur ad matutinos, una sola collecta ad missam matutinalem dicitur, et in ipsis diebus non cantatur, *Ad Dominum, cum tribularer*, pro defunctis ad horas. Si magister pueros mittit in judicium, non debet ad alium pertinere, nisi ad illum qui ordinem tenet: si bonum videtur ut absolvatur, signum magistro faciat, ut absolvatur. Sacerdos non petat veniam ad confessionem levitæ. Abbas sive sacerdotes semper satisfactionem inter se faciant quando hoc agunt. Omni namque tempore quando fit intervallum, ad lectiones vacandum. Tandiu debet teneri signum **B** ad primam, quousque conveniant omnes, ut septem psalmos decantare possint inclinati, et facto signo ab abbate dimittantur, et hora inchoetur. Ad tertiam, sive sextam vel nonam tandiu teneat secretarius secundum signum, quousque abbas veniat in choro. Et si abbas deest, non est necesse expectare. Serâ hora teneatur secundum signum usque dum dicatur, *Deus misereatur*. Ad nonam temporibus meridianæ teneat scillam tantum quousque, *Miserere mei, Deus* finiatur. Ad vesperum ad unumquodque signum eum pulsatur tandiu protendatur, ut *Deus in adjutorium meum* promatur. Ad secretarium non pertinet de missa hospitum, sed frater ostiarius debet curam habere, et illi, qui tenet ordinem dicere, ut tali iungat, qui diligenter possit implere. Pueri namque **C** ad missam matutinalem, quæ cantatur ad sanctam crucem non pergant ibi ad serviendum sacerdoti, sed secretarii administrent illi quicquid congruum est cum levita. Non disciplinabit magister pueros in choro si dominus abbas affuerit aut prior: nec de illo choro, in quo stat, qui ordinem tenet. Si dominus abbas non est aut prior, magister ex suo choro faciat disciplinam. Si tamen non præstat in illo choro, unde est ille, qui ordinem tenet; nisi forte ipse jaserit. Nam si negligentia converso aliquando fuerit de candelabro, potest infans portare atque tenere usque dum *Kyrie eleison* dixerit, et in crasino ejus magister quereletur. Si dominus abbas aliquem librum de alio monasterio acquisierit, et præfinito debet tempore reddere, vel alia necessitas fuerit, et dominus abbas præceperit, vel ad monasterium mandaverit, psalmos familiares, et *mi-sau*, vel meridianam frater ille propter hanc scripturam dimittat.

CAPUT XVII.

Pueri qualiter offerendi sunt.

Cum parentes suos filios Deo in monasterio dare voluerint, faciant imprimis de rebus, si quas habent, per omnia sicut Regula dicit (cap. 58 et seq.). Deinde cum Evangelium lectum fuerit ad missam, et offerendam, in primis abbas fecerit; tunc veniat puer ante altare vel ad gradus, et detur in manus illius offertorium eum hostia et ampulla vini, et unus

de fratribus, cui abbas jusserit legat hanc schedulam. « Ego frater Ille offero hunc puerum nomine Illius cum oblatione in manu, atque petitione, atque tarris palla ejus manum involutam ad nomen sanctorum, quorum hic reliquæ continentur, et domni abbatis præsentis: trado coram testibus regulariter permansurum; ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo regulæ excutere. Sed magis ejusdem regulæ fideliter se cognoscat instituta servare, et Domino cum cæteris gratanti animo militare. » Qua perfecta detur in pueri manus ipsa, et offerat cum oblatione, et tunc abbas accipiat custodiendam eam. Si laici adsunt præsentibus, advocentur, ut videant et audiant, ut sint testes. Tunc abbas debet benedicere cucullam et vestire puorum, et illico incipiant offerendam missæ, et infans collocetur cum aliis. Cum ætatis tempus consecrationis venerit; cucullam non exuat ei abbas, sed professionem legat cum cæteris atque benedictione data, sicut mos est, mittat ei capellum in caput atque osculetur. De reliquo faciat sicut alii fratres.

CAPUT XVIII.

De cellerario hebdomadario, quomodo administret fratribus in refectorio.

In omnibus duodecim lectionibus et feria tertia et quinta et sabato in primis ponatur a senioribus: secundam administrationem det cellerarius cum hebdomadariis, incipiat a novissimis. Tertiam fratres coquinarii, similiterque a junioribus incipiunt. Et si cellerarius aliquam pietantiam (61) fecerit, postea inchoetur a tabula domni abbatis. Secunda feria, iv feria, vi feria in primis hebdomadarii ad scillam veniant, et cellerarius cum sua, quam nuncupamus pietantiam, a prioribus incipiat, sine sonitu scillæ, et fratres septimanarii suum dent a novissimis inchoantes, et postmodum signum pulsent cum licentia ad vesperum. Quando poma vel herbæ imponuntur, postquam mensa fuerit benedicta, et omnes fratres sederint, deportetur a cellerario cum suo socio in primis senioribus, et semper in scutellulis deportetur. Quando sunt parva poma, in canistro deferat, et unusquisque secundum quod viderit, sic accipiat. Ad infantes autem postea in scutella deferat, et det ipse unicuique prout viderit. Denique ipse cellerarius debet deportare pietantiam pisciculis cum socio. Si poma, cum refectoriario: quando olera, faciat hortulanus cum eo. Et si neuma (62) efficiat, cum fratre qui super horreum est constitutus. Et quando cellerario visum fuerit, potest quem ipse velit de fratribus evocare et facere cum eo. Item quando capitulum suum fuerit præstantiam, ipso die debet habere generaliter ex sua parte, et aliud præparare, prout melius poterit, et charitatem faciant sine sonitu squillæ de pigmentis; et si lectum fuerit ii, iv vel vi feria, inter duos fratres condonet scutellam de piacibus præstantius

A quam soliti fuerant aliis diebus, et portio ponetur per cunctos fratres sine sonitu scillæ. Alio die satisfactionem faciat in capitulo et absolvat eum dominus abbas: et si abbas non est, faciat ille, qui ordinem tenet. Post capitulum contentent quinque psalmos pro defunctis: deinde pro ipso fratre qui absolutus est psalmum *Miserere. Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. Capitulum. Salvum fac servum. Mitte ei, Domine. Dominus vobiscum. Omnipotens sempiternus Deus, miserere famulo tuo.* Ipso die præstantius debent habere fratres in refectorio.

CAPUT XIX.

Quid agere debeat refectorarius vel pueri dum servitores fuerint.

Si servitores sunt pueri, ipsi debent lavare cochleares et scopare: refectorarius vero panem recipere. Si pueri desunt, unus de servitoribus debet cochleas lavare, atque fragmenta e mensis resumere. Et tamen de omnibus debet providentiam habere refectorarius, ne sit negligentia aliqua; quia si fuerit, super ipsum veniet. In XII lectionibus servitores mox ut secundum morem squilla insonuerit, secundum pulmentum [portent]: ille [refectorarius] veniat, et ictu percutiat scillam. Infans si præsens fuerit qui cum alio venit ad legendum, accipiat phialam et potum propinet. In primis refectorio sonante squillam, si puer defuerit, faciat ipse vel cui annuerit de servitoribus. Meridianis temporibus ipsa misceat aquam: ad nonam cum septimanariis, qui ex alia hebdomada fuerunt. Justitiam domni abbatis quotidie abluat, et postquam cymbalum sonuerit, vel ipse assederit mensæ, omnia deportet. Fratrum, qui ex itinere redeunt, debet lavare ipse justitiam; Zallam (63) atque baciles (64) domni abbatis, vel illam, quæ deputata est propter pauperes vel peregrinos fratres, ipse habeat sub sua custodia. Panum librarum [at. libram] ipse purget ab omni fuscetidine. Linteum tamen ad ipsum opus deputatum ad collum semper habeat, usque dum inspiciat cunctos.

CAPUT XX.

Qualiter debet fieri quando conventuri sunt ad radendum.

Debet unus frater vel duo habere injunctum officium rasiorum acuendorum, atque colligendorum ad scrinium ubi reponuntur; et ipse debet procurare tonsoria ad illud opus deputata, et intra dormitorium reponenda; similiter novaculorum. Ea die qua radendi sunt, mox ut in capitulum conveniunt, et de salute animarum sermocinatum habuerint, jubente abbate, vel ille qui ordinem tenet, si abbas non adest, surgant illi fratres, qui ex alia septimana coquinam fecerunt et eant præparare aquam ad locum constitutum. Surgentibus e capitulo sonetur, et veniant accipere unusquisque rasoria de manu procuratoris. Tunc eleemosynarius habeat præordinata vascula in loco ubi conventuri sunt seniores;

canere.

(63) Zalla, manutergium, ut supra notavimus.

(64) Basile, Italæ vox basin, pelvis.

(61) Pietantia, pitantia, ferculum, cibus præter ordinem concessus.

(62) Neuma efficere cum fratre, id est, cum altero

cum acceperint, unusquisque deferat sibi aquam. Pueri deportent scamna sua. Abbas vel prior incipiat psalmos quinque; in primis pro defunctis, qui prænuntiati fuerunt in capitulo et cursum canonicum horarum, sicut mos est in coquina decantare. Et postmodum familiares psalmos super horas regulares. Interim dum psalmodia duraverit, nihil aliud aliquis debet agere nisi radere, nec caput lavare vel tondere, nisi psalmos dicere, nec unguis secare. Nec rectorarii ibunt in refectorium usque dum finiantur psalmi. Loqui nullus debet, sed nec ullus frater radat alium in pellicia cum latis manicis, nisi eam quæ cum strictis manicis est, habeat vestitam, vel tunicam. Cum psalmodia expleta fuerit, abbas dicat *Benedicite*, et unusquisque redeat ad officia deputata. In hac hora secretarius debet scillam pulsare, si ibi comesturi sunt. Si aliquis ex infantibus non fuerit rasmus, procedant in scholam, et ibi faciant. Nam si ex fratribus alicui contigerit, ut inchoatus fuerit ad radendum, et signum insonuerit, dimittat hoc opus, surgat, et induat cucullam et eat in ecclesiam, et sit extra chorum. Cum hora expleta fuerit, revertatur, atque radat se. Postquam dies ille transierit, nusquam ullus faciat sine licentia aliquatenus orationem. Pueri vero iv feria et sabbato possunt se tondere in schola sine sua cuculla, absque tunica. Nullus frater se tondat et unicuique detur ad medietatem aurium capillum incidere in gyrum. Caput qui lavare voluerit, ipsa die sine licentia faciat, alia die non licet, et quodcumque hoc facit, tunicam cum latis manicis indutam habeat. C

CAPUT XXI.

Convenit hæc monachis semper servare culinæ.

In coquina frater qui primus venerit diluculo, quandiu solus fuerit, nihil aliud gerere poterit nisi locum illuminare. Postquam alter vel ambo venerint, psalmodiam sicut in radendo totam dicant ex integro; præter familiares de horis regularibus, quos in ecclesia cum aliis, vel ipso tempore per se poterit unusquisque dicere. Ipsa vero psalmodia, quam in coquina vel in radendo vel alio manuum opere dicunt primitus ad quinque psalmos, id est, *Verba mea*, dicatur *Dominus vobiscum*. Post orationem, *Requiescant in pace*. Postea non nisi ad vesperas dicatur, *Dominus vobiscum*, et *Benedicamus Domino*. Deinde similiter ad vesperas dicatur, *Dominus vobiscum*. *Requiescant in pace*. Ad completorium vero dicatur, *Dominus vobiscum*, et benedictio. Ad psalmos familiares ultimos, *Dominus vobiscum*. *Benedicamus Domino*. *Benedicite*.

CAPUT XXII.

Qualiter agat sacerdos qui vult suam missam agere private.

Mox ut exierint ex matutinalibus officiis, si dies fuerit, annuat uni ex conversis, quali velit, et eant, lavent manus atque facies suas et pergant in ecclesiam; faciant trinas orationes, si illis temporibus convenit; vel si XII lectiones factæ fuerint, ex tunc

eat et accipiat librum et albam, et ponat ad unum ex altaribus: nam nulli est licentia aliunde asserre, postquam acceptum habet. Denuo revertatur in sacrarium, et accipiat hostiam et calicem: tunc perfundat eum cum aqua in infusorio, atque tergat liateolo priusquam habuerit mistum vinum et aquam. Conversus, qui adjuturus est eum accipiat candelam atque accendat, et pergat ad locum, ubi sacra agere debet. Tunc sacerdos exuat se tunica et slectat genua, et induat se cultum sacerdotalem. Dum stolam habuerit impositam, faciat confessionem cum fratre, et tunc agat ordinem ad aram, et signum sanctæ crucis exprimat in fronte sua, et Deo incipiat immolare. Nam conversus ad ipsum ad collectas et secreta sit inclinatus, ad canonem genuflectat, vel stans oret. Ipse sacerdos, si ad horam sonaverit, et stolam non habuerit impositam, et etiamsi albam indutam jam habeat, sic se exuat, et ad horam pergat. Quando vero sonatur scilla ante tertiam, si habuerit tantum calicem paratum, sic potest agere missam sine reprehensione. Nam si ad horam intraverint fratres, ille post missam suam slectat genua dum exutus fuerit, et horas reddat; usque dum seniores steterint ad horam, ille non præsumat intrare ad reportandum; tamen expleta hora, ad psalmos familiares potest transire. Conversus deferat albam et librum, sacerdos calicem et ampullam ad locum constitutum.

CAPUT XXIII.

Ad missam generalem qualiter agant sacerdos et ministri.

Dicente sacerdote, *Orate, fratres*, inclinent se pueri spatio orationis Dominicæ, et illico se erigant vertentes vultus suos ad partes orientis: majores autem sint acclines usque dum dicat sacerdos, *Per omnia sæcula sæculorum*: et ad extremum cum dixerit, *Per omnia sæcula*, etc. *Oremus: Præceptis: Pater noster*: sint omnes inclinati tam pueri quam majores, dicentes *Sed libera nos a malo*. Infantes se erigant; fratres sint inclinati usque dum denuo dixerit, *Per omnia sæcula sæculorum*. In duodecim lectionibus sacerdos in introitu missæ in sacrario ponat incensum in thuribulo. *Gloria Patri*, inchoante illo, qui officium procurat, procedens ante altare primum faciat orationem; deinde faciat confessionem ipse et levita. Expleta accipiat sacerdos thuribulum, et incenset aram, et levita denuo accepto, deferat per altaria et ad domnum abbatem, et conversus per omnes in choro: in primis ad illum qui officio deservit. Ad Evangelium dominus abbas debet mittere incensum in thuribulum, levita deferente ei thymiamateria. Si non adest abbas, sacerdos mittat. Peracto, Evangelium primum osculetur ipse, levita textum, dein altare. Subdiaconus accipiat textum et deferat sacerdoti, domno abbati, et ad omnes fratres; in primis ad illum qui instat propter officium. Post offerendam conversus ferat thymiamateria cantori, et cantor portet domno abbati, si non adest, ipse faciat. Dicente sacerdote, *Per omnia sæ-*

ma sæculorum, veniat levita, post illum subdiaconus subitus: levita et acolythus deferant patenam apertam offeritorio; stent sublus diacono. Procedens diaconus ad discooperiendum calicem, primum osculetur altare, deinde brachium sacerdotis vel manus, et humiliter recedat et inclinet. Finita oratione Dominica a sacerdote, tradat acolythus patenam cum offeritorio levitæ osculans illi manum, et reddat offeritorium puero.

In diebus festis vel omnibus missarum [solemnis], quibus induitur puer tunica vel casula, ipse ferat textum, alius puer calicem: privatis autem diebus conversus qui portat candelabrum ad missam in illo choro unde ipsa [missa] perstat, ex illa parte deferat, et incensum semper debet esse ad ipsam missam. Puer qui legit epistolam, ipse portet et calicem si valet, et bene scit facere. Tres hostiæ quotidie mittantur: qui vult communicare, faciat; si est de ipso choro unde fratres offerunt; si de alio choro fuerit, non faciat, nisi prior jubeat. Dominicis diebus quinque mittantur hostiæ, diebus autem aliis festis tres, præter majora solemnia.

CAPUT XXIV.

De Dominicis diebus vel festis seu quotidianis, quot luminaria a secretariis accendi in ecclesiis debeant.

Dominicis vel omnibus festis, quibus duodecim lectiones faciunt, omnibus temporibus, præter quando in cappis celebrant, hoc modo faciant. In prima vigilia accendantur, antequam signum sonet, quinque luminaria per loca constituta, videlicet unum ante altare majus, quod die noctuque ardeat; alterum in choro prope abbatem ante analogium; tertium ante altare seu extra chorum: quartum in brachio partis aquilonaris in secretario ante altare sancti Benedicti; quintum australi parte extra chorum in introitu ecclesiæ. Expleto itaque cantico graduum adaugeantur duo ante altare majus. In tertio nocturno diacono, Evangelio pronuntiato, *Et reliqua* dicente, statim duo secretarii discooperiant tabulam, tertiumque accendant candelabrum, et analogium deferatur. Ad matutinas laudes dicto *Benedicamus Domino*, exstinguantur. Ad missam tribus duo adjungantur, quæ couersi deferant, et flant quinque. Ad vesperum tria sint ante altare. Feriatis diebus similiter faciant per loca destinata præter illa quæ junguntur in tertio nocturno. Duæ candelæ sint accensæ ante principale altare. Expleto cantico graduum tertia est, quæ ibi semper erit arsura. Expletis duobus nocturnis exstinguantur binæ candelæ usque dum dicitur vigilia mortuorum, et matutinum eorum. In laudibus iterum accendantur, priusquam sonetur. Ad missam tres sint ante altare; ad vesperum duæ. Nam omnibus diebus sabbatorum ad vespertas semper sint tres lampades ante altare accensæ. Similiter cunctis diebus vigiliarum sanctorum sive sanctarum quibus XII lectiones efficiuntur in crastino.

CAPUT XXV.

De versibus offerendarum.

Officionarius frater, mox ut dicta fuerit offerenda, procedere ante abbatem atque annuere debet de versuum inchoatione. Abbate incipiente debent omnes inclinare. Si ipse non imponit, debet annuere aliis, quibus visum ei fuerit, et illico ut initiatum habet, facere inclinationem cum reverentia, pueri hinc et inde omnes inclinantes. Si abbas præsens non fuerit, faciat prior; et si prior minime adest, annuat decano; quando ipse defuerit, imponat armarius, et si prænominati cuncti deerunt adimpleat ipse [officionarius]. Cum jam prope ipsi versiculi finiendi sunt, veniat conversus cum thuribulo ad cantorem, et tunc ipse deferat abbati; si non est, faciat ipse. Tota Quâdragesima debent quotidie omnes decantare, Paschalibus deinceps diebus, et illis festis, quæ semel celebrantur in anno similiter. Dominicis diebus ut venerint per totam septimanam unum tantum decantare. De festivitatibus sanctorum, quas celebrant, unum vel duo promere debet.

CAPUT XXVI.

De pueris coquinariis, qualiter agant cum magistris.

Pueri qui coquinarii sunt, omnia faciant in coquina, quæ fieri debent a septimanariis. Etiam in sabbato lavent, et tergant pedes fratrum cum talibus senioribus, qui eos custodiant, non cum juvenibus. Tantum autem non ministrabunt ad prandium, nec ad mensam servient; sed de aliis fratribus quos magister rogaverit. Cum viderint fratres coquinatores opus esse, ut bulliantur scutellæ propter adipem, dent eas cellerario fratres iv feria, vel in alio die, et faciat eas abluere, et iterum reddant eas coquinariis. Sabbato mundetur, atque scopetur coquina. Aquam mollissimam novam dimittant intransibus. Aquam ad abluendos pedes fratrum calefaciant; unus de exeuntibus et alius de intransibus, eam ante capitulum portent: intrantes deferant lintheamina ex promptuario: a secretario pelves et manutergia deferantur. Abbas solummodo ad unam ex ipsis tergat. Duo pueri non lavent simul, magister et puer lavent sedente alio puero in sedili suo. Cum convenerint ad lavandum lintheamina, surgat puer hebdomadarius de sedili suo, et eat cum alio puero foras capitulum, et abluant lintheamina. His expletis, manus suas lavent, deferant aquam ad abluendas manus omnium fratrum. Unus ex his pueris, qui junior est, eat in sedile suum, donec omnes abluant. manus suas, etiam pueri. Tunc surgat iterum puer de sedili suo, et veniat cum alio infante foras. Cum deposuerint utensilia, cum quibus servierant fratribus in loco disposito, veniant in antea in medio capitulo ordinate, et faciant reverentiam, et eant in sedilibus suis. Secretarius vero dum pueri habuerint manus suas ablutas signum faciat pulsandi squillæ, et accepta licentia pergat, et lector veniat in medio ad analogium: illo signum dimittente (abbate annuente ei) accipiat benedictionem, atque

lectionem inchoet; legente duos versus vel præstantius, tunc jubente abbate surgat ille cui annuit, et sonet cymbalum. Ex hinc surgant omnes, faciant ante et retro, et eant dum potum fuerit benedictum: pergant hebdomadarii coquinæ et ignem cooperiant et simul veniant; ibi faciant ante et retro imponentes hunc versum, *Benedictus es, Domine Deus meus*, tribus vicibus. *Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. Adjutorium nost.*, etc., et sic recedant. Si abbas non est, eadem faciant in loco ejus, qui ordinem tenent; quotidianis diebus cymbalo sonante faciant. Illis diebus, quibus non pulsatur cymbalum, dum habuerint omnia expleta, quæ ibi opus est faciendi, ita dicant, et recedant. Die Dominico reddant vasa munda et sana cellerario per numerum post capitulum, et intrantibus dentur.

CAPUT XXVII.

De confessione puerorum.

Cum ad confessionem ducuntur infantes, si dominus abbas præsens est, magister eos ad illum usque perducatur; ipso surgente magister ante capituli sedere debet introitum. In loco vero, qui infantum solet esse, capitulum illic et confessionem debent agere. Prior infans prius accedat; stans confessionem faciat, aliter in parte meridiana sedeat super unum sedium eorum. Post confessionem iterum eos magister accipiat. Cum vero priori vel decano claustrarii voluerint esse confessi cum magister ad ipsum eos perduxerit, statim ipse recedat; prior in capitulum illos ducat, et post confessionem ad scholam reducat. Cum infantes aliquot de schola sunt exituri ad capitulum infantum, dominus abbas debet venire, et alios infantes exire faciat; ipse autem et magister cum iis, qui exituri sunt, remaneant, et confessionem eorum audiat. Post confessionem magister illos et alios reducat, usque dum ad consecrationem veniunt procurare debet ipse: postmodum faciant alii, quibus jubetur.

CAPUT XXVIII.

Qualiter agant armarius vel cantor die Sabbatorum, vel festis, aut quod exerceri oporteat ipsi.

Die sabbatorum debent esse quatuor, qui brevem faciant, quorum intans qui scribat capita responsorium, cantor, qui indicet nomina fratrum canentium: armarius quippe nomina legentium nota facit. Item cantor hebdomadarius de officio et talis cum tali canat responsorium, talis et talis alleluia personent: et lectorem, ad servitores. Item armarius indicet talis habeat missam, et ille infans epistolam, et ille evangelium, atque talis ad mensam lectionem legat. Cellerarius nempe ille, atque ille coquinam faciant. In XII lectionibus sint tres: armarius, cantor, infans; nam ipse armarius debet providere illis festivitibus, quibus in cappis celebrant, si ille qui hebdomadarius de officio aptus non est, ut jubeat aliis ex fratribus, ut cantent invitatorium, et postmodum cum ipso qui officium procurant ad missam.

Ad mensam atque collationem qualem librum ipse

A posuerit, talis legatur a lectore; nullus ex fratribus præsumat alium librum imponere. Nam et omnium fratrum obscultet lectiones, responsoria, et quidquid intus et foris cantaverint, vel legerint. Omnes vero libros ligare atque investire, seu emendare debet per se, vel per alios fratres eruditos, et quos libros generales debent scribere fratres, omnia student ipse radere, atque perducere, et cuicumque ex fratribus jusserit, ut eum adjuvent, obediant ei: et si aliquis ex eis renuerit, in crastino querelabitur. Antiphonas quæ sunt ex evangelio imponat, si abbas non adest. De missa, officio, nec non de evangelio, et cætera alia, quæ ad ecclesiam pertinent, student ipse emendare, si neglectum fuerit. Libros foras producere vel recolligere ipse debet cum cantore quotidie: et multa alia debet habere sub sua cura, quæ sparsim habemus jam conscripta, quod hic non est opus inserere.

CAPUT XXIX.

De processionibus.

Quandocumque fratres processionem IV et VI feria faciant, mox ut dicta fuerit una ex antiphosis processionariis, illico duo pueri dicent litaniam, tam in ipso itinere, quam in ecclesia cum revertentur in chorum. Nullus antequam litania fuerit expleta debet exire, quamvis licentiam habeat: nisi talis necessitas evenierit quam nullatenus præterire poterit. Nam expleta, si alicui est valde opus aliqua causa agere, petat licentiam D. abbatis, vel illius, qui ordinem tenet, si abbas non est, et pergat; sed tamen ante faciat reverentiam, et abluat pedes suos, et procuret quod procurandum est. Nam sine licentia nullus nusquam faciat, usque dum missa fuerit finita: similiter in rogationibus vel aliis processionibus.

Item: Nam in illis temporibus, quando pergunt ad extra monasterium, eant dicendo responsoria et antiphonas pro peccatis, et ex beatæ Virginis Mariæ [supp. officio] quæ velint. Jam prope ibi proximantes incipiant responsorium ex illis reliquiis sanctorum, quorum vocabula ibi consecrata [conscripta] sunt. Protinus ut finitum fuerit, dicat sacerdos, oramus. Orationem sanctorum illorum; tunc prosternant se omnes et faciant preces. *Pater noster*, in hoc loco non est dicendum a sacerdote clamosa voce, nec *Et ne nos*. Sed statim promat psalmum, pro defunctis, qui ibi requiescunt, *Lauda, anima mea, Dominum. Capit. A porta inferi. Dominus vobiscum. Oratio. Deus cujus miseratione.* Tunc duo pueri incipiant litaniam *Kyrie* ante altare et perveniant ad ipsos sanctos, dicendo ibi usque ad nomen beati Joannis: et tunc dicant tribus vicibus, deinde alios qui sequuntur; et faciant ante et retro et sic procedant, quemadmodum venerunt.

CAPUT XXX.

De sanctorum reliquiis, qualiter deferantur ad locum ubi necesse sunt deportandæ processionaliter, et qualiter recipiantur cum laude.

Quando reliquiæ deportandæ sunt alicubi, hoc modo faciunt: annuente armario, vel loquente, et

tempus fuerit loquendi, vel illo qui ordinem tenuerit, reuestiantur cuncti in cappis, pueri in albis. Reliquæ sint congruæ colloatæ; secretarii ecclesiæ pulsant signa, candelabra duo deportentur a conversis, aqua sancta, erux, incensuum: phonones (65) a famulis deportentur, et unum signum cum eis militant. Cantor incipiat responsorium, *Sancte Marcelle*, vel secundum quales reliquæ fuerint; incensetur, exeantque omnes pariter extra portas murorum, quibus circumdatum est monasterium. Tunc sint presentes alii fratres, qui suscipiant sanctorum reliquias, et famulis dicant ut deportentur ubi necesse fuerit, et fratres inchoent psalmos, *Ad Dominum cum tribularer*. Et revertantur in choram, et exant se et pergant, unusquisque ad officia sua. Illo tempore quando reversuri sunt procurent antea nuntiare in cœnobium, ut sint omnes fratres in cappis, infantes in albis. Prior incipiat psalmos, *Miserere mei, Deus. Deus, in nomine tuo. Deus, in adiutorium. Deus misereatur*, et eant in obviam sanctis reliquiis. Secretarii pulsant signa vel famuli, usque dum sint omnia peracta. Tunc inchoent, resp. *Iste sanctus*. Dicat sacerdos versus, *Magna est gloria ejus*. Vel secundum quales reliquæ fuerint et pertinentes collectas, et preces, deinde incensetur. Rursum inchoent aliud resp. congruum sanctis reliquiis, et ita peractis eant in monasterium, et ponantur reliquæ ubi ponendæ sunt; denuo incensentur: et pergant unusquisque ad opus suum.

CAPUT XXXI.

Item de eodem.

Quando corpus sanctum foris portandum est, in albis debent esse vestiti et de ipso sancto cujus portantur reliquæ vel resp. vel antiph. cantent, donec revertendi signum prior faciat. In revertendo psalmos dicant. Cum vero reliquæ reportantur in cappis vestiti debent fratres occurrere, et cum exituri sunt e choro debet prior inelpe, *Miserere mei, Deus. Deus, in nomine tuo. Miserere mei, Deus, miserere mei. Deus misereatur*, etc., donec ad reliquias pervenerint: post missum incensum de ipso sancto dicatur oratio: deinde de ipso sancto cantum armarius incipiat, et sic in monasterium pergant.

CAPUT XXXII.

Ad regem deducendum

Quando auditus fuerit adventus regis in monasterium, tunc abbate vel priore (annuente fratribus si tempus non fuerit loquendi in claustrum), convenient omnes in ecclesiam, et vestiant se in cappis, etiam conversi, et infantes induant se tunicis. Secretarii preparent processionem, et tunc sonent duo majora signa, incipientibus, ita ordinate pergere, sicut in his characteribus demonstratur.

Cruz, Thurib. Candelab. Candel. Candel.

Aqua, Cruz, Textus, Textus, Textus.

Cruz, Thurib. Candelab. Candel. Candel.

Conversi bini et bini sint: tunc infantes cum magi-

stris: deinde D. abbas, et tunc alii fratres deo ad duo, sicut superiores sunt; tamen cum silentio eant. Pervenientibus ad eum, tradet et aquam sanctam et osculetur textum, et incensetur. Deinde inchoetur resp. *Ecce mitto angelum meum*, et pulsant famull omnia signa. In ecclesia tapetia sint duo ordinata, quorum unum sit ante altare sanctæ crucis, et alterum ante majus. Tunc abbas inchoet antiph. vel resp. quod velit, quod conveniat. Quo expleto dicit capitulum et has orationes, *Omnipotens sempiterna Deus, qui caelestia simul et terrena moderaris. Alleluia. Omnipotens sempiterna Deus, miserere famulo tuo*: et redeant in claustrum. Ad reginam eadem faciant; sed tamen ingredientibus in ecclesiam hanc antiph. decantent, *Cum sederit filius hominis*.

CAPUT XXXIII.

Ad episcopum deducendum.

Illico ut nuntiatum fuerit in cœnobio episcopi adventus, annuat prior vel ille, qui ordinem tenuerit fratribus, si in claustra non loquantur, ut advenentur cuncti in ecclesia et revestiantur in cappis omnes et infantes in albis. Deinde accipiant conversi aquam sanctam, crucem, duo candelabra, et textus Evangelii, et eant cum silentio. Dent ei aquam sanctam et osculetur textum et incensetur. Deinde inchoet responsorium, *Ecce vere Israelita*, vel *Audi, Israel*. Et pulsentur universa signa eantque in ecclesiam. Duo tapetia sint ordinata, quorum unum ante altare principale, alterum vero ad altare sanctæ crucis et redeant in claustrum.

CAPUT XXXIV.

Item ad abbatem deducendum.

Ad abbatem namque non sonantur signa, nec vestiuntur omnes; sed tantum illi, qui processionem portant; nusquam canentes nec eundo, nec revertendo. Si tamen talis dignitatis fuerit, possunt omnes fratres esse in cappis, pueri in albis.

CAPUT XXXV.

Ad serenitatem postulandam.

Quando multum pluit, convenientes in capitulum concorditer simul constituent hunc psalmum dicendum ad litaniam, *Benedixisti, Domine, terram tuam*. Feria IV et VI ad processionem antiph. *Inundaverunt aquæ*, et missam matutinalem ex ea. Officium, *omnia quæ fecisti nobis*. Collectam, *Ad te nos, Domine, clamantes*; et alias juxta morem dicendas pro defunctis, et lectionem Jeremiæ proph. *Hæc dicit Dominus: Nunquid projiciens abjecisti Judam*. Resp. *Protector noster aspice, Deus. Alleluia. Ostende nobis, Domine*. Evangelium secundum Lucam, *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Misereor turbæ, quia triduo jam sustinent me*. Offert. *Sicut in holocaustum*. Comm. *Inclina aurem tuam*, vel cum vocarem te. Ad majorem missam post offerendam, cum sacerdos inchoaverit ordinare calicem cum diacono super altare, tunc cantor [inchoet] in choro responsorium, *Deus qui sedes: Tibi derelictus est pauper*.

(65) Phonones, Phanonones, fanones, vela, vexilla.

Prosternent se omnes in terra, surgentes autem stent
versi contra altare usque dum sacerdos dicit, *orate
pro nobis.*

CAPUT XXXVI.

Ad pluviam postulandam officium.

*Solus populi. Collect. Deus, in quo vivimus. Lect.
Hier. Proph. Locutus est Jeremias dicens : Exsurge,
lauda in nocte. Resp. Propitius esto. Alleluia. Ostende
nobis. Evangel. secundum Lucam, Factum est in una
dierum et Jesus ascendit in naviculam. Offert. Sicut
in holocaustum. Comm. Inclina aurem tuam.*

CAPUT XXXVII.

Ad diversas preces faciendas.

Hac ratione faciendus ecclesiastici ordinis clamor
ad Dominum. Ad missam principalem jam dicta ora-
tione Dominica ministri ecclesie cooperiant pavimen-
tum ante altare cilicio, et desuper ponant crucifixum
et textam Evangeliorum, et corpora sanctorum, et
omnis clerus in pavimento jaceat prostratus canendo
psalmum, *Ut quid, Deus, repulisti in finem sub silentio.*
Interim duo signa percutiantur ab ecclesie custodi-
bus, solusque sacerdos ante Dominicum corpus et
sanguinem noviter consecratum, et ante predictas
reliquias sanctorum, alta voce incipiat hunc clamo-
rem dicere : *Ostende nobis. Esto nobis, Dom. Me-
mento nostri, Dom. Memor esto cong. Exsurge, Dom.
Domine, exaudi orat. In spiritu humilitatis et animo
contrito ante sanctum altare tuum et sacratissimum
corpus et sanguinem tuum, Domine Jesu, Redemptor
mundi, accedimus, et de peccatis nostris, pro quibus
juste affligimur culpabiles contra te nos reddimus. Ad
te, Domine Jesu, venimus, ad te prostrati clamamus,
quia viri iniqui et superbi suisque viribus confisi undi-
que super nos insurgunt, terras hujus sanctuarii tui
caterarumque sibi subjectarum ecclesiarum invadunt,
depredantur et vastant, pauperes tuos cultores earum
in dolore et fame atque nuditate vivere faciunt, tor-
mentis etiam et gladiis occidunt, nostras etiam res
unde vivere debemus in tuo sancto servitio, et quas
beatæ animæ huic loco pro salute sua reliquerunt, di-
ripiunt : nobis etiam violenter auferunt. Ecclesia tua
hæc, Domine, quam prisca temporibus fundasti et
sublimasti in honorem beatæ semper Virginis Mariæ,
sedet in tristitia, non est qui consoletur et liberet eam,
nisi tu, Deus noster. Exsurge igitur, Domine Jesu, in
adjutorium nostrum ; conforta nos, et auxiliare nobis ;
expugna impugnantes nos, frange etiam superbiam
illorum, qui tuum locum et nos affligunt. Tu scis, Do-
mine, qui sunt illi et nomina illorum, corpora quoque
et corda eorum antequam nascerentur tibi sunt cog-
nita. Quapropter eos, Deus, sicut scis justificata in vir-
tute tua, fac eos cognoscere sua malefacta, et libera
nos in misericordia tua ; ne despicias nos, Deus, cla-
mantes ad te in afflictione, sed propter gloriam no-
minis tui et misericordiam, qua locum istum fundasti,
et in honorem genitricis tuæ sublimasti, visitasti nos*

*A in pace, et erue nos a præsentis angust. Amen. Quo
clamore facto reportentur reliquiæ suis locis, et
dicat sacerdos sub silentio collectam, Libera nos,
quæsumus, Domine.*

CAPUT XXXVIII.

Item de eadem in alia diffinitione.

Cum surrexerint e capitulo die Dominico sonent
signum, agant orationem ; dein exeat sacerdos cum
infantibus et præparent se ad missam. Tunc sonet
signum denuo quod majus est, duas vices, pro an-
nunciatione principali. Ad expletionem Evangelii
dicatur *Credo in unum Deum.* Quo expleto ascendat
armarius in pulpitem et nuntiet plebi malitiam per-
secutorum. Dein procedat alius frater et legat
anathemata, vel maledicta tam Novi, quam Veteris
Testamenti secundum utilitatem ac jussionem a sede
apostolica acceptam, et a vicinis episcopis probatio-
nem, datam maledictionem non emendantibus, be-
nedictionem eis qui se præparant ad emendationem.
Qua lecta extinguatur candela, pulsantur omnia
signa. Dimissis prosternant se omnes in terram, et
hos psalmos decantent. *Domine, quid multiplicati
sunt. Deus in adjutorium.* Vel istos duos adjungentes
Benedixisti. Fundamenta. Vel quales habuerint con-
stitutos ex aliis. Capit. *Ostende nobis. Esto nobis.
Exsurge, Domine.* Orationes : *Concede nos famulos
tuos, quæsumus, Domine. Omnipotens sempiternus
Deus, noster. Vel sicut diximus, ut decreta ha-
buerint. Surgentes cantent offerendam, et perficiant
missam. Aliis diebus quotidianis agunt ita. Mox et
surrexerint e capitulo, veniant et dicant in primis
quinque psalmos pro defunctis, et tunc sonent
signa, et dejiciant se in humo et dicant sicut
supra.*

CAPUT XXXIX.

*Qualiter agant si processuri sunt ad Sanctam
Mariam.*

Quando vadunt ad basilicam S. Mariæ, statim et
surrexerint, incipiant psalmos pro defunctis, et post-
modum prostrati pro tribulationibus absque sonitu
tonnitorum (66), et psalmi dicantur sicut prædixi-
mus. Et aliquando si velint adjungere psalmum
*Inclina, Domine et Benedixisti, hæc capitula dicant.
Post partum. Ostende. Esto nobis. Collectas. Concede.
Ineffabilem Deus. Qui contritum, vel Hostium
nostrorum.* Quibus finitis exeant et sonet prior
tabulam, si tempus fuerit loqui in claustro, et per-
gat unusquisque ad officia sua.

CAPUT XL.

De fratribus exeuntibus de monasterio.

Frater fugiens de monasterio dum reverti ve-
luerit, nudus et discalciatus veniat in capitulum, in
brachio tenens cucullam, et manu virgam ferens.
Accepto judicio eat foras in aliquo loco, et vestiat
se et calciat : revertensque in capitulum, petat ve-
niam ante abbatem et ipso jubente eat sedere
sicut Regula præcipit (cap. 29). Si D. abbas deest.

(66) Tonnitorum sonitus, reor esse signa vel notas tonorum musices : ac si diceret : psalmos pro tribulationibus absque tono prostrati dicant.

ipai reservetur iudicium. Cum autem reversus fuerit, ipse frater subducat se a conspectu ejus, donec tali in loco veniat, ubi petat veniam suam satisfaciendo, et quod ei præceperit, id faciat. Una nocte jaceat in hospitali antequam recipiatur. Si fugerit de aliqua cella et ibi reversus fuerit, recipiatur, ut est supra dictum: et quando venerit ad caput monasterii, similiter id faciat. Si fugerit de aliqua cella, et ibi non reversus fuerit, et venerit ad caput monasterii, recipiatur, ut est superius prænotatum, donec vocetur prior de ipsa cella, et audiantur querelæ amborum, et ubicunque fuerit culpa inventa emendetur. Post hæc si priori videtur revertatur ipse frater ad ipsam cellam.

CAPUT XLI.

De phlebotomatis.

Si quis frater voluerit sanguinem minuere procurret indicare abbati, vel priori, si abbas non adest; licentia denique accepta, eat indicare cellerario, ut habere faciat arcedonem (67), vel si tempus fuerit habere, ignem accendere faciat in calefactorio. Tunc pergat ad januam Eleemosynæ et accipiat vas. Mox ut Evangelium recitatum fuerit eat cum silentio atque de more faciat, et tunc dicat tribus vicibus *Deus in adjutorium*, adjungens *Gloria Patri. Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. Adjutorium nostrum. Benedicite.* Perpetrata vero peragret refectorium. Si post prandium visitare voluerit, sicut prætulimus omnia habeat præparata. Cum phlebotomatus fuerit, statim pergens in refectorium offas faciat. Si servitores sederint ad mensam, ipse petat licentiam ab illo qui sederit ad squillam. Si dominus abbas eat minutus sanguine, in crastino accipiant mixtum: et ad versum si aliquis defuerit ex sanguine minutis, quando venerit, petat licentiam, et dicat versum, et accedat ad mensam: similiter faciat si prior eat minutus sanguine. Infirmus autem qui pro sua infirmitate accipit mixtum, non petat licentiam, nec dicat versum. Dominus abbas debet accipere mixtum ad scillam. Prior autem, si dominus abbas fuerit in monasterio, in suo stallo accipiat; et si non adest abbas, ad squillam sedeat: similiter decanus, si prior deest. Quando insimul conveniunt phlebotomati cum pueris, tunc dicant versum pariter: *infans* legat lectionem ex corde, deinde edant: habeant tria pulmentaria apparatus a cellerario; pueri vero unum. Levantes versum dicant communiter. Si ibi comeditur, qui vult mixtum sumere, de sua justitia atque libra post missam edat absque versu. Ad vespertas det ei cellerarius aliquid ad comedendum.

CAPUT XLII.

Qualiter commendatiæ litteræ dandæ sint monachis.

Ego (68) Ille humilis abbas, salutem. Noverit

(67) *Arcedo* f. ligamen, quo arcetur sanguis, ab arcendo dictum, quanquam et hoc ligamen alio nomine *benda* veteres nominaverint. *BERN. Ord. Cinn. part. 1.*

(68) Hæc formula litterarum ex traditione Hildemari desumpta est.

A dilectio tua, quia suggestit iste frater Ille nobis, ut illi licentiam daremus vobiscum habitandi. Nos autem quia te cognovimus regularem ordinem tenere, præbuimus consensum ei vobiscum habitandi. Nunc autem illum tibi commendo, ut illum ita tractes sicuti ego, et pro illo rationem Domino sicut ego reddas.

CAPUT XLIII.

De portariis monasterii.

Portarius frater nusquam debet equitare, nisi forte supervenerint prædones infra terminos monasterii; pro hoc poterit pergere. Equorum vero ascensores in suam cellam advenientes ab ipso honorifice excipiantur, et a famulis servive, et jubente priore secundum illorum personarum qualitatem. Ipse præfatus frater suis subjectaneis (69) panem et vinum quotidie deferat ibi. Dum domi non fuerint hospites, in coquinam eant ad edendum; quia ipsi debent facere, quando vacant, cappas fratrum. Calceas equorum, vel fascias ipse procuret. Famuli procuratores equitatorum ibi comedunt; famuli discipuli portarii eis serviant, postea ipsi cum coquis edant. Ipse frater cum suis omnibus supervenientibus lecta sternat; ipsi ibi jaceant. In crastino maturius qui vult in ecclesiam venire, cum sua lanterna illuminet et introducat, si talis fuerit persona; sin vero ipse non vult occupari, familiam moneat, ut faciat. Ostium vero quod est inter galileam (70) et claustra a præfato fratre quotidie mane aperiatur, et sero ante collationem claudatur.

CAPUT XLIV.

Qualiter agat constabulus (71) frater.

Constabulus quippe frater habeat sub sua custodia equos, omniaque equitatum stramenta et freno ipsorum; annonam, vel paleas in locis constitutis. Extraneos venientes atque pergentes ipse procuret cum suis familiaribus famulis. Ipsi ergo ne quidquam faciant, nisi quod eis jusserit præfatus frater; et sine reprehensione poterit ad eos aliquid ad edendum dare; tamen a cellerario queritari. De refectorio vero nequaquam debet asportare nec ipse nec [quisquam] de aliis fratribus, nisi cui jussum fuerit.

CAPUT XLV.

De hospitibus, qualiter suscipiantur.

Hoc summopere unus frater vel duo cum suis famulis procurent, ut cum hospites adventaverint in ipsa mansione, quæ talibus deputata est, omnes inducant, et cum omni humanitate suscipiant, et post cœnam abluantur eis a famulis pedes, et parentur lectisteria, et si eis placuerit, tres dies absque contradictione morentur; et cum pergere voluerint, denarium singulis donetur. Si aliquis ex ipsis infirmus advenerit, quoadusque melioretur, si voluerit, extra cellam non exeat: hoc tamen pauperibus et

(69) *Subjectanei*, subditi, subjecti, curæ commissi.

(70) *Galilea*, Gallilæa, Galleria. Vide superius notata.

(71) *Constabulus*: comes stabuli, qui stabuli et equorum curam gerebat.

peregrinis tantummodo est exhibendum. Nam debet frater procurator ejusdem loci quotidie accipere ex promptuario panes decem et septem, et libras tres ex illo pane, quem seniores habuerint in refectorio; et quotquot per singulos dies defuncti pronuntiati fuerint, tot stipendia accipiat, tam de panibus, quam de aliis cihariis, sicut eis, si viverent, daretur. Similiter pro illis, in quorum anniversario plenum officium fit, tot dispensas, vel justitias recipiet, quæ constitutæ fuerint in loco. Pulmentaria vero ex coquina tradentur a septimanariis fratribus, vel a cellerariis, quasi ad mensam debuissent dari ex omnibus, quæ ibi præparantur ad usus fratrum et in situlam (72) mittant, quam ibi præparatam habeat procurator frater. Similiter præparent duas situlas in refectorio. Præpositi ipsis locis, undecunque remeaverint, istud officium adimplere studeant: si illi non fuerint, cellerarius faciat, propter adunanda stipendia famulis. Jejunii Quatuor Temporum universis quæ circulo anni sunt, quæcunque remanserint ex refectorio, in hoc opus censeantur; et de infirmorum domo eadem fiant. Similiter de omnibus vigiliis quas celebrant, fieri debet. Ex Domini namque Adventu usque Natalem ejus hoc decretum est: a capite jejunii usque ad paschalem solemnitatem quotidie, exceptis Dominicis diebus, omnia similiter dentur in eleemosynam. Nam ipse frater cum suis adiutoribus et hoc debet adimplere, videlicet prati secandi, quod ex ipso meliorem viderit, et ad latrinam fratrum deportari curam suscipiat. Luminaria in dormitorio, atque infirmorum domo ipse procuret ordine cum suis. Vascula ad minuendum cruorem ipse sibi assignata habeat, ne aliqua negligentia patiatur. Ecclesiæ oratoria, claustrum, domus infirmorum, refectorium atque capitulum ipse studeat emundare, et per omnia juncum imponere. Catinos, qui fratribus radendis deputati sunt, ipse sub sua cura habeat, et temporibus opportunis tribuat, atque postmodum nitidos et mundos reponat. In ipsa cella cui non permittitur, nec ingrediatur. Mandatum pauperum ibi geratur. Pomerium (73) sub sua custodia habeat cum cellerario simul plantandi atque custodiendi.

CAPUT XLVI

Qualiter est agendum mandatum ad pauperes, quod

quotidie efficitur.

Nam frater ille, qui hoc officium super se susceptum habet, cum suo ministro habeat ibi omnia quæ illic sunt necessaria præparata, videlicet lebetem ubi aquam calefaciat et concham ad lavandum pedes eorum, et tria linteamina, quorum unum sit deputatum propter seniores, qui ituri sunt ad ipsum officium implendum. Illico ut pedes ablutos habuerint, manus suas ad ipsum tergant: secundum sit pro pauperum pedibus; tertium eorumdem abluen-

(72) *Situla*, sacculus, vel cistella, qua panis cibisque defertur.

(73) *Pomerium*, locus ubi poma nascuntur, aut asservantur pro pomarium hortus.

dis manibus. Bacill atque squilla ibi habeantur pro eadem causa adimplenda. Igitur antequam surgant seniores ex prandio, quando simul sunt comessuri, vel quando sexta hora et sero cænaturo sunt, tunc habeat famulus omnia præparata, quæ ibi conveniunt, ut absque mora convenientes fratres trium pauperum obsequiis insudent, lavandorum scilicet pedum. Die Dominico dominus abbas cum duobus infantibus et eorum magistro eat ad eorum custodiam: si abbas non fuerit, prior faciat in ejus vice. Deinde alii sicuti annotati sunt infra serias in breve. Sabbato tantum magistri cum infantibus faciant. Nam continuo ut surrexerint a cœna atque in ecclesia oratio consummata fuerit, tunc famulus ante fores ecclesiæ tabulam pulset, et illi tres, qui iuri sunt, exeant, et primus illorum in medio veniat, et illi duo hinc et inde eant incipientes psalmum *Miserere mei, Deus*. Cum ante ipsos fuerint, stent per ordinem, quemadmodum priores sunt, atque genua flectant ante eos; deinde incipiant antiphonam: *Mandatum novum* et alia quæ conveniunt, et illorum pedes incipiant lavare.

Continuo ut ablutum primum habuerit, illico det ad alium linteamen, ut lavet, tergat, osculetur, atque capillis capitis permundet. Ipse vero eat ubi famulus cum aqua et linteo præsens adstat, et manus suas abluat: similiter cæteri faciant. Deinde illi qui eis ipsis primus, accipiat aquam, et alius linteamen, et ter effundat lympham in manus pauperis. Similiter unusquisque faciat osculando interim manus. Tunc sonet squilla et benedicat cibum et potum, qui eis dari debet. Primum accipiat unusquisque in manibus suis justitiam vini, et libram panis, et cum gratiarum actione eis tribuat, eorum manus osculando. Tunc exinde accipiat unus de ipsis libellum, qui ibidem semper adesse debet; et hæc capitula atque orationes dicentur, quæ in eo sunt conscriptæ: et tunc inclinent se ante eos, et ex his unus dicat versum, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. Kyrie eleison. Pater noster. Et nos. Suscepimus, Deus. Tu mandasti. Dominus vobiscum*. Oratio *Adesto, Domine, obsequium servitutis nostræ*. Et tunc cum reverentia exeant hunc psalmum decantando, *Miserere mei, Deus*. Ecclesiam peragratis ad gradus genua flectant, *Kyrie eleison* persnantibus, et has preces Deo offerant, *Pater noster. Ostende nobis, vel et veniat super nos. Dominus vobiscum*. Collecta, *Actiones nostras, vel Omnipotens sempiternus Deus, dirige actus nostros*, tunc exeant et sicut alii fecerunt, ita et faciant.

CAPUT XLVII.

De fratribus qui suscepti sunt in nostris societatibus.

Hos versus conscriptos habeat camerarius in fustulo lectorum (74), sive in plumatis (75) ipsorum in dormitorio fratrum:

(74) *Fustis lectorum*, lecti compages lignea.

(75) *Plumata*, pulvinar, corvical: pars lecti superior

Lectulus ex fratrum venientium cernitur isthic : A

Sternia lectorum cernuntur florida fratrum.

Nam et ipse camerarius debet cum alio fratre omnium vestimenta fratrum emere atque invenire et distribuere ad unumquemque, prout condecet et in loco est constitutum : videlicet ut omnibus fratribus det per singulos duas staminias, similiter femoralia : duas cucullas et duas tunicas cum latis manicis; duas pelliculas cum strictis manicis, et tertiam cum largis; caligas distribuatur, nocturnales et diurnales; pedules ad arcendum frigus, duo paria dentur ex nocte et duo ex die; et ad unumquemque singula vagina cum cultello, præter scriptores qui duos habeant, et corrigia ad cingendum. Tabulæ, acus pectene (76) cum dumento (77), capellum in capite quod alio nomine capitium vocatur. In lectulo B id unumquemque deputetur lena cum pellicula inrestita, sagum laneum, capitale. Vestimenta sive calciamenta dum rumpuntur seu suuntur unusquisque frater lavet imprimis, deinde ante ostium auditorii deferat, et camerarius accipiat, et deportet ad sartores, ut emendant. De fratribus nullus lebet pergere ad ipsos, nec aliquam emendationem facere de vestimentis secundum suum libitum, nisi quod consuetum fuerit monasterii, et camerarius C ordinaverit. Qui aliud fecerit districte diducitur ab omnibus fratribus, ut cæteri metuant. Nam et se frater semper sollicitus sit, ubicunque viderit estimentum, et ex fratribus quod aliquam reprehensionem habeat, ut emendetur, vel auferatur : via ad ipsum respicit, si neglexerit. Lecta cum riore frequenter pervideat, ne alicui aliquid veiat. Palea vel fenum ipse cum sartoribus habere cial octo dies ante festum principis apostolorum singulos lectos. De vestimentis vero dum tribuit D ra, recipiat vetusta. Linteamina opportuna manibus sive pedibus ipse provideat, similiter mantiles sectorii. Videat ut semper præcepta abbatis custodiat; similiter faciat prioris, vel decani, seu illius si ordinem tenuerit, quando abbas absens fuerit, nulla habeat sub sua cura absconsa (tam iste, tam secretarii vel cellerarii,) quæ non sint prægnita priori, vel decano: similiter de omnibus edicentis. Quia si ad iudicium venerit, et aliquid tentum fuerit ab aliquibus ex ipsis fratribus, in D oprium deputabitur, et in pœnam mergitur, sicut monasterio beati Gregorii papæ contigit de Justo macho (78), et ex multis aliis cœnobiis jam extitissimus. In coquina regulari sive familiari omnibus utensilia sive cacabi præparentur ab ipso, præter acos et scutellulas, quæ dentur a cellerario et præ-

76) *Lege pectines pro pectene.*

77) *Lege indumento pro dumento, aut certe tundo, id est, matelas.*

78) Hic proprietarius erat, et ideo a Gregorio gno, qui tunc in Romano sancti Andreae monasterio abbas erat, anno scilicet 589 gravissime punitus

CAPUT XLVIII.

De fratre super horrea constituto.

Frater qui super horrea constitutus est ad solamen cellerarii, hoc quotidie exercere debet; quod ipse nempe frumenta dandi atque recolligendi sub manu sua habeat, et de ipso horreo clavem teneat, et quidquid ad artem pistariam pertinet, omnia procurari studeat. In promptuario namque habeat locum constitutum ubi panes coadunet sub seracula, in refectorium portandum per se vel submissam personam decretis horis juxta mensuram, quod fratres sunt. Ex illo quod remanserit ex refectione, præter illa tantum tempora quando elemosynarius recipere debet, omnia alia sub sua providentia stant. Pulmenta quæ a servitoribus remanserint, recipiat; præter fabas in feriis, quæ ad se pertinent constitutis temporibus. Ipse vero cunctorum adventantium, sive in ipsis locis morantium familiaribus dispensare debet per semetipsum tantum ex panibus. De stramentis ipsorum animalium, cum quibus alimenta coadunantur, ipse curam faciat, ne negligantur a famulis. De vestimentis mutatorii fratrum, adveniente feria tertia, habeat duo marsupia (senioribus stantibus ad matutinalem missam), veniat ipse cum ablutorio (79) famulorum ad deportanda illa, quibus omnes fratres priusquam signum horæ primæ vel tertiæ illis temporibus, quæ conveniunt usque dum lectionibus vacant, exuuntur, ut cum signum pulsaverit posita habeant in locum constitutum. Infantes autem similiter faciant de vestimentis suis ut quando ante primam exuunt nocturnales, tunc deferant illa, et in arcam mittant. Illis vero temporibus quando ad tertiam insonuerit squilla, euntes pariter induant se caligis, et sic demum vestimenta deportent ad gradus; tuncque pergant secessum, et in redeundo illa sumant atque in arcas effundant operi huic institutas. Nam si quis unus fratrum, oblivioni aut negligentia deditus, sua distulerit inibi ponere vestimenta statuto tempore, nullatenus aliter lavabuntur: et nisi prius suggerat granatario, non potest perficere. Si quis sua abluere voluerit vestimenta, absque reprehensione faciat hoc modo; quando velit feriarum die, mox ut offerendam ad missam matutinalem factam habuerit, eat et deferat in loco constituto in claustrum et ibi coaplet, et hinc pergat in coquinam et hauriat. . . . capitelli et calefaciat, qui statim ut surrexerit de capitulo pergat, atque quod ei opus est, operetur. Sic ergo est agendum; ut quibus horis fratres vacant lectionibus vel in claustrum tempus loquendi non fuerit, id agere non presumat. Pedules autem unusquisque sibi met lavet: cuculla, atque tunica rarius est lavanda; tamen per se occu-

fuit; siquidem defuncti corpus, non in communi fratrum conditorio humatum, sed in sterquilinum projectum fuit.

(79) Ablutorium ab abluendo dictum, vas est, in quo vestes sordidæ collectæ sunt.

pentur. Qui vero tam debilis est, qui hoc officium agere non valet, fratri prænotato suggerat, ut sibi efficere valeat, propter quod singulis congruum est de hac re sibi eximplere. Nam ipsa lympha de qua lavare omnes debent, illum tempus non prætereat quo satis non sit, quam ille frater sub sua cura habeat, cui injunctum est horreum; et linteamina coquinae ipse semper accipiat, atque per se restituat. Refectorii quippe mensales et zallas, atque linteamina, quibus seniores manus tergunt, ex refectorio accipiat et lavare faciat, et ad ipsum fratrem reconsignet. Ex infirmorum domo sumat ille frater, cui ipsum obsequium injunctum est, mantilia atque zallas, et reddat ei supradicto officario ad ablendum, ut cum lota fuerint sibi restituantur. Sabbato die adveniente, si semel comederint, mox ut de refectorio exierint, veniat præfatus frater et cum numero recipiat de manu famuli. Deinde præcedant seniores, et unusquisque sua accipiat. Si bis ederint, vesperi faciant quemadmodum ut supra. Nam vestimenta infantum magister illorum acquirere debet et restituere ad eos in schola, vel ad lectulos deportare cum aliquantis de ipsis. Si opus fuerit, potest cellerarius sustollere malleolum de cymbalo, tamen si aliquid melius quam soliti sunt præparaverint. Nam ille frater, qui super horrea est constitutus, signa, quæ danda sunt per officinas, ipse procurari faciat, quod tam abunde, ut non indigeant moneri; et ipse dividat per unumquemque, præter infirmorum domum, in quam famuli, qui in ipso servitio devotuti sunt, procurent acquirere quæ eis sufficient.

CAPUT XLIX.

De secretariis.

Seu versiculi aequaliter sunt conscribendi in calice atque patena.

Secretarii namque lavent omni quarta feria calices, et die sabbatorum valde, omni tempore et quotidie perfundant ante missam una hora: et hi versiculi conscripti sint in ipsis, per unumquemque duo et ✕.

✕. Mystica hinc Domini sumuntur hinc sacramenta.

✕. O Filii! quod sumitis amplectimini me. ✕

✕. Sumitur hinc sanguis Domini de corpore fuscus.

✕. Qui bibis hunc potum cum magno sinne tremore. ✕

✕. Vodilo nomen habens hæc vasa patraverat abbas.

✕. Henrici regis, et munere contulit aris. ✕

De tabulis quæ debent fieri per unumquodque altare suis nominibus dedicatis in parietibus.

✕. Eximie vocis præcinctis dogmata verbi

✕. Mirifica serie residentis Bartholomæi,

(80) Breve hoc loco est scheda, in qua nomina fratrum et librorum, qui ante annum cuique eorum concessi erant, notabantur. Hæc scheda, ut Hildebrandus in sua traditione in regulam docet, initio

A ✕. Pontificisque simul Martini jure verendi
✕. Ara micat, claro uinum decoramine compa.
✕. Et vobis proceres rutili hoc altare sacrum
✕. Summi mystics Domini Joannes, Jacobus, Tho-

✕. Gregorique, Augustini sub onomate sacri.

✕. Taurini nec non confessoris venerantii.

✕. Hoc altare nitet Domini pietate dicatum.

✕. O benedictæ Pater columen dux et monachorum.

✕. Columbane micans sidus, dulcis Filiberte [d. Iberiæ].

✕. Nomine mellifluis nostro domus ista refelget.

In posteriora crucis ista scribantur.

Crux parvulorum custos. Crux virorum caput.

B Crux senum finis. Crux lumen in tenebris sedentium. Crux regum magnificentia. Crux seculum perpetuum. Crux insensatorum sapientia. Crux libertas servulorum. Crux imperatorum philosophia. Crux templorum destructio. Crux lex impiorum. Crux idolorum repulsio. Crux prophetarum præconatio. Crux scandalum Judæorum. Crux adunatio apostolorum. Crux perditio impiorum. Crux martyrum gloriatio. Crux claudorum virtus. Crux monachorum abstinentia. Crux ægotantium medicos. Crux virginum castitas. Crux mundatio leprosoꝝ. Crux gaudium sacerdotum. Crux paraliticorum requies. Crux Ecclesiæ fundamentum. Crux orbis terræ castela.

CAPUT L.

De reliquiis sanctarum.

In imagine sancti Petri continentur hæc reliquiæ: portio de cruce Domini, et de veste sanctæ Mariæ tuatris Domini, et de proprio corpore sancti Petri apostoli, et de carne sancti Jacobi apostoli: reliquiæ quoque sancti Stephani protomartyris, et de ossibus sancti Sebastiani et sanctæ Cæciliæ, et sanctorum aliorum martyrum, et sancti Gregorii, et sancti Innocentii et de corporibus Dionysii et sociorum ejus, et de vestibus eorum, de petra sepelcti Domini, et de lapide ubi Dominus stetit, quando ascendit in cælum, et de præsepio Domini et de sepulcro sancti Lazarii, quem Dominus suscitavit, et de virga Moysi. Os Saturnini episcopi. Reliquiæ sancti Marcelli martyris Cabilonensis, et ossa sanctorum confessorum Siluri et Agricolæ episcoporum Cabilonensis civitatis, aliorumque plurimorum sanctorum. In capsula argentea continentur corpus sancti Marcelli papæ, et reliquiæ de proprio corpore sancti Gregorii papæ, et portio capillorum sancti Majoriani in vase vitreo.

CAPUT LI.

De brevi librorum (80) quod fit in capite quadragesimæ.

Warnerius collationes psalms. Udalricus et

quadragesimæ in capitulo perfecta ab Arnario facta et tunc juxta præceptum S. Regulæ cap. 48, singuli codices de novo dati sunt.

lationes Cassiani. Christophorus pastoralem. Adal-
 gisus psalt. Andreas Remigium super psalmos. Com-
 ment. Origenis in Jesu Nave. Bauzmarus. Isidori
 testimoniorum de Deo. Fredericus, Cyprianum.
 Gerardus, Exameron Ambrosii. Gauilo, Aug. de Tri-
 nitate. Gerardus XII Homiliarum. Petrus, moralia
 in Job. Theobald. Johan. Chrysostomum in Matth.
 Stephan. Psalt. Steph. Ambrosium, aut Petrum in
 Apocalypsim. Raymund. Aug. super psalmos. Tedri-
 cus, Hieronymum de philosophia Joh. et super
 prophetas. Joh. dicta sancti Basilii. Aldulphus,
 Hieronymum in Isaiam. Arnulfus, Augustinum de
 nat. et grat. Humbertus, vitam S. Siluri. Leodega-
 rius, expositionem in Pentateuchum. Ledricus, Ai-
 monem super Genesim. Martinus, Aimonem super
 Esaiam. Ambaldus Remigium super ecclesiasticum.
 Robertus vitam sancti Theutii. Girbertus Rabanum
 super ecclesiast. Valterius Passionalem. Aito epi-
 stolas Pauli. Benedictus Ephrem de compunctione.
 Johannes vitam Mariæ Ægyptiacæ. Saturninus En-
 chiridion. August. F. Wirardus historiam Josephi.
 F. Steph. Isidor. etymologiar. F. Henricus lib.
 regum. F. Gerbertus Aurelianus Aug. F. Rainerus
 Cassiodorum super psalmos. F. Ubertus Historiam
 ecclesiasticam Eusebli Cæsariensis. Almannus Aug.
 de doct. Christian. Lando Ysilium in Leviticum. Hugo
 Hypnosticon. Petrus Aug. de symbolo. Lætus Amb.
 de conflictu vitiatorum. Auribus Rabanum in Thren.
 Jeremie. Ebrardus vitam Johannis Heleemonis.
 Edrard Aug. super Epist. Canonicas. Jocelinus Gre-
 gorium in ultimam partem Ezechielis. Girbinus Li-
 bellum de disciplina Christiana. Gerardus Bedam de
 templo Salomonis. Popo Eugepium de opusculis
 Aug. Silvinus Raban. sup. reg. Sigwaldus Raban.
 super XII Proph. Petrus historiam Titi Livii. Ste-
 phanus exposition. Rabani in Machab. lib. Petrus
 Aug. super psalmos. Benedictus Alcuinum de Tri-
 nitate. Girbertus historiam angelorum. F. Bernard
 Orosium. F. Ubertus Aug. de Civit. Dei. F. Martinus
 Aymonem super epist. Pauli. F. Steph. Aymonem
 supra Apocalyp. F. Arpertus Bedam super parab.
 Salomonis F. Otmarus concordiam regularum.

CAPUT LII.

*De infirmis fratribus, qualiter ab ipsis vel a mini-
 strantibus eis agatur.*

Infirmi fratres, ut missi fuerint in domum infirmo-
 rum pro sua ægitudine, ad nocturnale obsequium,
 mox ut signum sonuerit, surgant et ipsi, veniantque
 in oratorium Sanctæ Mariæ, faciant oratio-
 nem, prout Dominus melius dederit, residenti-
 bus demum in loco suo. Dumque iterum pulsa-
 tur signum, muniant se signo sanctæ crucis, et inci-
 piant canticum graduum. Illi fratres, qui non valent
 surgere, eant famuli servientes eis et educant illos
 sustentantes ulnis suis in ecclesia, atque collocent,
 ut melius potuerint. Ingratum nulli apparere debet
 hoc factum; quia sæpe vidimus in eodem die fra-
 trem finire ex hac luce, et ad Christum transire,

A etiam in ipsa ecclesia exhalare spiritum. Quis de
 talibus dubitet, quod non statim ad regna polorum
 penetrant? Divina opera dulcia sunt volentibus,
 amara videntur nolentibus. Ita debent opus Dei per
 omnia agere, sicut illi [sani] in monasterio; præter
 quod leniter atque cursim dicant: intervallum non
 agant: *Deus auribus* dimittant: expleto opere Dei
 revertantur in dormitorium. Illi vero, qui ita nimie-
 tate infirmitatis detinentur quod nullo modo consur-
 gere valeant, mox ut in monasterio fuerint celebrata
 nocturnalia obsequia, annuat ille, qui ordinem tenet,
 duobus fratribus qui illis divinum opus decantent.
 Surgentibus vero illis ut supra ex lectulis suis, luce
 diei apparente, vel orto jam sole lavent manus atque
 facies suas, et conveniant in oratorium Sanctæ Ma-
 riæ, et audiant missam ab illis sacerdotibus, qui
 illic primum mane ibi conveniunt: at ubi non adsunt,
 veniat frater, qui sollicitus est super eos in claustro,
 et annuat fratri quem ipse velit, exeant, et
 dicat [ille missam], et qui communicare vult, faciat.
 Nullo quippe tempore præterire debent quod ipsi
 infirmi sacrum per singulos dies non audiant. Le-
 gere autem aut missas canere nulli ex ipsis liceat
 facere, quandiu illic fuerint, præter psalmos me-
 moriter aut psalterium si voluerint.

B Ante tertiam habeat omnia præparata custos ip-
 sorum, cum suis famulis, unicuique mensulam lon-
 gitudine trium pedum, latitudine unius, et semi:
 ponere quippe debet per unumquemque desuper
 C liutecolum, justitiam vini, et panis libram. In mona-
 sterio dum signum pulsantur hora tertia, conveniant
 in basilica gloriosæ Virginis Mariæ, et debitum imp-
 pensum solvant. Exeuntes inde qui vult comedere
 aliquid quasi loco mixti, faciat, et si velint possunt
 agere sextam insimul et edere priusquam sonet-
 tur. Et quando expectant ad sextam, mox ut pul-
 saverit signum, accedant et ipsi ad horam. Exeuntes
 veniant atque manus suas lavent, et eant epulari.
 Versum ad mensam dicere debent sicut in refectorio
 per unamquamque ministrationem, ut data eis
 fuerit, semper benedicant. Ipsorum procurator
 quot vicibus cum scutellulis intraverit januam; tot
 vicibus *Benedicite* semper dicat, aliis respondentibus
 Dominus; cum omni gratulatione atque dile-
 D ctione. Versum post cibum ibi dicant. Omnes nam-
 que horas in ecclesia canere debent. Quidquid
 remanserit, ad cellarium reddatur, præter illa,
 quæ famulis sibi servantibus ex carnibus vel pul-
 mentis danda sunt ab illo fratre qui huic officio
 præest. Infirmis fratribus non pertinet eis quidquam
 dare. Eleemosynarius vero illis diebus, quibus ex
 refectorio recipit panem et vinum, ita et ex hac
 mansione accipiat.

Quidquid infirmi petierint, eis dandum est; etiamsi
 emere opus sit. Regula namque præcipit (cap. 36)
 ante omnia et super omnia adhibendam infirmis esse
 curam ac sollicitudinem. In ipsis quippe cellulis
 habeat procurator frater omnia, quæcunque illis

necessaria fuerint : videlicet, utensilia, hacciles manuales, situle vinarie atque aquariz, caldariz, cremium (81) ad minima agenda. Scutellulæ, justitiæ florum cum suis scyphulis. Quando fratres se radant, ipsi uno die ante se radant. Si aliquis ex ipsis exiturus est in crastino cum senioribus, faciat. Sabbatorum vero diebus post vesperam habeant famuli aquam calidam, ut ipsis infirmis pedes lavent. Quotquot e fratribus exituri (82) fuerint, ibi faciant suam necessitatem. Famuli ipsius loci folia præparent, tamen in uno angulo cum magna cautela, et quando calefactoria (83) facturi sunt, famuli cellerarii præparata folia habeant.

Undecumque revertitur dominus abbas debet ibidem venire, et inquirere unumquemque, quot habeat sive morum animæ sive corporis valetudines; vel si aliquid necessitatis aut negligentiz a servitoribus vel a cellerariis patiantur. Et ut inspiciat si aliquis ex iis bene convaluerit cui licentiam det redeundi in claustrum; quia sine iussione nullus nec egreditur, nec ingreditur. Similiter faciat prior, vel ille qui ordinem tenet. Ille enim frater, qui in claustrum revertitur agat ita: mox ut signum primæ vel secundæ horæ pulsaverit, infantibus in primis transeuntibus tunc veniat ille post eos in choro in loco suo, et faciat omnia ut alii. In capitulo mox ut dixerit ex nostro ordine *Remisiscimini*, surgat ille, faciat satisfactionem et accuset se de suis negligentis. Tunc absolvat eum dominus abbas et jubeat ei decantare septem psalmos, vel solummodo *Miserere mei, Deus*, loco pœnitentiæ, prociadat quippe ille ad ejus vestigia, dein veniat in loco, ubi prius steterit, et inclinet se iterum abbati: ex tunc inclinet hinc et inde contra seniores, imprimis choro abbatis, eandemque et ipsi faciant. Jubente abbate eat sedere in loco suo. Cum pueri in ipsa domo conducti fuerint, tunc suscipiat unus ex ipsis senioribus qui ibi sunt illorum custodiam, qui sua providere sciat et aliena non negligere. Horis namque competentibus quibus aliis cum laterna procedere mos est, similiter et ipsi faciant: prope luminaria jaceant, non juxta se. Exinde exeuntes pro hoc satisfactionem non faciunt ad majus capitulum nec ad suum. Majores fratres qui carnem ibi non edunt, baculum gestare manibus minime debent: satisfactio in capitulo illis non conceditur.

Procurator frater cum aliis in dormitorio quiescere debet famulis. Qui in hoc obsequio deputati sunt illis horis, quibus seniores in claustro sedent sine conductore ex monachis transire nequaquam permittitur. Discalceati nullis horis incedere debent. Ante luminaria jaceant in humo, qui ipsum lumen semper procurent reviviscere. Exeuntes completorio aquam benedictam ipsi ægri quotidie accipiant, quam ibi ante januam præparatam inveniant. Et illorum custodes singulorum lectis aquam benedictam asper-

(81) *Cremium a cremare*, siccamentum lignorum.

(82) Legendum *exituri*, ut nos restituimus, non *exusti*, ut perperam in mss. legitur.

gant laternam secum ferentes; postquam omnes jam requiescant perspicere debent qualiter unumquisque agat. Candela igitur per unamquamque ex ipsis cellulis ardeat usque mane; vel sic coaptentur in illis cellulis quæ viciniores sunt, ut posita luminaria in fenestris parietis ambæ illuminentur; si minus unde lumen accendatur, habuerint, aut inveniri minime possit, ut per singula ardeat.

CAPUT LIII.

Infirmos fratres sic debent visere sodales.

Multas superius causas prætermisimus, quas nunc inserere dignum ducimus. Si aliquis frater de clastro voluerit infirmum aliquem visitare, requirat a priore licentiam, sine qua nullatenus debet iatrate: cumque licentiam habuerit incipiat psalmum, *Domine, ne in furoribus tuo primum*, ipsumque dicat in itinere; post psalmum dicat, *Pater noster. Salvum fac serum tuum. Mito ei, Domine.* Oratio: *Omnipotens sempiternus Deus, salus æterna.* Cum pervenit ad infirmum dicat, *Benedicite.* Deinde interroget eum de infirmitate sua qualiter laboret, et qualem patientiam habeat, et bonam exercitationem adhibeat. De corporalibus vero nihil interroget. Si autem frater infirmus de aliqua necessitate complaxerit, ad priorem veniens dicat: *Per vestram licentiam ad infirmum illum veni, sed de talibus rebus querentiam audivi.* Ad priorem autem pertinet de talibus si visum fuerit providentiam habere.

Item. Frater vero qui pro sua infirmitate mittitur in infirmorum domo et ibi dormierit atque comederit, carnem tamen non ederit, si voluerit pergere in ecclesiam, potest transire per conventum fratrum, si tempus loquendi fuerit in clastro; ipse tamen dum veniens *Benedicite* dicat, et exeat. Sedendi aut colloquendi non est ei licitum; nec non ad capitulum vel collationem introeundi. Interim ille frater qui usque ad diem sui exitus manserit ibi, et quidquid regulariter potest, explet illud: si ei apertum visum fuerit sedere in clastro, liceat ei, etiam ad capitulum atque collationem venire; per usum tamen non exquiratur ab illo, si defuerit. Verum ipse si perspiciat undique; quia de omnibus bonis, quæ possumus adimplere, et non facimus, Deo rationem reddituri sumus, etiam ex cogitationibus, quanto magis factis. Claudii vel senes, qui inbonent conventum aut debiles sunt, in ipsis cellulis maneant, dormiant, edant, atque opus Dei audiant, et quidquid eis opus fuerit, ibi agant. Frater illarum cellularum provisor cum suis famulis curam super eos de omnibus exerceat quod illis opus est, ut non indigeant.

CAPUT LIV.

Qualiter agendum est quando ingreditur congregatio ad visitandum infirmum.

Prior namque ante capitulum inspiciat ipsum infirmum et interroget si velit accipere corpus Domini

(85) *Calefactoria facere*, certum balnei genus, quo herbe in aqua coquebantur.

sunt ex oleo sancto ungi : tunc infirmus patefaciat A
suam voluntatem, et confessionem agat cum abbate
vel priore: Veniente capitulo post sermonem factum
stodeat indicare congregationi infirmi desiderium,
dicensque : Nobis rectum videtur, ut eamus insimul
gratia invisendi. Congregatio itaque ex vero affectu
et dilectione respondeat : Postquam vestra vo-
luntas est a nobis cum gratiarum actione hæc jussa
ex fratris amore et vestra præceptione libenter ex-
cipimus.

Surgentes e capitulo eant in oratorium Sanctæ Ma-
rie canendo quinque psalmos pro defunctis. Exen-
tes, prior sonet tabulam (si tempus fuerit loquendi
in claustro absque morali [longo] colloquio) quousque
ex illo redierint. Venientibus in choro eat sacerdos
induere albam, et stolam supponat. Tunc sint qua- B
tuor conversi, quorum unus accipiat aquam sanctam,
alius crucem, tertius thuribulum, quartus oleum
sacrum. Abbas namque imponat psalmum, *Miserere
mei Deus*, sicque per ordinem incendant. In primis
aqua sancta et crux, et tunc subsequantur incensum
atque vas cum oleo. Deinde sacerdos post illos, ex
line infantos, et tunc dominus abbas : alii veniant
liniæ vini sicut sunt priores. Cumque ibi fuerint
primum dicat sacerdos *Pax huic domui*. Resp. cæ-
teri : *Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo*.
Tunc faciat incensum et aquam sanctam. Oratio :
*Omnipotens sempiternæ Deus, qui per beatum apostolum
tuum dixisti.*

Post hanc orationem omnis congregatio psalmos
hos decantent. Videlicet septem speciales cum An- C
tiph. sequentibus per unumquemque sicuti in col-
lectario sunt insertæ, et moderate omnia quæ dicturi
sunt, dicant, ut sacerdos cuncta quæ debet agere
tranquille explere queat ; astantibus per ordinem
quemadmodum in choro. Infantes cum magistris
ita maneant veluti nos est ad processionem pro-
cege stare. Sacerdos autem incipiat ungere infir-
mum in primis visum, sive cæteros sensus corporis,
et dicat repetendo per unumquemque, *Per istam
unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat
ibi Dominus quidquid peccasti per visum*. Peruncto
tenique infirmo lavet presbyter manus suas, et
sic procurator infirmi accipiat ipsam abluitionem,
et in ignem projiciat, et dein tollat vas et lavet D
infirmi et mittat in infusorio ecclesiæ aut in
cum.

Dum hæc patrantur sacerdos cum quatuor con-
versis pergat in ecclesiam, et tollat inde corpus
omniui et calicem desuper opertam mappula, et duo
versis accipiant candelabra, tertius thuribulum et
tertius ampullam cum vino, et tunc veniant hos
almos decantando, *Miserere mei, Deus. Deus in
mine tuo ; Deus misereatur ; Deus in adjutorium*.
In domum intrare cœperint omnes flectant genua
intra Dominicum corpus, etiam ipse infirmus in
antum se valet erigere, et tunc communicet eum,
profundat digitam suum cum vino. Psalmos de-
que expletos, dicant *Kyrie eleison ; Pater noster*.

Capitula : *Ostende nobis ; Mitte ei*, etc. Post hæc
osculetur isdem infirmus crucem atque omnes fra-
tres, etiam infantes. His expletis incipiat abbas
psalmum *Miserere mei, Deus*, et sic omnes cum si-
lentio recedant.

CAPUT LV.

Item alius ordo ad infirmum ungendum.

Si quis frater constrictus fuerit ab infirmitate, ut
necesse sit oleo sancto perungi, debet custos infir-
morum hoc intimare abbati, vel priori, si abbas non
adeat. Quod si viderit prior necesse esse dicat in
conventu fratrum. Ille vero infirmus si tantam vir-
tutem habuerit ut ambulare possit, ab uno videlicet,
sive a duobus fratribus sustentatus, debet venire in
capitulum et prostratus coram abbate et omnibus
fratribus petat veniam de omnibus negligentis et
peccatis quæ commisit, et data absolutione proster-
nat se abbas et omnes fratres coram illo fratre pe-
tentes veniam, si quid delicti contra illum commis-
erunt, ut ille frater similiter absolutionem ad illos
faciat. Qua data frater ille absolutionem revertatur ad
lectum suum ; fratres vero cum exierint de capitulo
pergant simul omnes in majorem ecclesiam, si tem-
pus loquendi in claustro non fuerit, cantando psal-
mos qui post capitulum dicendi sunt ; introducant
et psalmos in choro, et revestiat se sacerdos hebdo-
madarius in alba stolam habens ad collum ; secreta-
rius præparet urceolum cum aqua benedicta, et
crucem, et duo candelabra, et ampullam cum oleo
sancto, et pergant ita omnes pariter ad infirmum
visitandum sive ungendum, cantando psalmum,
Miserere mei, Deus, quo expleto dicat, *Kyrie elei-
son*, etc.

CAPUT LVI.

Qualiter ad exitum animæ agatur.

Mox ut anima ad exitum propinquare visa fuerit,
communicandus est homo ipse corpore et sanguine
Domini, etiamsi ipsa die comederit, quia ipsa com-
muniō est ei ad adjutorium contra diabolum et
insidias ejus. Si autem quidam supervixerit legenda
sunt passionēs, agatur litania ab omnibus, pro ipsa
anima. Decantantur psalmi, et celebrentur orationes
intente, et famuli die noctuque custodiant eum et
aspiciatur sine intermissione tam ab ipsis quam a
fratre qui super ipsos procurator est. Dum viderint
eum jam prope exitum esse, levant eum de stratu
in quo jacet, et habeant coaptatum antea in humo
lectum et positum sagum cilicium et cinis desuper
missa sit. Tunc accipiant ægrum et ibi collocent
prout melius potuerint : *Quia filius Christiani non
debet migrare nisi in cinere et cilicio*, sicut jam in
multis exemplis sanctorum experti sumus.

Cum vero jam anima viam universæ carnis ingre-
ditur, et in extremis (sicut consuetudo est) tabula
sonuerit, quocunque locorum fratres audierint, sta-
tim debent incipere, *Credo in unum Deum*, et illuc
cum omni festinatione venire sive in dormitorio,
sive in rectorio fuerint. Si vero regularis hora
jam cantatur in ecclesia, quos dominus abbas, vel

qui ordinem tenet illuc ire jusserit, illi veniant; reliqui cum infantibus in choro, donec consummetur illud ministerium remaneant. Si vero in refectorio fuerint omnes pariter veniant. Omnibus autem illuc venientibus cum Nicænae synodi fide, id est *Credo in unum Deum*, ibi pariter constituti fideliter decantaverint: si adhuc supervixerit psalterium incipiant, donec anima de corpore fuerit separata. Tunc simul signa pulsantur et officium mortuorum agatur, post officium dicant vesperein et quinque psalmos. Cum omnia quæ ad lavandum corpus necessaria sunt præparata, tunc separentur in una parte fratres cum infantibus præter illos, qui corpus lavare debent, et in feretro mittere. Cum fuerit lavatum indaant cum staminia, dein sudarium, et cuculla, et super crura ejus induant calciamenta, femoralia nequaquam: brachia ejus super pectus collocentur, dein linteum sternant et pallium supponant. Debet ibi esse sacerdos cum stola sine alba, duo candelabra, crucifixum, thuribulum, aqua sancta. Tam ipsi qui hoc officium faciunt, quam illi qui lavant dicere officium mortuorum debent ibi et orationes, *Inclina, Domine*. Ad vesperas solummodo hæc oratio, *Præsta, Domine; Verba mea* videlicet et quinque psalmos, collecta, *Absolve, Domine*. Quod si amplius persisterint, imponant hos psalmos, *Deus auribus; Deus, venerunt gentes; Deus ultionum*, et alios qui sequuntur, vel psalterium inchoetur.

Cum peracta omnia fuerint pulsetur tabula, dicatur ab abbate vel sacerdote hebdomadario, *Pater noster*, etc., sicut in collectario continentur. Cunctis fratribus cum cruce et aqua benedicta, thuribulo, vel candelabris præcedentibus, et hoc resp. imponentibus, *Subvenite*, signisque sonantibus ad ecclesiam primum S. Mariæ posito feretro, altare aromatizet. Responsorio finito dicantur preces, *A porta inferi. Dominus vobiscum*, pro illo singulariter Orat. *Deus, venia largitor*. Deinde aliud resp. imponentes, *Heu! mihi, Domine*, et deferatur corpus in monasterium, interim signis pulsantibus, donec in loco ubi constitutum est collocetur. Ponatur a capite crucifixus, hinc et inde candelabra quousque ibi permanserit corpus. Tunc si de refectorio ad ista revocati fuerant et illum ordinem non perfecerant in quocumque loco dimiserant, ibi incipiant, donec finiatur lectio; dictoque versu ad ecclesiam revertantur.

Quandiu dies est juxta corpus debent sedere omnes et psalmos dicere, præter illos qui in talibus rebus occupati sunt, quas omnino dimittere non possunt. Armarius autem debet in tabula nominatim fratres mittere, qui primam vigiliam faciant, et secundam, et ita sicut noctis est longitudo temperare, aut ut in singulis vigiliis dicant psalterium cum officio mortuorum et matutina ipsorum, et vesperas et quinque psalmos post officium. Post matutinas vero laudes si fratres exierint, quibus prior jusserit, ibi remaneant, et ipsam ibi, quam alii in capella dicunt psalmodiam, cantent. Postea

A vero magistri cum infantibus quidquid noctis superest, vigiliam faciant donec alii possint fratres occurrere. Quicumque possunt missas dicere, faciant, et ad corpus iterum revertantur. Missa vero matutinalis pro ipsa anima solemniter celebretur in choro: pulsantur signa, quatuor pueri sint venti, unus in choro cum cappa, alius ad lectionem sit in casula. Lectio sine casula proferatur, duo alii in albis ad responsorium cavendum. Diaconus in casula evangelium recitet. Duo conversi candelabra, tertius thuribulum deferat. Sacerdos unam collectam dicat tantum. *Omnip. semp. qui nunquam sine sp.* Ad offerendam omnes conveniant; post iterum psalmodia dicatur. Post missam vero majorem sepeliendum est corpus; nisi res talis contingerit, quod tandiu reservari non possit.

B Missa majore completa prior signum tribus vicibus sonet, ut omnes conveniant, et candelas a secretario suscipiant et obsequium mortuorum faciant et circum feretrum omnes stent. Illi namque fratres qui in domo infirmorum positi sunt et surgere poterint e lectulis (veniat procurator illorum, accipit cereos a secretario, et tribuat eis in oratoriæ sanctæ Mariæ) stant ibi quousque seniores remaverint inde. Infantes ex una parte cum magistris sicut ad processionem facies suas contra orientem [supp. vertant].

C Duo fratres videlicet armarius, et unus ex aliis veniant et stent juxta defunctum conclamantes, *Kyrie eleison*. Sacerdos qui hebdomadarius est si vestitus alba cum stola, et dicat orat. *Non tunc in judicium*. Peracta accipiat thuribulum et incenset altare majus tantum et corpus. Illi duo ut supra incipiant resp. *Heu! mihi*, dein *Kyrie eleison*. Sacerdos, oratione facta, *Quæsumus*, denuo aromatizet altare et defunctum, duo ut supra fratres alii resp. [dicant]. Sacerdos orat, *Inclina* et incenset aram et feretrum. Deinde levetur corpus de ecclesia, pulsantur signa. Antiph. *In Paradisum*, procedant omnes per ordinem.

D Cum ad sepulturam venerint fratribus in circuitu stantibus sicut in choro, et in medio collocatis infantibus, sicut mos est stare ad processionem ecclesiæ, sacerdos cum incenso et aqua benedicta, vel omni processione super fossam debet stare; psalmus fratribus canentibus ipse debet et collectas dicere. Cum vero post canticum Benedictus antiphonæ fuerit dicta, sacerdos pronuntiet omnibus audientibus, *Pater noster*. Qua oratione finita, dicet præcæ solitas pro defunctis et orat. *Tibi, Domine, committimus*. Tunc debent dimittere signa et extinguere cereos et prior incipiat, *Miserere mei, Deus*, pro animabus quæ ibi requiescunt: iterum dicat sacerdos, *Pater noster*; postea orationem, *Deus cæpi miseratione*.

Iterum priore incipiente dicant septem psalmos in choro prostrati. Si ante lucem frater obierit, ipsa die mittatur in terram, servata quæ supra dicta est omni consuetudine. Omnes etiam decani, vel fratres

alii qui infra unum aut duas leucas fuerint, cum omni charitate debent occurrere, et ad vigilias vel ad sepulturam adjuvare, et nullum in monasterio vel in refectorio, vel in infirmorum domo nisi infantes, aut graviori infirmitate detenti antequam corpus sepeliatur vel cibum debet sumere, aut fores debet exire.

Si sacerdos fuerit, sacerdotes debent corpus ablucere, et totum funus providere, ad ecclesiam portare et in terram mittere. Si levita fuerit, levita. Si laicus, laici. Si contingit ut de pueris monasterii moriantur, debet fieri per omnia sicut de majoribus fratribus. De ipsis infantibus lavent atque in feretrum collocent, et in ecclesiam deportent, et postmodum tempore constituto ad fossam deferant, sive in terram mittant. Post capitulum tabula pulsata nullus loquatur in claustro, sed omnes eant ad corpus, præter illos qui in variis officiis fuerint occupati. Quandiu est corpus fratris defuncti super terram, nullus loquatur in claustro. Ipso die non terent pueri capitulum, et eleemosynarius accipiat quidquid remanserit de refectorio, panem et vinum. Si ante lucem vel ante capitulum migraverit, debet eum dominus abbas absolvere post sermonem factum; si postea, fiat in crastinum. Armarius in tabella scribat sex fratres nominatim, quique ad trigesimum diem sine intermissione quotidie offerant Deo sacras vestias pro illa anima. Unusquisque ut expleverit quinque, faciat semper in capitulo notum, ut alius succedat.

Voce mea, post horas cantabitur a fratribus, et *Verba mea*, post matutinum omnium sanctorum, et *Deus auribus nostris*. Usque ad tricesimum diem quotidie justitiam panis et vini, et totius stipendii eleemosynarius accipiat. Breves pro ipsa anima armarius faciat, et cellarius per priores et decanos faciat nuntiari, ut et ipsi per cæteros transmittant eum per sua subjectanea loca quam et in nostris actionibus commissis abbatibus vel cœnobiis. Estimenta autem ejus deferantur ad famulos servanda: de his autem qui lavator fuerit, unum armarium accipiat. Dum fuerint nitidata camerario tradantur, et ipse in capitulum deferat omne, quicquid super lectulis fuerit, quæ per singula non opus dinumerare, sed ut usque ad minimam revinamus, etiam acus deportetur, quanto magis a? Libros autem si habet, in armario ponantur unusquisque secundum quod accipit de illa re et præcipitur, faciat pro hoc munusculo [*Supp. præcipitur pro anima defuncti*].

Si obierit frater post missam majorem et omnino vari non possit in crastino, ipso die tumulandus; quia necessitas permittit. In crastino autem missam matutinalem solemniter pro ipso agant, ut si est in officio pleno. Si cui autem per somnium de defuncto apparuerit in crastino, cum satisfactione ipsam causam notam faciat: quia de hoc

^A S. Aug. ait: Quia non derelinquit eum suus angelus quandiu eum potuerit adjuvare. Illi, qui ei noti fuerant, vel sui consanguinei pro illius intercessionem atque saluberrima missa offerant Deo sacræ immolationis hostiam vel eleemosynæ condonatione legationem; pro quibus Dominus procul dubio propitiabitur ei (nisi tam gravis commissa culpa sit, et orandum non sit pro eo. Sic B. Joannes dicit, ut non oretur pro impiis defunctis, quod absit ut ex nostro ordine aliquibus contingat!) tum debet eum absolvere dominus abbas, vel ille qui ordinem tenuerit, illo tempore si abbas defuerit, et jubere ut omnes sacerdotes agant pro eo missam, alii fratres qui non valent, faciant adjumentum de psalmodiis sicut imperatum eis fuerit.

^B CAPUT LVII.

Extra locum fratris defuncti cernitur usus.

Cum aliquis frater nostræ congregationis in alio loco finierit, statim quando nuntius venerit debet prior sonare tabulam, si talis hora fuerit, qua convenire possint. Si postquam prima fuerit incœpta venerit, dicta prima et matutinali missa ad capitulum venientibus omnibus ibi nuntiatur, et cum inde surrexerint statim officium pro defuncto pulsantibus signis faciant. Si ad refectorium ituri sunt et antequam squilla sonet, prior breve acceperit, antequam manduceant pulsata tabula officium faciant. Si post cibum venerit et meridiana non sunt agenda fratribus, statim fiat, et servitoribus ut remaneant licentiam donet. Si vero meridianam debent agere, et post nonam pulsata fuerit tabula, dicto versu officium fiat, et qui ipsa die post vespertas officium solent agere, remaneat, si alter nuntius non veniat; sed si ante nonam factum fuerit propter hoc quod solitum est non remanebit.

CAPUT LVIII.

Talis in requie fratrum celebrabitur usus.

^C Si aliquis ex monachis qui subjacent nostris locis defungitur, et tam longe positi sunt, quod ad monasterium omnino deferri non valent, tunc illi fratres, qui in ipso loco consistunt, faciant per omnia sicuti in monasterio majori noviter defunctis usus est agere, et cum legatus ad cœnobiolum devenerit faciant pro eo plenum officium septem diebus; signa non sonabuntur nisi in illo qui in primis celebratur, et triginta diebus detur justitia; nec non et *Voce mea*, et quinque psalmi cantentur pro illo, et in regula atque in libro vitæ (84) scribantur. Similiter debent agere omnibus locis respicientibus ad nos. Et si in illo loco sacerdotes tanti non habentur, ubi ille frater defunctus fuerit qui missam impleant triginta dierum, monasteriales fratres faciant.

^D Item de illis monachis qui habent factam professionem in ipso loco ubi degunt. Nullus e fratribus debet ire ad confitendum ei sua facinora, nec ad illum laicum sive clericum. Cucullam transmutare debet, et qualicumque die evocatus fuerit de erga-

84) Idem quod alias Necrologium fuit dictum, seu liber, in quo nomina defunctorum notabantur.

studio carnis, unum officium efficiant pro eo, nisi A abbatii visum fuerit propter misericordiam plus jubere. Similiter de monachis qui de foris veniunt ex alio monasterio pro aliqua legatione vel sua necessitudine, quamvis nostram societatem habuerint, nullus debet prodere delicta sua eis: quia saepe evenit ut plurima destructio fiat in ipso loco. Etiam in capitulum non sunt pergendi [admittendi], nisi abbas jusserit, vel prior, si abbas non adest. In claustris juvenes qui sub custodia sunt vel novitii fratres nullum colloquium habere debent cum illo.

Ex illis namque monachis, qui in nostris societatibus sunt suscepti, cum legatus advenerit in coenobium, tandiu proteletur quousque in capitulo fuerit nuntiatus die crastino, et tunc absolvat eum dominus abbas ab omni vinculo delictorum, vel prior, si abbas non est. Surgentibus in capitulo eant in ecclesiam, mox, ut fuerint dicti psalmi pro defunctis. Sonentur omnia signa, et dicantur pro eo quinque psalmi et finiant. Pro abbate vero totum plenum officium efficiant.

In anniversario si cappa fuerit in choro, et tria candelabra ante altare, et diaconus et subdiaconus casulas habeant, quascunque frater fuerit, sic habebunt generalem et ad potionem pulsabitur squilla.

Ager extra monasterium accipiens habitum, et si ibi finierit, nihil agendum est pro eo a fratribus, nisi tantummodo corpus ejus in coemeterio fratrum condiendum, vel in tali loco disponendum, ubi talis defunctus mittatur, nullo modo in populari coemeterio ponatur. Nam si in domo infirmorum depositus fuerit, et ibi finierit, tunc agantur pro eo omnia sicut de alio fratre, etiam *Voce mea* pro eo canatur.

Item cum nuntius de quolibet defuncto fratre professo venerit, statim pulsetur tabula, et eant in ecclesiam, pulsentur cuncta signa et agatur officium mortuorum. Tres candelæ sint ante altare ipsa hora ad primam missam, quam pro eo cantaturi sunt, sit unus infans in choro cum cappa. Dictis psalmis familiaribus et *Benedicamus Domino*, statim pulsentur omnia signa: alii duo pueri ante altare albis vestibus induti dicant resp. Diaconus et subdiaconus in casula, et tres conversi quorum duo candelabra, tertius thuribulum.

Quando obierit aliquis de parentibus monachi ipsius loci, pater, aut mater, vel soror, et ei nuntiatum fuerit, in crastino satisfactionem faciat. Interrogatus vero, *Quid petitis?* Ille respondeat: *Domini misericordiam mercedem vestram precor.* Tunc surgat et absolvat prior ipsum defunctum, et frater procidat ad vestigia ejus. Debet jubere abbas vel prior, si abbas non est, ut omnes dicant quinquaginta psalmos: qui non scit psalmos cum solo *Miserere mei, Deus*, potest ea adimplere, et qui tam insciolus est, faciat cum *Pater noster*.

(83) Sub hoc titulo hic versus habetur:

Justitatus erat, cum scriperat ista Joannes.
eadem manu.

In anniversario eorum, ipse frater, cujus parentes sunt, quando invenerit sacerdotes tantummodo roget privatim, ut orent pro eis.

CAPUT LIX.

De pleno officio quando celebraturi sunt, hoc modo agendum est.

Ad vigiliis pulsatis cunctis signis tria candelabra ponantur ante altare et ad missam. Ad matutinam missam denovo pulsentur omnia signa. Sint quatuor infantes revestiti: unus in choro cum cappa, alius legat epistolam cum casula. Ad *Kyrie eleison* exatur; lecta epistola dum sursum induat, et stet in choro in loco suo usque dum finiatur missa. Duo vero in albis ut cantent resp. et tres conversi, duo ad candelabra et tertius ad thuribulum deferendum per chororum, in primis ad infantem qui in choro stat propter officium, deinde per omnes fratres. Diaconus in casula ad evangelium legendum: perlectum evangelium infans deferat per omnes qui in choro stant. Sacerdos imprimis dicat collectam illius, pro quo officium dicitur: deinde alias orationes quæ consuetæ sunt. In ipso die debent fratres habere in rectorio terna pulmenta ad edendum quascunque dies fuerit, et potio propinetur per omnes fratres cum sonitu squillæ.

CAPUT LX.

Pro abbate ipsius loci.

Ad vespervas post commemorationem sanctorum pulsentur omnia signa, et cantentur vespere mortuorum, quinque candelabra sint ante altare in ipsa hora, et tam ad vigiliis quam ad missam. Officium quale feriatis diebus evenerit. Resp. *Si ambulem*, a duobus infantibus in albis vestitis decantetur. Tract. *De profundis*, a duobus fratribus in albis: reliqua alia omnia, ut supra positum est, sic celebrentur.

In anniversaria imperatorum officium, *Ne trades bestiis*. Resp. *Si ambulem in medio*. Tract. *Communivisti*. Offert. *Erue Domine*. Comm. *Ego sum reus reus reus*.

Si occurrerint fratres alicui corpori defuncti in eundo, hos psalmos decantent, *Miserere, Deus, in nomine tuo. Miserere mei, Deus, miserere mei*, etc., usque in finem psalterii; si tantum perstiterint. Per ordines eant, juniores antea, priores posterius. Cum pervenerint ad ipsum corpus, incensetur et aspergitur aqua benedicta et pronuntiet prior, *Pater noster*. Cap. *A porta inferi*. Orat. *Absolve*. Expleta impnant resp. *Subvenite, sancti Dei*, et sic deportetur in ecclesiam. Finito resp. eant in claustrum ad effrendum ad sepulturam: dum dixerit sacerdos orat. *Non intres in iudicium*, sint omnes inclinati.

CAPUT LXI.

De officiis defunctorum qualiter definiendi sint (85).

A Kalendis Novembris usque Septuagesimam si anniversarium abbatis loci ipsius evenerit, ad vespervas post peracta suffragia sanctorum pulsentur

cuncta signa, tum vesperæ mortuorum : dehinc ad A processionem eant cum vespera omnium sanctorum. In crastino post nocturnale obsequium denuo pulsantur signa et officium mortuorum peragant. Ad missam eadem faciant. Pro nullis aliis cantatur tractus apud nos, nisi pro horum nominibus, quæ in presenti patescimus; pro abbate ipsius loci, pro rege atque regina, episcopo ipso die e carne evulso, et loci ipsius factore, et quatuor officia plena quæ præsignata jam habemus. Ex nunctipato jam abbate qualicumque feria evenerit generalem et pietantiam habeant in refectorio fratres, etiam et potionem cum sonitu squillæ: tabulæ non cooperiantur. A Septuagesima usque Kalendas Novembris, si hoc evenerit, non pulsantur signa, nisi tantum ad officium mortuorum, quod fit in vespere, et ad missam in crastino. In anniversario defuncti non prius est celebranda missa, quam officium, si studeamus hunc modum illi impertire, quem vult adipisci, videlicet a festis omnium sanctorum usque Septuagesimam quando vigilia mortuorum noctibus agitur, potest v. g. si hodie duodecim lectiones fiunt, in crastino post nocturnale obsequium agi mortuorum vigilia. Denique et missam ex ipsorum anniversario celebrant matutinalem. Nam Septuagesimæ tempore usque sanctorum omnium festa quo fit vigilia post synaxim vespertinam v. g. Si hodie duodecim aguntur lectiones, in crastino ex ipso anniversario missam celebrare secundum ritum non possumus, nisi adveniente die sequenti: ex hoc quæ cupimus, omnia valeamus efficere. Similiter quoque mortuorum matutinæ sive dicantur, sive... et sic in alio die pro eis celebrari eam antiphonis potest.

Solent vero nonnulli interrogare si liceat quoti-die orare, aut sacrificium Deo offerre pro mortuis? Quibus respondetur: quia plerique in Dominicis diebus sacrificium pro mortuis non offerunt propter singularem reverentiam Dominicæ resurrectionis; videlicet quia ille solus inter mortuos liber fuit: ideo valde concedet, ut ejus singularis resurrectio venerabiliter ab omnibus et sine alicujus administratione defuncti celebretur

CAPUT LXII.

De episcopis defunctis qualiter excipiantur in cœnobio.

Quando aliquis episcopus migraverit, et ad monasterium fuerit portandus, omnes fratres debent esse in cappis revestiti, infantes in albis: inchoet prior, *Miserere mei, Deus*, etc., et eant extra portam cum phanonibus, famulis portantibus, duobus crucibus, quatuor candelabris, thuribus duobus, et aqua sancta. Cum venerint ubi constitutum fuerit stent per ordinem sicut ad processionem, et cantent hos psalmos, *Ad Dominum cum tribularer*, usque ad *Laudate Dominum de cœlis*, si tantum permitstent. Sed mox ut venerit corpus defuncti dimittant psalmos, et dicat sacerdos, *Pater noster. Et ne nos. Cap. Non intres in judicium*, etc., et deposito corpore incensetur ac inchoetur resp. *Subvenite. Pul-*

santibus cunctis signis usque dum sit in ecclesia depositum feretrum, septem candelabra tam ad caput quam ad pedes ponantur. Tunc incensetur alia vice: deinde celebretur pro eo missa cum pleno officio, offerentibus omnibus. Expleta missa sonetur signum unum quod majus est tres vices, et dentur cerei per omnes; incipiant duo fratres: *Kyrie eleison. Dom. Abbas dicat, Oremus. Non intres. Deinde incenset altare tribus vicibus, corpus defuncti similiter. Hoc peracto sonentur omnia signa. Deinde antiphona, In paradisum. Debet esse omnis processio sicut supra, excepto phanone: reliqua omnia quæ faciendâ sunt, faciant sicut mos est ad defunctum monachum faciendum.*

CAPUT LXIII

De laicis defunctis qualiter agatur.

Quando aliquis laicus obierit et ad monasterium defertur, omnes fratres in ecclesia obviant, et accipiant conversi candelabra, aquam sanctam, incensum, et crucem: inchoet prior in choro psalmum, *Miserere mei, Deus*, et alios, et eant contra defunctum in obviam. Dicat prior *Pater noster*, etc., ut supra. Tunc sonentur signa et ingrediantur in ecclesiam: sacerdos sit in alba revestitus cum stola. Duo fratres inchoent, *Kyrie eleison*. Sacerdos dicat orat. Tunc incenset altare sanctæ Crucis et corpus defuncti tribus vicibus: hoc peracto incipiat antiph. *In paradisum*, et eant ad cœmeterium sic per ordinem: aqua sancta antea, deinde crux, subsequatur incensura cum duobus candelabris; infantes et conversi: cæteri incedant sicut sunt priores: deinde feretrum post omnes. Psalmi expletis et antiphona, quæ est in Evangelio, *Absolve*. Tunc pronuntiet sacerdos, *Pater noster. Et ne nos. Cap. A porta inferi*, etc. Revertentibus cunctis cantantur septem psalmi, usque dum sint in ecclesia, et pergat unusquisque ad officia sua. Nec debent loqui in claustro, usque dum excant infantes, et dicant, *Benedicite*, si tempus fuerit loquendi. Si quis autem ex mediocribus exspiraverit eant, quanti prior jusserit. Infantes nihil peragunt in hac hora. De conversis pergant quanti necesse sunt, ut portent omnia, quæ hic congrua sunt: de reliquo faciant sicut supra.

CAPUT LXIV.

De officiis plenis quæ fieri debent pro parentibus monachorum, sive pro familiaribus nostris ter in anno.

In capite Quadragesimæ sive pridie Nonas Julii, seu tertio die post festivitatem apostolorum Petri et Pauli, vel Sanctorum Omnium tertio die, hoc modo scribantur in Martyrologio in fronte paginæ. *II Nonas Julii officium plenum fiat diebus septem pro cunctis familiaribus nostris, sicuti fieri mos est pro fratribus noviter defunctis; et una inaltia detur triginta diebus.*

Pro imperatore, qui dignus fuerit, ita scribatur: *Tertio Idus Julii depositio domni Henrici imperatoris Aug. nostræ societatis et fraternitatis charissimi,*

officium fiat plenum et duodecim pauperes reficiantur, justitiaque detur per septem dies.

Pro abbate ipsius loci ita scribatur: *In depositione domni Ill. abbatis plenum officium fiat, duodecimque pauperes reficiantur.*

Item pro aliquo amico. *Plenum officium fiat, atque justitia detur.* In martyrologio taliter scribendi sunt monachi, vel amici. *Obierunt Adalgarius. Gerbertus nostræ congregationis monachus, et depositio domni Conradi regis, et Henrici ducis amicorum nostrorum. Ihdimus nostræ cong. monachus:* et sic de aliis.

Ad capitulum sic pronuntiet infans: *Depositio domni Coirandi regis Ihdimi Fulcheri nostræ cong. monachi, etc., et aliorum familiarium nostrorum.*

Et quando sunt abbates: *Depositio vel Obiit Hugo abb. nostræ congregationis atque Wido amici nostri:* officium fiat plenum pro utrisque et duodecim pauperes reficiantur. De officio pleno non debet pronuntiarī in capitulo: sed in fronte libri hujus nomina scripta sint ad recordationem.

De episcopis monachis vel archiepiscopis, seu

abbatibus, qui habent factam professionem sic scribatur in martyrologio: *Depositio vel Obitus D. Ill. episcopi vel archiepiscopi nostræ cong. monachi.* At illos vero, qui non habent factam stabilitatem, sed tantum in oratione suscepti sunt, ita scribatur: *Obiit Ill. archiepiscopus, deposito Ill. episcopi vel abbatis.* Si femina est: *Obiit Ill. sanctimonialis vel abbatisa.* De famulis aliud non scribitur, nisi in ultimo quod dicitur, *Et alii familiares nostri;* et si evenit, ut aliquid ex ipsis ponatur, nomen tantum ponitur.

Ilos quibus officium solito damus annue plenum.

✠ Stigma crucis prodet nomen, ut ordo refert.

Pro defunctis fratribus breve. *Obiit Ill. nostræ cong. monachus,* et in ultimo scribatur pronomen et provincia unde ortus fuit, ad agnoscendum eum. De pueris taliter. *Obiit Ill. puer nostræ congreg.*

Item aliud cum supplicatione pro monachis. *Obiit Ill. cantor nostræ congreg. monachus, pro quo cunctos fideles sub sancta professione viventes humiliter petimus apud Dominum intervenire.*

APPENDIX AD GUIDONEM

GREGORII MONACHI

PREFATIONES AD CHARTARIUM FARFENSE

(Partim primus edidit, partim edita recognovit bonæ recordationis dominus OZANAM, in libro cui titulus: *Documents pour servir à l'histoire littéraire de l'Italie, etc.*)

In Christi Dei omnipotentis nomine incipit prologus domini Johannis grammatici super hujus opera libri.

In nomine sancte et individue Trinitatis, ad honorem et laudem sancte Dei genitricis semperque virginis Marie, gloriosissime domine nostre.

Imperante domino Henrico IV, Romanorum patrio et imperatore:

Ab incarnatione Domini Nostri Jesu Christi anno MXCII, indictione quinta decima, xiii Kalendas maias;

Divina inspirante gratia, placuit domino Berardo, reverendissimo abbati hujus ecclesie Farfensis, nobilissima gente progenito Florentie urbis, quatinus (sic) istius sacri cœnobii universa privilegia et precepta, nec non et tomos et legales chartas, nimia vetustate jam pene consumpta in unum volumen colligere, eaque ad memoriam posteritatis studiosissime declarata, veracissime transcripta relinquere. Et hoc prudentissimo actum est consilio, ne forte, quod sepiissime jam evenisse novimus, aut custodum negligentia, aut vetustate consumente nimia, predicta oblivioni traderentur precepta, tomi,

charte, et privilegia. Que veraciter elucubrando, nihil omnino eis addidimus vel minuímus, nec mutavimus. Sed corruptis partibus rhetorice emendatis, eo respectu quo scripta erant, ea legaliter transulimus per manus confratris nostri magne sagacitatis Gregorii, Sabinensi comitatu oriundi, in castro Catinesi nobilissimis parentibus progeniti, et nostre ecclesie fere ab ipsa infantia lacte enutriti.

*Gregorius sancte servus famulusque Marie,
Regni perpetui vitam cupiens adipisci,
Ejusdem semper renovavit scripta Beate,
Gliscens post obitum famosum linquere rotum.
Obtulit hunc genitor Donadum quoque domo,
Restituens libras centenas ac nonagenas,
In templi fratres Θεοτόκος [Θεοτόκου] ede benigne
Ut cuperent norme Farfensis premia sacre.
Sic primus pastor Berardus monachal ambos.
Celum paulo post migravit in ordine major,
Annos sex denos post Christi mille vel octo,
Tandem qui minimus frater Gregorius auctus,
Indeque terdenos transcendens plus minus annos,
Nam postquam vestem percepit in ordine norme,
Expletis denis annis his necne quaternis,*